

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๗๐ ตอนที่ ๑๖๙๑ – ๑๗๐๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๖๙๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๓๐

บางท่านคิดว่า แส่นกับนี่แสนนาน แต่ทุกท่านก็ได้มีชีวิตมาแล้วแสนโกฏิกัป ซึ่งไม่มีค่าที่จะใช้อธิบายว่านานมากน้อยแค่ไหน และเมื่อแสนโกฏิกัปผ่านมาได้จนถึงเดี๋ยวนี้ ขณะนี้จะผ่านไปถึงแสนโกฏิกัปข้างหน้าไม่ได้หรือ ในเมื่อแสนโกฏิกัปก็ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน เพราะฉะนั้น จากปัจจุบันค่อย ๆ ผ่านไปที่ละขณะ ๆ โดยไม่รู้ตัวเลย และแต่ละขณะที่ผ่านไปโดยไม่รู้ตัว ก็เต็มไปด้วยความต้องการ อยากเห็นสิ่งต่าง ๆ ซึ่งยังไม่เคยเห็น อยากได้ยินเสียงต่าง ๆ อยากได้กลิ่นใหม่ ๆ อยากได้รสใหม่ ๆ อยากรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสเรื่อย ๆ อยากคิดนึกเป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น เมื่อมีความอยากซึ่งเป็นเหตุให้เกิดขณะข้างหน้าต่อไปตราบใด แสนโกฏิกัปข้างหน้าจะเป็นไปได้ไหม ถ้าปัญญาไม่เจริญจนกระทั่งสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจนกระทั่งสามารถดับกิเลสได้จริง ๆ ทุกคนก็จะถึงแสนกับข้างหน้าโดยไม่รู้ตัว เหมือนแต่ละขณะที่ผ่านไปในขณะที่นี้โดยไม่รู้ตัว

เมื่อมีเหตุที่จะให้เกิดชาติหน้าและชาติต่อ ๆ ไป ยังมีความต้องการอยู่ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แส่นกับข้างหน้าต้องมีแน่นอน

ถ. เราเกิดมาก็แส่นกับก็ไม่สามารถรู้ได้ แต่เวลาที่ไม่ได้ฟังธรรม ใจมันร้อน อยากจะรู้อะไรเร็ว ๆ อยากจะให้ได้ในชาตินี้ การคิดอย่างนี้ผมเข้าใจว่า ไม่ใช่หนทางที่ถูกแน่ ๆ เพราะว่าอยากได้ไม่ใช่สติ เป็นโลภะ เป็นอกุศลแล้ว เราจะทำอุบายอย่างไรที่จะไม่ให้รีบร้อนจนกระทั่งอยากได้สำเร็จมรรคผลในชาตินี้ ซึ่งตามประวัติพระสาวกอย่างท่านพระอัญญาโกณฑัญญะตอนที่ท่านถวายข้าวที่ตั้งท้องอ่อน ๆ นับตั้งแต่พระวิปัสสีจนกระทั่งถึงพระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราที่ ๗ พระองค์ ก็รู้สึกของท่านไม่ได้เดือดร้อนอะไรเลยที่จะต้องสำเร็จสมัยนั้นสมัยนี้ แต่เมื่อถึงคราวถึงโอกาส

ท่านก็สำเร็จเอง แต่ใจของผมรู้สึกว่ามันร้อนเหลือเกิน คล้าย ๆ กับว่าถ้าเราตายจากชาตินี้ไม่รู้ว่าจะไปเป็นอะไร ไม่มีหลักประกันอะไร

ส. ถ้าจะเปลี่ยนจากความอยากเป็นการค่อย ๆ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมขึ้น แม้เพียงในการฟัง ฟังครั้งแรกอาจจะยังไม่เข้าใจละเอียด เมื่อได้ฟังต่อ ๆ ไป พิจารณาต่อไป เข้าใจละเอียดขึ้น แค่นี้ก็เป็นฉันทะ ควรที่จะพอใจแล้วใช่ไหม ที่ว่าปัญญาเจริญขึ้นแม้ในการฟัง คือ ในการฟังก็เข้าใจขึ้นแล้ว

สำหรับเรื่องของวิปัสสนาญาณต่าง ๆ ที่จะเกิด เป็นไปไม่ได้เลย ถ้าไม่มีความเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งก็ต้องอาศัยตั้งแต่ขั้นการฟัง ขณะใดที่ฟังแล้วเข้าใจ ก็จะเป็นสังขารชั้นรูปปรุงแต่งให้สัมมาสติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรม เพราะฉะนั้น ก็พอใจตั้งแต่ในขั้นฟังแล้วเข้าใจ ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยเข้าใจหรือไม่เคยฟัง หรือฟังยังน้อยอยู่ ความเข้าใจก็น้อย เมื่อฟังมากขึ้น ความเข้าใจก็เพิ่มขึ้น นี่ควรจะเป็นที่น่าพอใจแล้ว ใช่ไหม คือ พอใจที่จะเข้าใจ ดีกว่าอยากจะได้ถึงไม่ทราบจะได้ได้อย่างไร และจะถึงอะไรถ้าไม่เข้าใจ ญาณไหม

ถ้าไม่เข้าใจจะถึงอะไร อย่างนิพพาน ถ้าไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จะถึงนิพพานอะไร นิพพานชนิดไหน นิพพานที่ไม่รู้เรื่อง นิพพานที่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร เพราะฉะนั้น แทนที่จะไปหวังไกล เพียงเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น นั่นคือประโยชน์ เพราะจะทำให้สัมมาสติเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ

ใครก็ตาม ระหว่างผู้ที่ฟังน้อยและเข้าใจน้อย กับผู้ที่ฟังมากและเข้าใจมาก ทั้ง ๒ คน สติปฏิฐานยังไม่เกิด แต่คนหนึ่งก็ยังคงฟังน้อย ๆ และอีกคนหนึ่งก็ฟังและพิจารณาเข้าใจในอรรถเพิ่มขึ้น ซึมซาบมากขึ้น เวลาที่สติของ ๒ บุคคลนี้เกิด จะมีความต่างกันไหม

สติของคนที่ได้ฟังมาก เข้าใจมากในเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยนัยต่าง ๆ และพิจารณาตามสามารถที่จะเข้าใจในอนัตตสัญญาได้ กับอีกคนหนึ่งที่ยังฟังน้อย ๆ ฟังแล้วก็ไม่ค่อยจะ

พิจารณาในเรื่องเหตุเรื่องผลให้ถูกต้อง เวลาที่สติของคนนั้นเกิด กับสติของคนที่ฟังมาก ๆ เข้าใจมาก ๆ เกิด ก็ต้องต่างกัน

เพราะฉะนั้น ไม่ต้องห่วงเรื่องสติปัญญาว่าจะเกิดเมื่อไร จะเกิดน้อยหรือจะเกิดมาก แต่ต้องสะสมเครื่องปรุงให้เกิดปัญญาที่สามารถรู้ชัด ที่สามารถละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงทรงสรรเสริญการฟังด้วยดี คือ ฟังให้เข้าใจ ในลักษณะของสภาพธรรมให้ถูกต้อง ให้ตรงตามความเป็นจริง เพราะว่าเวลาที่สติปัญญาเกิดจะสามารถพิจารณารู้ได้แจ่มแจ้งชัดเจนเมื่อถึงกาลที่สมควร แต่อย่าลืมแสนโกฏิกัปที่จะมาถึง ซึ่งขณะนี้ค่อย ๆ ผ่านไปโดยไม่รู้ตัวทีละขณะฉันใด ขณะนี้ก็กำลังจะก้าวไปสู่อีกแสนโกฏิกัปข้างหน้า หรืออาจจะเป็นอีกหลายแสนกัปข้างหน้า หรืออาจจะเป็นหมื่นกัปข้างหน้า หรืออาจจะเป็นสองกัปข้างหน้า ก็แล้วแต่การสะสมปัญญาของผู้ที่ได้ฟังมาก เป็นพหูสูต เพราะว่าทุกคนที่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ต้องเป็นพหูสูต หรือแม้แต่พระผู้มีพระภาคเองก่อนที่จะทรงตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ต้องทรงเป็นพหูสูตมาก่อน คือ ต้องเป็นผู้ที่ได้ฟังและต้องเข้าใจสิ่งที่ฟังด้วย แม้ว่าปัญญายังไม่ประจักษ์

เช่น ในขณะนี้แม้จะได้ฟังว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาจะเป็นอื่นใดไปไม่ได้ นอกจากสี่สัณฐานต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏเท่านั้นเอง เพียงเท่านั้นก็จะสะสมเป็นปัจจัย วันดีคืนดีโอกาสเหมาะสังขารชั้นรูปปรุงแต่ง สติก็จะระลึกและจะรู้จริง ๆ ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะที่ไม่ได้คิดนึกคืออย่างนี้เอง หลังจากนั้น เมื่อคิด จึงจะเป็นบุคคลนั้นบุคคลนี้ หรือวัตถุนั้นวัตถุนั้น เป็นเรื่องราวต่าง ๆ สามารถที่จะแยกโลกของปรมาัตถธรรมกับบัญญัติธรรมออกได้ มิฉะนั้นแล้วจะปะปนกัน ถ้าตราบใดที่บัญญัติยังปกปิดปรมาัตถ์ ตรานั้นก็ไม่สามารถเข้าถึงสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ควรเห็นประโยชน์ของการฟัง การพิจารณา และการอบรมเจริญสติปัญญาไปเรื่อย ๆ โดยประโยชน์อยู่ที่ความเข้าใจลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ เพื่อ

เมื่อสติเกิดระลึกจะได้มีสังขารขั้นปฐมปรุงแต่งให้เข้าใจได้ อาจจะเป็นทันที ซึ่งไม่มีใครสามารถรู้ได้ มิฉะนั้นท่านพระพาทิยาหารุจิริยะคงไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ โดยรวดเร็วจนกระทั่งเป็นเอตทัคคะ แต่การที่ท่านจะเป็นเอตทัคคะรู้แจ้งสภาพธรรมได้โดยรวดเร็วก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัย คือ การอบรมความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมทั้งโดยขั้นของการฟังซึ่งเป็นสุตมยญาณ และขั้นสังวรซึ่งเป็นสีลมยญาณ และในขั้นของการสำรวจเจริญสติปัฏฐานเป็นภาวนามยญาณ จนกว่าจะบรรลุถึงวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น เพราะฉะนั้น ไม่ต้องกังวลถึงนามรูปปริจเฉทญาณ

ผู้ฟัง อยากจะให้กำลังใจนิดหน่อยว่า แม้แต่ผมทุกวันนี้ก็ไม่ลืมที่จะมาฟังที่นี้แทบทุก ๆ วันอาทิตย์ ซึ่งผมพอใจมาก เพราะรู้ว่าเป็นเหตุปัจจัยที่จะทำให้ปัญญาค่อย ๆ เพิ่มขึ้น

ส. ขออนุโมทนา เป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของการฟัง

ผู้ฟัง การสังสมเหตุเป็นสิ่งที่ควร ที่ถูกต้อง การสะสมเหตุที่ถูกต้องเพื่อนำไปสู่การรู้แจ้งอริยสัจจธรรม ผมอยากจะให้ข้อคิดหนึ่งว่า สมัยก่อนที่เราจะมาฟังเรื่องสติปัฏฐาน หรือก่อนที่จะมาศึกษาธรรม ตอนนั้นไม่หวังว่าอยากจะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม เพราะไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ตอนนั้นมีแต่ความสนุกเพลิดเพลินในชีวิตประจำวัน ไม่เคยอยากไปสู่พระนิพพานหรือถึงพระนิพพานเร็ว ๆ ตอนนั้นไม่หวังแบบมีโมหะแต่ตอนนี้อยากไปเร็ว ๆ คือ พอมีปัญญาบ้างแล้ว ก็มีประโยชน์กว่าสมัยที่ไม่ได้ศึกษา

ส. เมื่อเข้าใจแล้วก็อย่าติด คือ อย่าอยากถึง ในเมื่อรู้ว่าปัญญาจะต้องอบรมไปจนกว่าจะถึงความสมบูรณ์ของปัญญาแต่ละขั้น ก็อย่าใจร้อนที่จะรีบไปถึง เพียงแต่ขอให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม และให้เข้าใจจริง ๆ ว่า วิปัสสนาญาณจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อเหตุสมควรแก่ผล ถ้าสติไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมและศึกษาสังเกตรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมเพิ่มขึ้นจนกระทั่งมีความมั่นคงจริง ๆ แล้วนามรูปปริจเฉทญาณจะเกิดได้อย่างไร เพียงแต่หวังรอ หวังคอย และคิดวนิด ๆ หน่อย ๆ อย่างนี้จะเป็นนามรูปปริจเฉทญาณหรือยัง

ไม่ต้องใจร้อน หรือคิดเทียบหวัง เพียงแต่ให้เป็นผู้ตรงที่จะรู้ลักษณะของนามธรรม โดยที่ไม่ใช่ขั้นคิดเป็นค่านามธรรมเป็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้ แต่รู้จริง ๆ ในขณะที่เกิดขึ้น และรู้ว่าธาตุรู้คืออย่างนี้ที่กำลังเห็น

ผู้ฟัง ผมติดนิสัยที่เคยบวชมา ตอนบวชไปนั่งเจริญภาวนาอยากจะให้ได้บรรลุ มรรคผล นั่งกันเป็นวัน ๆ ตอนมาศึกษาธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ฟังอาจารย์ มาตั้งแต่ต้น ก็รู้ว่าการที่จะรู้ธรรมไม่ใช่ไปนั่งนึกนั่งภาวนาเอาแน่ ๆ จะต้องมีการศึกษา สังเกต ใส่ใจรู้สภาวะลักษณะของธรรมต่าง ๆ โดยเป็นสังจญาณ คือ โดยความจริง ของธรรมนั้น ๆ ไม่ใช่เป็นแบบนั่งนึกเอา ถ้าความเข้าใจยังไม่ถูกต้องจะไปนั่งนึก นั่งภาวนา พุทโธ ัมโม สังโฆ ก็ชาติก็ไม่มีทางที่จะได้บรรลุแน่ ๆ ซึ่งผมมาเข้าใจ ตอนหลัง แต่นิสัยที่เคยไปนั่ง ไปคิดเอายังมีติดอยู่ ทั้ง ๆ ที่ได้ฟังธรรมแล้ว

ก็เป็นเครื่องเตือนใจว่า ธรรมไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะมานั่งคิดเอาตามชอบใจว่า เหตุอย่างนั้น ผลอย่างนี้ แต่เป็นเรื่องที่ต้องรู้ ต้องเข้าใจ ต้องประจักษ์ แต่ที่จะเข้าใจ และประจักษ์ได้ เราต้องศึกษาสภาวะธรรม ศึกษาธรรมในชีวิตประจำวันให้เข้าใจว่า อะไรเป็นอะไรจริง ๆ จัง ๆ ก่อน สติปัญญาจึงจะเกิดได้ ถ้าหากไม่เข้าใจจะไปพยายาม อย่างไรก็ไม่มีโอกาส ความเข้าใจเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ซึ่งอาจารย์ย้ำแล้วย้ำอีก และผม ก็เห็นว่าเป็นความสำคัญจริง ๆ ผู้ที่อยากจะบรรลุ มรรคผล อยากจะประจักษ์ญาณนั้น ญาณนี้ ถ้ายังไม่เข้าใจ อย่าไปพยายามเป็นอันขาด ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้

ส. ในขณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมทั้งนั้น แค่นี้ก็เตือนแล้วใช่ไหมว่า ขณะนี้เป็นนามธรรมและรูปธรรมทั้งนั้น ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ฟังอีกก็ครั้งก็เพื่อที่จะได้ระลึกว่า ขณะนี้เป็นนามธรรมและรูปธรรมทั้งนั้น แต่เมื่อยังไม่ประจักษ์ ก็เป็นแต่เพียงฟัง สะสมไปเรื่อย ๆ ที่จะได้ยินได้ฟังว่า ขณะนี้ ทางตาเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

นี่คือการสะสมจริง ๆ สะสมแม้แต่การได้ฟังสิ่งซึ่งอาจจะไม่ได้ฟังในชาติหน้า หรือในชาติต่อ ๆ ไปอีกหลายชาติ แต่ในขณะนี้ก็ยังสามารที่จะระลึกว่า ขณะนี้ แม้ขั้นเตือน ก็เป็นนามธรรมและรูปธรรมทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น ผู้ที่รู้ คือ สติเกิด และได้ศึกษาสังเกตพิจารณาแล้ว แต่ผู้ที่เพียงฟังและสติปัฏฐานยังไม่เกิด ก็รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง ไข่มุม

ธรรมนี้เป็นปัจจัยตั้ง คือ รู้ได้เฉพาะตน เมื่อสติของใครเกิดแล้ว ปัญญาที่พิจารณาสังเกต และปัญญาที่พิจารณาสังเกตแล้วรู้ขึ้นบ้าง หรือว่ารู้เพิ่มขึ้น

เรื่องการประจักษ์แจ้งไม่ต้องห่วง ขอให้เพียงรู้เพิ่มขึ้น หรือระลึกรู้ศึกษา และอาจจะรู้บ้าง ไม่รู้บ้าง เพราะบางครั้งเมื่อความรู้ชนิดหนึ่งเริ่มเกิด และหายไปนาน เนื่องจากอวิชชาที่สะสมมาเป็นปัจจัยทำให้ปิดบังลักษณะของสภาพธรรม ก็ต้องสังเกตพิจารณาไป

ในวันหนึ่ง ๆ เป็นเครื่องสอบสติและปัญญาของแต่ละคนว่า ได้อบรมเจริญเพิ่มขึ้นมากน้อยแค่ไหน โดยที่ไม่ต้องกังวลถึงแก่นามรูปปริจเฉทญาณเลย

ถ. ปัญญาที่เกิดขึ้นแล้ว อย่างท่านสุเมธดาบส ตอนที่ท่านจะได้รับพยากรณ์จากท่านพระที่ปึงกร ท่านได้ฟังธรรมของพระพุทธองค์แล้ว หากท่านอยากจะสำเร็จเป็นสาวกก็อาจจะสำเร็จได้ในชาตินั้น เพราะท่านมีปัญญามากสามารถบรรลุมรรคผลได้ในชาตินั้น แต่ท่านก็ไม่ปรารถนาที่จะเป็นสาวก ท่านปรารถนาที่จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้สร้างบารมีมาจนถึงพระพุทธเจ้า ๒๔ พระองค์ ซึ่งตลอดเวลานั้นท่านก็เกิดในกำเนิดต่าง ๆ เป็นสัตว์บ้าง เป็นมนุษย์บ้าง เป็นเทวดาบ้าง จนกระทั่งพระชาติใหญ่ ๆ ที่เรียกว่า มหาชาติ หรือทศชาติ ท่านเกิดเป็นพระยาญาติที่เรียกว่า ภูริทัตตนาคราช ขณะนั้นสติปัญญาของท่านขาดตอนหรือเปล่า

สุ. ไม่ต้องไปคิดถึงท่านดีไหม สภาความไปก็ไม่มีใครรู้ได้ ไม่ทรงแสดงไว้ เพราะว่าสิ่งใดที่เป็นประโยชน์ก็ทรงแสดงสิ่งนั้น อย่างลักษณะของสภาพธรรม หรือสังขารธรรม หรืออริยสัจ

ถ. อย่างตัวผมเอง สมมติว่าชาตินี้ฟังธรรมพอเข้าใจบ้าง แต่ชาติต่อไปไปเกิดเป็นสัตว์วิเศษจักษณ ผมก็ต้องหมดโอกาส ขาดตอนไปเลย

สุ. ไม่สามารถจะเข้าใจพระธรรมได้

ถ. ถ้าต่อไปผมเกิดเป็นมนุษย์อีก พระธรรมจะติดต่อดีไหม

ส. เกิดที่ไหน มีโอกาสได้ฟังไหม ถ้าไม่มีโอกาสก็ไม่มีทาง

ถ. การสะสมก็คงจะขาดตอน

ส. เก็บไว้ สะสม สะสมแล้วก็ยังมีอยู่ เพียงแต่ยังไม่ได้เพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น แต่ละชาติที่มีโอกาสได้ฟังพระธรรม จะเห็นพระมหากรุณาคุณจริง ๆ และได้ประจักษ์ในการที่ว่าเป็นบุญจริง ๆ ที่มีโอกาสได้ฟังเรื่องของสัจจะคือความจริง เรื่องของการเห็น ของการได้ยิน และนี่คือการสะสม แม้แต่ธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไป ฟังไปเถอะ จะคิดจะพิจารณาอย่างไรก็ดี เพราะว่าเป็นการสะสม เรื่องของสภาพธรรมที่ปรากฏ ที่จะให้เข้าใจถูกต้อง

สำหรับวิปัสสนาญาณขั้นต้น ขั้นที่ ๑ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ เป็นปัญญา ที่ประจักษ์แจ้งการแยกขาดลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางมโนทวาร

วิปัสสนาญาณที่เป็นนามรูปปริจเฉทญาณ แม้ว่าเป็นวิปัสสนาญาณที่ ๑ ก็ละ สักกายทิฏฐิ แต่ไม่ใช่เป็นสมุจเฉท หมายความว่าในขณะนั้นสภาพธรรมไม่ได้ปรากฏ รวมกันเป็นก้อน เป็นแท่ง หรือเป็นตัวตน แต่จะปรากฏเฉพาะลักษณะของนามและรูป ที่ละลักษณะ เพราะฉะนั้น ภาวนาในขณะนั้นละสักกายทิฏฐิ

๑๖๙๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๓๐

วิปัสสนาญาณที่ ๒ คือ ปัจจัยปริคคหญาณ เป็นการประจักษ์แจ้งปัจจัยที่ทำให้สภาพธรรมเกิดปรากฏ เพราะเมื่อรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมโดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนทางมโนทวาร เวลาที่ปัจจัยปริคคหญาณเกิด ในขณะนั้นจะใส่ใจรู้ถึงลักษณะความเป็นปัจจัยของนามธรรมหรือรูปธรรมที่เกิดในขณะนั้นด้วย เพราะว่าลักษณะของนามมีหลายอย่าง เช่น ได้ยิน ทันทีที่เกิดขึ้นก็รู้ว่าลักษณะนี้มีปัจจัยคือเสียง เวลาที่กลิ่นปรากฏ สภาพของนามธรรมที่รู้กลิ่นปรากฏทางมโนทวาร ปัญญาขณะนั้นก็รู้ปัจจัยของสภาพที่รู้กลิ่นที่เกิดปรากฏในขณะนั้น

ปัจจัยปริคคหญาณเป็นขณะที่รู้ปัจจัยของสภาพธรรมที่เกิด ประจักษ์แจ้งในปัจจัยของสภาพธรรมที่เกิดปรากฏทางมโนทวาร เพราะฉะนั้น ปัจจัยปริคคหญาณละความเห็นผิดว่าไม่มีเหตุและการเข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุอันควรที่จะให้เกิดของสภาพธรรมนั้น ๆ

เพราะฉะนั้น จึงรู้ว่า สภาพธรรมซึ่งไม่มี และเกิดมีขึ้น ก็เพราะเหตุ ไม่ใช่ว่าเป็นแต่เพียงสภาพธรรมนามธรรมแต่ละลักษณะ รูปธรรมแต่ละลักษณะ เหมือนอย่างนามรูปปริเฉทญาณ แต่ปัญญาเพิ่มขึ้นเพราะว่าพิจารณาทันที รู้แจ้งทันทีในลักษณะของปัจจัยที่ทำให้สภาพนามธรรมนั้น ๆ ต่างกัน

สำหรับวิปัสสนาญาณที่ ๓ คือ สัมมสนญาณ เป็นปัญญาที่ประจักษ์แจ้งการเกิดดับสืบต่อกันของนามธรรมและรูปธรรมอย่างรวดเร็วทางมโนทวาร เพราะขณะนี้นามธรรมก็เกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว รูปธรรมก็เกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น สัมมสนญาณละความยึดถือว่าเราหรือของเราได้ด้วยกลาปสัมมสนญาณ เพราะเป็นญาณที่ประจักษ์รูปกลาปและสภาพของนามธรรมที่เกิดดับสืบต่อกันในขณะนั้น

เวลาที่เกิดปวดเมื่อย จะรู้ได้ใหม่ว่าเพิ่มขึ้น ๆ

เวลาที่จะประจักษ์สภาพการเกิดของเวทนาทางมโนทวารซึ่งเป็นการประจักษ์แจ้ง ก็สามารถประจักษ์สภาพที่เกิดขึ้นได้ตามปกติตามความเป็นจริง โดยสภาพที่ไม่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน หรือเป็นเรา หรือเป็นของเรา นั่นจึงจะเป็นสัมมสมณญาณ

ทั้ง ๓ ญาณนี้ยังเป็นตรุณวิปัสสนา เพราะแม้ในขณะนั้นก็ยังมีการตรึกถึงลักษณะที่กำลังปรากฏในขณะนั้นด้วยได้

เป็นเรื่องของกาลข้างหน้า ซึ่งการรู้แจ้งชัดในลักษณะของสภาพธรรมจะต้องมาจากการที่สติเริ่มระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมไปเรื่อย ๆ แต่ต้องสังเกตจนเป็นความรู้ที่เพิ่มขึ้น ไม่ใช่ระลึกเฉย ๆ ซึ่งในขณะที่กำลังระลึกลักษณะนั้นเอง ศึกษาเพื่อที่จะแยกชัดในลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม

บางท่านเข้าใจว่าเวลาที่พิจารณาว่า นามนี้เกิดเพราะรูปนั้น หรือรูปนั้นเกิดเพราะนามนี้เป็นปัจจัยปริคคหญาณ ซึ่งความจริงนั้นเป็นแต่เพียงขั้นคิด ยังไม่ใช่ขั้นประจักษ์แจ้ง จนกว่านามรูปปริจเฉทญาณจะเกิดแล้ว ต่อจากนั้นความสมบูรณ์ของปัญญาจึงเป็นปัจจัยปริคคหญาณได้ หรือแม้แต่ความสามารถประจักษ์แจ้งการเกิดดับสืบต่อกันของนามธรรมและรูปธรรมอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นสัมมสมณญาณ ก็ต้องหลังจากที่นามรูปปริจเฉทญาณและปัจจัยปริคคหญาณเกิดก่อน ถ้าทั้ง ๒ ญาณนี้ยังไม่เกิดสัมมสมณญาณก็เกิดไม่ได้

ถ. อาจารย์บอกว่า สัมมสมณญาณละความเป็นตัวตนได้ และนามรูปปริจเฉทญาณก็ละสักกายทิฐิ ก็เหมือน ๆ กัน

ส. ละสักกายทิฐิโดยที่ขณะนั้นไม่มีตัวตนเลยทางมโนทวาร ไม่มีความสำคัญหมายที่เป็นอัตตสัญญาเลย เพราะว่ามีลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่ละลักษณะกำลังปรากฏตามความยาวนานของนามรูปปริจเฉทญาณ เพราะแต่ละบุคคลไม่เท่ากัน และไม่มีใครสามารถรู้ได้ว่า ในขณะที่เป็นนามรูปปริจเฉทญาณนั้นสำหรับบุคคลนั้นนามธรรมใดปรากฏ รูปธรรมใดปรากฏมากน้อยก็อย่าง นั้นเป็นเรื่อง

ของแต่ละบุคคล แต่เนื่องด้วยในขณะนั้นไม่มีอตตสัญญา จึงเป็นการละสักกายทิฐิ คือ การยึดถือสภาพธรรมรวมกันเป็นกลุ่ม เป็นก้อน เป็นแห่ง

ถ. ก็ไม่ผิดอะไรกับเป็นตัวเป็นตน

สุ. ละสักกายทิฐิ แต่เมื่อถึงสัมมสนญาณ การที่ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปด้วยสืบต่อกัน ก็ยังเพิ่มการคลายการยึดถือสภาพธรรมนั้นว่าเป็นเรา หรือเป็นของเรา

ผู้ฟัง ยังไม่ถึง ผมว่าไม่มีทางที่จะเข้าใจได้แจ่มแจ้ง

ถ. เมื่อเป็นวิปัสสนาญาณแล้ว สภาพธรรมปรากฏที่ละอย่างทางมโนทวาร และขณะที่เป็นสัมมสนญาณได้จะต้องพิจารณาสภาพธรรมนั้น คือ เมื่อสภาพธรรมปรากฏที่ละอย่างแล้วที่จะเข้าใจว่าสภาพธรรมนั้นเกิดขึ้นแล้วดับไป ต้องเทียบเคียงกับสภาพธรรมแต่ละอย่างใหม่ คือ เมื่อเราทราบว่ารูปธรรมกำลังเกิดดับ รูปธรรมชนิดใดกำลังเกิดขึ้นและดับไปจึงได้มีรูปธรรมชนิดอื่นเกิดขึ้นมา ถ้าเป็นสัมมสนญาณต้องรู้ชัดจริง ๆ ว่า สภาพธรรมใดกำลังเกิดขึ้นและดับไปจริง ๆ ในขณะนั้นหรือเปล่า

สุ. เวลารู้รูปที่กำลังแข็งไม่ได้ดับเลย เพราะว่าไม่ใช่สัมมสนญาณ และถ้าเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ โลกที่เกิดขึ้นดับสืบต่อรวมกันเป็นกลุ่ม เป็นก้อน เป็นแห่ง ไม่มีเลย อย่างที่ถามว่า มีพื้นใหม่ มีผผใหม่ มีปอดใหม่ มีนิ้วใหม่ มีมือใหม่ จะไม่มีความสงสัยเลย เพราะว่าไม่มี เพียงแต่จำไว้

เวลานี้ถ้าถามว่า ใครมีปอดบ้าง ใครมีหัวใจบ้าง ใครมีผผบ้าง ใครมีเล็บบ้าง ใครมีฟันบ้าง อตตสัญญาจะจำไว้ว่ามี นั่นคืออตตสัญญา แต่เมื่อเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏ จะไม่มีการรวมกันเป็นกลุ่มก้อนเลย ขอให้คิดถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเพียงอย่างเดียว ทางทวารเดียว เพราะฉะนั้น ลักษณะนั้นเป็นการประจักษ์ลักษณะที่รู้ชัดว่า สภาพรู้ต่างกับรูปธรรม นั่นคือนามรูปปริจเฉทญาณ

และเมื่อนามรูปปริจเฉทญาณดับแล้ว ทุกอย่างก็ปรากฏเหมือนเดิม แต่อัตตสัญญาเริ่มมี เพราะเคยประจักษ์ว่า สิ่งที่เคยเข้าใจว่ามีเป็นแต่เพียงความทรงจำเท่านั้น ลักษณะจริง ๆ ไม่ได้ปรากฏเลย เพราะว่ารูปใดเกิดแล้วดับแล้วถ้ารูปนั้น

ไม่ปรากฏ เนื่องจากรูปทุกรูปมีอายุที่สั้นมาก เพียงแค่ ๑๗ ขณะจิตที่เกิดดับเท่านั้นเอง และ ๑๗ ขณะจิตที่เกิดดับ ขณะที่กำลังเห็นและดูเหมือนได้ยินด้วยก็เกิน ๑๗ ขณะแล้ว เพราะฉะนั้น รูปในขณะนี้ต้องดับไปหมดถ้ารูปนั้นไม่ปรากฏ

เมื่อมีอนัตตสัญญาที่ได้ประจักษ์แจ้งแล้ว เวลาพิจารณาลักษณะของสภาพนามธรรมและรูปธรรม ก็ย่อมจะพิจารณาในลักษณะของสภาพธรรมที่ต่างกันไปที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เช่น เวลาที่สติระลึกลักษณะที่ได้ยิน ลักษณะที่ได้ยินเป็นธาตุรู้ไม่สงสัย พร้อมกันนั้นก็รู้ด้วยว่าลักษณะธาตุรู้นี้เกิดเพราะเสียง เพราะว่าเป็นของแน่นอนที่ถ้าเสียงไม่กระทบ หรือไม่มี ไม่ปรากฏ ได้ยินย่อมได้ยินไม่ได้ เพราะฉะนั้น ก็รู้ปัจจัยของนามธรรมแต่ละชนิด

นี่คือการรู้ปัจจัย คือ ในขณะที่เกิดขึ้นเอง เกิดเพราะปัจจัยอะไร หรือแม้แต่การที่มือจะเคลื่อนไหวไป หรือการกล่าววาทะซึ่งปกติไม่เคยสังเกตเลยว่า ทันทีที่คิดเสียงก็ดังแล้วตามความคิดนั้น เพราะว่าทุกคนพูดโดยปราศจากสติ แต่เวลาที่สติเกิดระลึกลักษณะของจิตที่คิด เสียงปรากฏ การประจักษ์แจ้งลักษณะของปัจจัยปริคคหญาณจึงเป็นทางมโนทวารวิถี ซึ่งในขณะนั้นไม่มีตัวตนเลย เหมือนเดิมเหมือนนามรูปปริจเฉทญาณซึ่งสภาพธรรมไม่ได้ปรากฏรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน แต่ในขณะนั้นเพิ่มการที่จะรู้ลักษณะของปัจจัยของนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏสืบต่อกันในขณะนั้น นั่นคือปัจจัยปริคคหญาณ ละการที่คิดหรือเข้าใจผิดว่าสภาพธรรมเกิดได้โดยไม่มีเหตุ เพราะว่าในขณะนี้ไม่มีการพิจารณาถึงเหตุที่เกิดของสภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใด อย่างสิ่งที่ปรากฏทางตากียังต้องพิจารณาว่า เป็นแต่เพียงสภาพรู้ ธาตุรู้ ยังไม่แปลอะไรทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น สิ่งที่ปรากฏทางตากียเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ให้เข้าใจถึงอรรถของคำว่า ธรรม คือ สิ่งที่มีจริงอย่างหนึ่งที่ปรากฏทางตา

นี่ก็ต่างขั้นกันแล้ว ใช่มั้ย ระหว่างการพิจารณาที่เป็นปัจจัยที่จะให้เกิदनามรูปปริจเฉทญาณ และการพิจารณาที่เป็นปัจจัยที่จะให้เกิดปัจจัยปริคคหญาณ

สำหรับวิปัสสนาญาณทั้งหมด ต้องประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมทาง

มโนทวาร ซึ่งในขณะนั้น ปัญญาที่สะสมเหตุสมควรแก่การที่จะประจักษ์ลักษณะที่เกิดดับสืบต่อกันของนามธรรมและรูปธรรม ขณะนั้นไม่ต้องคิดไตร่ตรอง หรือคาดหวัง หรือตระเตรียม เพราะว่าสภาพธรรมแม้วิปัสสนาญาณก็เป็นอนัตตา ทันทิที่สติเกิด หรือขณะนั้นความสมบูรณ์ของปัญญาที่ได้อบรมมาแล้วก็ทำให้มโนทวารวิถีเกิดปรากฏ ประจักษ์ในลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดดับสืบต่อกัน ถ้าเป็นรูปก็จะประจักษ์ในรูปกลาปซึ่งเกิดดับสืบต่อกัน อย่างแข็งก็จะประจักษ์การเกิดดับ ๆ ของแข็ง หรือ นามธรรมที่เกิดดับสืบต่อกัน ก็สามารถรู้ได้ด้วยสัมมสนญาณ แต่ทั้ง ๓ วิปัสสนาญาณ ยังเป็นตรุณวิปัสสนา

วิปัสสนาญาณขั้นต่อไป คือ อุทฺธัพพญาณ เป็นพลวิปัสสนา เมื่อไรจึงจะเกิด หรือทำอย่างไรจึงจะเกิด หรือมีเหตุอะไรที่จะทำให้เกิด ก็ต้องเป็นปัญญาหลังจากที่พิจารณารู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทั่วทั้ง ๖ ทวาร คือ ไม่ว่าขณะนี้ทางตา สติก็สามารถเกิดระลึกเป็นปกติ หรือจะระลึกลักษณะของนามธรรมที่รู้ในสิ่งที่กำลังปรากฏว่ากำลังเป็นบุคคลนั้นบุคคลนี้ ก็รู้ในลักษณะของนามธรรมในขณะนั้นว่า เป็นแต่เพียงธาตุรู้ สามารถแยกลักษณะของปัญจทวารวิถีและมโนทวารวิถี ออกจากกันได้

ถ้าไม่เคยพิจารณาเลยว่า ทางตาในขณะนี้กำลังแปลสี ก็แยกไม่ออก จะต้อง พัง และพิจารณา และอบรมเจริญปัญญา โดยไม่คำนึงถึงอุทฺธัพพญาณเลย จนกว่าเหตุสมควรเมื่อไร แต่อุทฺธัพพญาณนั้นคืออะไร

อุทฺธัพพญาณ คือ ปัญญาที่สามารถประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของ นามธรรมและรูปธรรมที่กำลังเป็นปัจจุบันที่ละอย่าง สำหรับสัมมสนญาณ ประจักษ์ ลักษณะที่เกิดดับสืบต่อกันของนามธรรมและรูปธรรม เพราะฉะนั้น มีความเข้าใจชัด ในสภาพธรรมที่เป็นอดีต เป็นปัจจุบัน เป็นอนาคต เพราะว่าเกิดแล้วดับ ๆ ก็รู้ว่า อดีต คือ สิ่งดับแล้ว ปัจจุบัน คือ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และสิ่งที่เกิดต่อที่เป็น อนาคตก็เป็นปัจจุบันอีก และสิ่งที่ในปัจจุบันนั้นก็ก็เป็นอดีตอีก เพราะว่าเกิดดับ สืบต่อกัน แต่วิปัสสนาญาณที่ ๓ คือ สัมมสนญาณนั้น เป็นการประจักษ์การเกิดขึ้น

และดับไปสลับต่อเนื่องของนามธรรมและรูปธรรมอย่างรวดเร็วตามปกติที่เร็วมาก ด้วยเหตุนี้ปัญญานั้นจึงไม่ละเลียดพอที่จะละคลายหรือเห็นโทษของการเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม เพราะว่าการเกิดขึ้นสลับต่อสภาพธรรมที่ดับไปนั้นเร็วจนกระทั่งปิดบังโทษของการดับไป หรือการเกิดดับของนามและรูปที่ดับไปแล้ว

ถ้าขณะนี้ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดดับ ๆ จะเห็นโทษของการเกิดดับใหม่ ในเมื่อเกิดดับ ก็เกิดอีก และก็ดับอีก และก็เกิดอีก และก็ดับอีก และก็เกิดอีก และก็ดับอีก จะเห็นโทษใหม่ ในเมื่อเกิดใหม่ มีสภาพธรรมใหม่ จึงยังมีความอบอุ่นใจว่ายังเหลืออยู่ หรือยังมีอยู่ ยังไม่ได้ปราศไปโดยสิ้นเชิง ถ้าคิดถึงในขั้นของการพิจารณา เมื่อวานนี้หมดแล้ว น่าใจหาย แต่ก็ไม่ใช่ใจหายเพราะว่าวันนี้ยังมีใช้ใหม่ หรือได้ยินขณะเมื่อก็ดับไปแล้ว ก็น่าใจหายจริง ๆ ในขณะที่กำลังได้ยิน ก็ยึดถือว่าเป็นเราแท้ ๆ ที่กำลังได้ยิน แต่ได้ยินเมื่อก็ที่ว่าเราดับหมดไปแล้วไม่เห็นมีใครใจหาย หรือเดือดร้อน หรือละคลาย หรือเห็นโทษ เพราะว่าการเกิดใหม่อย่างรวดเร็วสลับต่อการดับไป หรือการเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมที่เกิดแล้ว ปิดบังไม่ให้เห็นโทษของการเกิดขึ้นและดับไป เพราะฉะนั้น ก็ยังไม่ละคลาย เพราะว่ายังไม่เห็นโทษของการเกิดดับใกล้ชิดยิ่งกว่านั้น

ปัญญาจึงต้องสมบูรณ์ถึงขั้นต่อไป ที่สามารถจะแทงตลอดการเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละประเภทชัดเจนยิ่งขึ้นในขณะที่กำลังเป็นปัจจุบันทีละอย่าง ที่เกิดขึ้นและดับไปเร็วมาก กับการสังเกตที่ละเอียดขึ้น พิจารณาละเอียดขึ้น ประจักษ์ลักษณะที่เกิดและดับไปชัดเจนทีละอย่าง นี่คือการต่างกันของตรุณวิปัสสนากับพลวิปัสสนา

ก็เป็นสภาพธรรมในขณะนี้ทั้งหมด และถ้าเป็นวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นก็ต้องเป็นความรู้ที่ค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเป็นลำดับขั้น จนกว่าจะคมกล้าขึ้นเรื่อย ๆ แต่ต้องมีเหตุที่จะทำให้คมกล้าขึ้น ถ้าจะเปรียบเทียบก็เหมือนกับว่าจะต้องระดมกำลังของปัญญาทั้งหมด ไม่ว่าในอดีตที่เคยฟังมาแล้วเท่าไร เป็นพหูสูตมาแล้วมากน้อยเท่าไร เคยได้ยินแม้แต่สภาพธรรมทั้งหลายไม่เพียง ๑๐๐ ครั้ง ๑,๐๐๐ ครั้ง ๑๐,๐๐๐ ครั้ง

๑๐๐,๐๐๐ ครั้ง สติระลึกลักษณะของสภาพธรรม และค่อย ๆ พิจารณาไป ไม่ว่าจะในเรื่องของพระสูตร หรือพระวินัย หรือพระอภิธรรม ธรรมทุกอย่างจะเป็นสังขารขั้นที่ที่ปรุงแต่งทำให้ปัญญาสมบูรณ์ถึงขั้นที่จะถึงพลวิปัสสนา เพราะว่าเป็นความสมบูรณ์ของศีรณปริญญา ซึ่งเป็นการพิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมตามปกติในชีวิตประจำวัน

ถ. ตอนพลวิปัสสนาเกิด อุทัยพพญาณเกิด คงจะมีกำลังมาก และคงจะเกิดติดต่อกัน หรือว่าไม่แน่

ส. ไม่แน่ เพราะว่าแต่ละบุคคลไม่เหมือนกันเลย สำหรับบางท่านเมื่อนามรูปปริเฉทญาณเกิดแล้ว ปัจจัยปริคคญาณและสัมมสนญาณเกิดต่อได้ทันที และสำหรับบางท่านก็อาจจะต่อไปจนกระทั่งถึงพลวิปัสสนา อุทัยพพญาณบางท่านก็สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แต่ผู้ที่ยังช้า ต้องทั้งฟัง ทั้งศึกษา ทั้งอบรม ทั้งพิจารณา ทั้งสนทนา ทั้งไตร่ตรอง ทุกสิ่งทุกอย่าง และค่อย ๆ เขียบไป ก้าวไปที่ละขั้น ๆ

ถ. ตอนที่เป็ณอุทัยพพญาณแล้ว ผมเข้าใจว่ามีกำลังมากแล้ว ใช่ไหม

ส. ยังต้องมีปัญญาขั้นที่คมกล้ากว่านั้นต่อไปอีก เพราะนี่เพ็ญเป็นวิปัสสนาญาณที่ ๔ เท่านั้นเอง

ถ. เหมือนนายขมังธนูที่ว่า ยิ่งเร็ว ยิ่งแม่น คือ คล้ายกับว่านามธรรมรูปธรรมอะไรจะเกิด อุทัยพพญาณคงมีกำลังสามารถรู้ได้ติดต่อกันไปเรื่อย ๆ ถูกไหม

ส. ผู้ที่เป็นเนยบุคคล ต้องพากเพียรมากสำหรับวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น ไม่ใช่ผู้ที่เป็นอุคฆฏิตัญญู หรือวิปัญจิตัญญู

ถ. ผมนี้กว่าถ้าพลวิปัสสนาญาณเกิดแล้ว จะมีกำลังสามารถเกิดติดต่อกันไปได้

ส. ถ้าอย่างนั้นบุคคลก็ไม่ต่างกัน เพราะฉะนั้น อย่าหวัง ใครที่คิดว่านั่งนิ่ง ๆ และจะประจักษ์เกิด ๆ ดับ ๆ ปัญญาไม่รู้อะไรเลย แต่นี้เป็นปัญญาจริง ๆ

และเป็นความสมบูรณ์ของศีรณปริยญา ซึ่งพิจารณาความเกิดขึ้นและดับไปของ
นามธรรมและรูปธรรมจนกว่าจะประจักษ์แจ้ง ตามปกติในขณะนี้เอง

๑๖๙๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๓๐

ทุกคนที่อบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะถึง จะต้องพิจารณาชีวิตตามปกติของตนเองในแต่ละวัน ข้ามไม่ได้เลย เพราะว่าการรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นการรู้แจ้งนามธรรมและรูปธรรมในชีวิตประจำวันตามปกติ และต้องมีการละคลายการยึดถือนามธรรมและรูปธรรมลงเรื่อย ๆ ไม่ใช่ยิ่งรู้ ยิ่งอยากได้ นั่นไม่ใช่ลักษณะของปัญญา เพราะถ้าเป็นปัญญา ยิ่งรู้ก็ยิ่งละ เช่น ถ้ารู้ว่าสภาพธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยทั้งนั้น จะวิตกกังวล เดือดร้อนห่วงใยไหม ในเมื่อประจักษ์แจ้งจริง ๆ ว่า ทุก ๆ ขณะจิต สภาพธรรมต้องมีปัจจัยจึงเกิดขึ้น

แม้เพียงการได้ยินก็ต้องมีปัจจัยจึงเกิด การเห็นก็ต้องมีปัจจัยจึงเกิด เพราะฉะนั้นเรื่องลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ไม่ต้องคิด เพราะว่าเพียงการเห็นยังต้องมีปัจจัยจึงเกิด การได้ยินก็ต้องมีปัจจัยจึงเกิด การได้กลิ่น การลิ้มรส การคิดนึก ความสุข ความทุกข์ แต่ละอย่าง การพูด การกระทำใด ๆ ทุกอย่าง ล้วนมีเหตุปัจจัยที่จะเกิด ถ้ารู้อย่างนี้สติปัญญานะจะไปคอยจดจ้องอยู่ที่นามใดรูปใดไหม หรือว่ายิ่งละ และไม่ต้องจดจ้องเลย เพราะว่ามีนามธรรมและรูปธรรมอยู่ทุกขณะปรากฏ แล้วแต่ว่าสติจะระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมนั้นหรือไม่

ไม่ต้องไปดิ้นรนชวนขวาย แสวงหานามธรรมและรูปธรรมอะไรเลย ทุกอย่างเกิดเพราะเหตุปัจจัยทั้งนั้น แม้ว่าแต่ละท่านจะยังไม่ถึงนามรูปปริจเฉทญาณ ปัจจัยปริคคญาณ สัมมสนญาณ แต่ก็ควรที่จะศึกษาพิจารณาให้เข้าใจในเรื่องของวิปัสสนาญาณพอที่จะไม่เข้าใจผิด เพราะว่าการที่จะหลงผิด เข้าใจผิดในข้อปฏิบัติจนกระทั่งสำคัญว่าได้บรรลุธรรมแต่ละขั้น เป็นสิ่งที่มิได้

เท่าที่เคยได้ฟัง ส่วนมากมักจะกล่าวว่า ต้องทำให้จิตนิ่งเป็นสมาธิก่อนปัญญาจึงจะสามารถรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นได้

บางท่านก็กล่าวว่า สามารถประจักษ์การเกิดดับของสภาพธรรมได้เพราะจิตในขณะนั้นสงบ นิ่ง ใส เพราะฉะนั้น ก็สามารถรู้ชัดในการเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรม แต่ถ้าคิดอย่างนั้น จะข้ามวิปัสสนาญาณขั้นต้นทั้งหมด คือ ข้ามนามรูปปริจเฉทญาณ ข้ามปัจจัยปริคคญาณ ข้ามสัมมสนญาณไปจนถึงอุทยัพพญาณ ซึ่งเป็นไปไม่ได้เลย แต่แม้กระนั้นก็ยังมีความเข้าใจผิดได้ เพราะไม่ได้พิจารณาให้ละเอียดว่า การที่ปัญญาจะเกิดขึ้น ไม่ใช่เพียงให้จิตนิ่งสงบ แต่ไม่เคยศึกษาระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ตอนแรกท่านเข้าใจว่า ท่านถึงอุทยัพพญาณ เพราะว่าท่านพิจารณาว่าเสียงนี้กดับ คิดนึกก็ดับ และคิดนึกก็ไม่ใช้รูปธรรมแน่ เป็นลักษณะของนามธรรมที่คิดนึก และเวลาที่คิดท่านก็รู้ว่า คิดเรื่องนี้หมดแล้ว คิดเรื่องอื่นต่อ และเวลาที่เสียงปรากฏ เสียงนั้นก็ดับไป เพราะฉะนั้น นามธรรมที่ได้ยินก็ดับด้วย ต่อเมื่อท่านได้ฟังและได้พิจารณาธรรมละเอียดขึ้น ๆ ในขณะนี้ท่านก็มีความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยท่านกล่าวว่า ท่านเพิ่งจะเข้าใจว่า ที่ท่านปฏิบัติและคิดว่าท่านรู้การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมนั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นแต่เพียงคิด

นี่คือสิ่งที่จะต้องพิจารณาให้ละเอียดจริง ๆ ว่า ขณะที่คิดเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม ไม่ใช่ขณะที่สัมมาสติกำลังระลึกลักษณะ ซึ่งต้องมีลักษณะที่เป็นปรมาตมธรรมปรากฏให้ศึกษา ให้เข้าใจ ให้รู้ชัดว่าไม่ใช่ตัวตนอย่างไร เพราะว่าจุดประสงค์ของการศึกษาพระอภิธรรม เพื่อละความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน นี่คือจุดประสงค์ของการศึกษา เพื่อละหรือดับความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพราะฉะนั้น ไม่มีผม ไม่มีชน ไม่มีเลิ็บ ไม่มีฟัน ไม่มีหนัง ไม่มีปอด ไม่มีกระดูก ไม่มีทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรเหลือเลย จึงสามารถประจักษ์แจ้งได้ว่า ดับ หรือละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนได้ เพราะสภาพธรรมไม่ได้ปรากฏรวมกัน แต่ต้องปรากฏเพียงทีละลักษณะ

และในขณะที่สภาพธรรมปรากฏทีละลักษณะ สำหรับผู้ที่ทำสมาธิ กับผู้ที่อบรมเจริญปัญญาต่างกัน เพราะสำหรับผู้ที่ทำสมาธิ จิตจดจ้องอยู่ที่ลักษณะหนึ่ง

ลักษณะใด ในขณะนั้นก็เข้าใจว่าไม่มีอย่างอื่นเลย มีแต่สิ่งที่กำลังปรากฏ แต่ปัญญาไม่ได้รู้เลยว่า ในขณะนั้นไม่ใช่เรา ลักษณะของสภาพรู้ ชาติรู้ อากาโรรู้ ไม่ใช่ลักษณะของรูป เพราะฉะนั้น ปัญญาต้องสามารถรู้ได้ว่า ตลอดชีวิตมีแต่นามธรรมและรูปธรรม ซึ่งถ้าสติเกิดเมื่อไร จะระลึกและศึกษาที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรม ในขณะนั้น

ถ้าไม่เริ่มต้นอย่างนี้ และคิดว่า การทำจิตให้สงบ ให้ใส จะประจักษ์การเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรม ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เคยทำจิตให้สงบ แต่ปัญญาก็ยังคงไม่รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมในขณะนั้น ต่างกับขณะที่เป็นการศึกษาเพื่อที่จะบรรลุถึงอุทยัพพญาณ ซึ่งเป็นวิปัสสนาญาณที่ ๔ ในขณะนั้นปัญญาสามารถรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทั่วทั้ง ๖ ทาง เพราะถ้าไม่ทั่วทั้ง ๖ ทาง จะไม่ถึงอุทยัพพญาณ

และการที่ปัญญารู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทั่วทั้ง ๖ ทาง ย่อมสามารถเห็นว่า นามธรรมนี้เกิดและดับ รูปธรรมนี้เกิดและดับ ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ลักษณะที่ต่างกันจริง ๆ ของทั้ง ๖ ทวารปรากฏ และก็เปลี่ยนแปลง ขึ้นและดับไป ขณะนั้นสติไม่ได้ถึงการพิจารณา สภาพลักษณะที่เป็นนามธรรมเท่านั้น รูปธรรมเท่านั้น เพราะว่าพิจารณาทั่วแล้วจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเห็นแล้วได้ยินเกิด ก็รู้ว่าเพียงชั่วขณะเล็กน้อย สั้นที่สุด ซึ่งทุกคนพร้อมที่จะประจักษ์การเกิดดับอย่างสั้นที่สุด เร็วที่สุดหรือยัง จะมีความรู้สึกเป็นอย่างไร ว่าเหว่ลักแค่ไหน ไม่มีอะไรเหลือจริง ๆ มีแต่ลักษณะของสภาพธรรมอย่างเดียวที่เกิดและดับไป

เวลานี้ถ้าคิดถึงชาติหนึ่งซึ่งเกิดและก็ตาย ก็ยังรู้สึก ว่า ถ้าตายไปคงน่าเศร้าใจ หมดสภาพความเป็นบุคคลนี้ เสียหายไปหมด ทุกสิ่งทุกอย่างที่ผูกพันโดยสภาพของเพื่อนฝูงมิตรสหาย บุคคล ครอบครัว ญาติสนิทต่าง ๆ

อย่างทรัพย์สมบัติ สิ่งนั้น สิ่งนี้ ที่เคยพอใจในบ้าน บางที่มีสมบัติหลายอย่าง ซึ่งเป็นที่พอใจอย่างมาก อาจจะเป็นของเก่ามีราคามากและผูกพันไว้ ถ้าต้องจาก

พลัดพรากจากสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ก็รู้สึกน่าเศร้าใจ แต่นั่นเป็นขณะที่ยาวไกลมาก จากชาติหนึ่งที่เกิดมา จนถึงขณะที่จะจากไป แต่ถ้าเป็นการประจักษ์ลักษณะของ นามธรรมและรูปธรรมด้วยปัญญาที่เป็นอุทยัพพญาณ ซึ่งเป็นวิปัสสนาญาณที่ ๔ เป็นพลวิปัสสนา เป็นวิปัสสนาญาณที่มีกำลัง จะเห็นได้ว่า การดับ การจากการพลัดพราก สั้นกว่านั้นมาก และเร็วกว่านั้นด้วย เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่เพียงเกิดขึ้นและดับไป เพราะฉะนั้น ย่อมจะทำให้สามารถค่อย ๆ ละคลายการยึดถือ สภาพธรรมลงไปอีก แต่ก่อนที่จะถึงอุทยัพพญาณ ทุกคนต้องฟังพระธรรมต่อไป พิจารณาต่อไป เพื่อจุดประสงค์ คือ ละการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล

แต่ต้องไม่มีอะไร ๆ ทั้งสิ้น ข้อนี้ลืมไม่ได้เลย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ปอด กระดูก ทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยมี ต้องไม่มี มีแต่สภาพธรรมซึ่งเกิดและดับ เมื่อนั้นจึงจะสามารถบรรลุถึงปัญญาที่ดับกิเลสได้จริง ๆ

และถ้าไม่ใช่ข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง จะทำให้สำคัญว่าบรรลุ แม้ไม่บรรลุ หรือ อาจจะเข้าใจว่า เจริญสติปัฏฐาน แม้ไม่ได้เจริญสติปัฏฐานเลย นี่เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะว่าเหตุกับผลต้องตรงกัน

วิภังคปกรณ์ ขุททกวัตถุวิภังค์ ข้อ ๘๙๙ มีข้อความว่า

ความสำคัญว่าได้บรรลุธรรมวิเศษ เป็นइन

ถ้าไม่มีข้อปฏิบัติผิด ข้อความนี้จะไม่มีในพระไตรปิฎก แต่ที่มีข้อความนี้ ในพระไตรปิฎกก็ต้องแสดงว่า มีผู้ที่สำคัญผิดว่าได้บรรลุธรรมวิเศษ เพราะฉะนั้น คำอธิบายมีว่า

ความสำคัญว่าได้บรรลุธรรมวิเศษ เป็นइन

ความสำคัญว่าถึงแล้วในธรรมที่ตนยังไม่ได้ถึง ความสำคัญว่าทำกิจแล้วในกิจที่ตนยังไม่ได้ทำ ความสำคัญว่าบรรลุแล้วในธรรมที่ตนยังไม่บรรลุ ความสำคัญว่าได้ทำให้แจ้งแล้วในธรรมที่ตนยังไม่ได้ทำให้แจ้ง ความถือตัว กิริยาที่ถือตัว สภาพที่ถือตัว

การยกตน การเทิดตน การเชิดชูตนดูจง ความยกตนขึ้น ความที่จิตต้องการเป็นดูจง อันใดมีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า ความสำคัญว่าได้บรรลุธรรมวิเศษ

ปัญญาเป็นสภาพธรรมที่ละกิเลส ค่อย ๆ ละ ขจัดกิเลสไปตามลำดับเป็นขั้น ๆ แต่จะเห็นได้ว่า ถ้าเป็นการปฏิบัติผิด การเข้าใจผิด การบรรลุผิดแล้ว ไม่ได้ละกิเลสเลย เพราะมีความถือตัวว่าได้บรรลุ มีกิริยาที่ถือตัว มีสภาพที่ถือตัว มีการยกตน การเทิดตน การเชิดชูตนดูจง ความยกตนขึ้น ความที่จิตต้องการเป็นดูจง อันใดมีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า ความสำคัญว่าได้บรรลุธรรมวิเศษ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ได้บรรลุธรรมวิเศษจริง ๆ ต้องมีลักษณะอาการที่ตรงกันข้าม ไม่ได้มีความสำคัญอะไรเลย เพราะว่าตัวตนก็ไม่มี รู้อยู่แล้วว่าไม่มี มีแต่สภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไปทุก ๆ ขณะ

ทุกคนได้ยินเหมือนกันหมดในขณะนี้ สภาพได้ยินเป็นสภาพที่มีจริง เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและดับไป จะเป็นของใครได้เมื่อไม่มีตัวตนเลย ขณะที่เห็น ขณะที่ได้ยิน ขณะที่ได้กลิ่น ขณะที่ลิ้มรส ขณะที่คิดนึก จะมีความสำคัญตน มีอาการถือตัว สภาพที่ถือตัว เทิดตน เชิดชูตนดูจง ต้องการเป็นดูจงได้อย่างไร

นี่เป็นสิ่งที่ทุกท่านพอที่จะรู้ลักษณะและกิจของปัญญาได้จริง ๆ ว่า เป็นสภาพธรรมที่รู้ชัดแทงตลอดในสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน และละคลายกิเลสตามลำดับขั้นด้วย

ถ. สภาพธรรมที่ตรงกันข้ามกับการยกตน เชิดชูตนต่าง ๆ นั้น ผมเห็นว่า ถ้ามีความเข้าใจธรรมเพิ่มขึ้น การเจริญสติปัฏฐานในชีวิตประจำวันจะช่วยขัดเกลาขึ้น ไซ้ใหม่ คือ ความเข้าใจธรรม การเจริญสติปัฏฐาน จะทำให้สภาพธรรมที่ตรงกันข้ามเริ่มมีขึ้นทีละเล็กทีละน้อย ถูกใหม่

สุ. ทุก ๆ ขณะพยายามที่จะเข้าใจลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน และสติเกิดเพื่อจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทีละอย่างเพิ่มขึ้น ให้ถูก ให้ตรง แม้ว่าจะเป็นการอบรมเจริญปัญญาอย่างบางเบา เพราะว่าปัญญาไม่สามารถเจริญทันทีให้

เห็นชัด แต่ทุก ๆ ขณะที่ถูกท่านกำลังฟังพระธรรมไม่สูญหาย เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง โดยที่เมื่อสติเริ่มเกิด เริ่มระลึก วันหนึ่งจะต้องเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ

เมื่อเป็นนามรูปปริจเฉทญาณแล้ว จะไม่เข้าใจผิดในเรื่องวิปัสสนาญาณ ขณะใดที่ไม่ใช่วิปัสสนาญาณก็รู้ว่า ขณะนั้นไม่ใช่วิปัสสนาญาณ ไม่ว่าจะพิจารณาอย่างไร เที่ยบเคียงอย่างไร ก็ไม่ใช่วิปัสสนาญาณ ต่อเมื่อเหตุสมควรแก่ผลเมื่อวิปัสสนาญาณขั้นต่อไปก็ปรากฏโดยสภาพความเป็นอนัตตา ซึ่งประจักษ์ชัดโดยที่ไม่ต้องเที่ยบเคียง ไม่ต้องพิจารณา เพราะว่าเป็นการแทงตลอด และผู้นั้นย่อมรู้เองว่า ถ้าไม่อาศัยการฟังเรื่อย ๆ ประกอบกับการพิจารณา การที่สติระลึกรู้ วิปัสสนาญาณขั้นต่อไปก็เกิดไม่ได้

เพราะฉะนั้น ที่กำลังฟังทุกขณะ คือ การสะสม การอบรม เพื่อที่ผล คือนามรูปปริจเฉทญาณจะเกิดขึ้นในวันหนึ่ง และเมื่อนามรูปปริจเฉทญาณเกิดขึ้นแล้ว วิปัสสนาญาณขั้นอื่น ๆ ก็จะมีเกิด แต่ต้องอาศัยความ پاکเพียร เพราะไม่ใช่อุคสมัตถัญญบุคคล และไม่ใช่วิปัญญัติญญบุคคล

ทุกคนจะรู้จักตัวเองตามความเป็นจริงและรู้ด้วยว่า วิปัสสนาญาณไม่ใช่เกิดขึ้นโดยง่าย หรือไม่ใช่เกิดขึ้นโดยความต้องการ แต่จะเกิดโดยความเป็นอนัตตาเมื่อเหตุสมควรแก่ผล เพราะผู้นั้นต้องมีความมั่นคงในการรู้ลักษณะที่เป็นธาตุรู้ และลักษณะที่ไม่ใช่ธาตุรู้จริง ๆ โดยที่ไม่ใช่เป็นเพียงขั้นคิดนึก

เพราะฉะนั้น จะต้องพิจารณาชีวิตของแต่ละท่านในทุกชาติ เป็นปกติประจำวัน เพราะว่าฝันไม่ได้ ทุกคนในที่นี้ถ้าถามก็คงอยากจะให้สติเกิดบ่อย ๆ เนือง ๆ ให้ติดต่อกันด้วย และให้สามารถระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมได้ทั้ง ๖ ทวารด้วย ถ้าถามก็จะต้องมีความประสงค์ มีความต้องการอย่างนี้ แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีปัญญาจริง ๆ จะรู้ว่า ธรรมทั้งหลายย่อมไหลมาจากเหตุ ดังนั้น หนทางเดียว คือชีวิตประจำวันควรเป็นอย่างไร ก็คือการที่จะต้องรู้จักตนเองและอบรมเจริญกุศลทุกประการ จนกว่าปัญญาจะสามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

แม้แต่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นหนทางดำเนินสู่ความบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส ก็เป็นชีวิตประจำวันนี่เอง คือ เริ่มจากศีลนิตเทส สมานินิตเทส และปัญญานิตเทส คือ ถ้าปราศจากความเข้าใจเรื่องศีล การประพฤติปฏิบัติดำรงชีวิตในชาติหนึ่ง ๆ ย่อมไม่มีทางที่จะอบรมเจริญปัญญารู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

เพราะฉะนั้น แม้แต่เรื่องของศีล ซึ่งเป็นการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ก็จะเป็นการดำเนินไปพร้อมกับการอบรมเจริญปัญญาด้วยการฟังและการประพฤติปฏิบัติ เพราะว่าสุตมยปัญญาหรือสุตมยญาณ ได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการฟังแล้วเข้าใจ นี่สำคัญที่สุด ฟังแล้วเข้าใจก่อน เมื่อฟังแล้ว เข้าใจแล้ว ขึ้นต่อไปซึ่งเกี่ยวเนื่องกัน ก็เป็นสีลมยญาณ เข้าใจอย่างไรก็ย่อมประพฤติปฏิบัติอย่างนั้น ถ้าเข้าใจว่ากุศลเป็นอย่างไร ก็เจริญกุศลเพิ่มขึ้น ๆ เพราะรู้ว่าสิ่งใดเป็นกุศล สิ่งใดเป็นอกุศล และเมื่อเข้าใจเรื่องของการอบรมเจริญสติปัญญา ก็เป็นภาวนามยญาณ นี่คือนชีวิตประจำวันจริง ๆ ซึ่งต้องประกอบกันทั้ง ๓ ญาณ

๑๖๙๔

ที่ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๓๐

สำหรับชีวิตประจำวัน ก็จะต้องพิจารณาแล้วพิจารณาอีก ที่จะให้ถึงอุทยัพพญาณได้ ไม่ใช่ชีวิตประจำวันเป็นอย่างหนึ่งและก็หวังว่าจะถึงอุทยัพพญาณโดยที่ชีวิตประจำวันไม่สอดคล้องกับการที่จะพิจารณาตนเอง ปัญญาของตนเอง ซึ่งเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น

เช่น ในวันหนึ่ง ๆ เคยพิจารณาใหม่ว่าจะคลายอะไรบ้าง หรือยังผูกพันมากเหมือนเดิม บางคนผูกพันมากขึ้น และบอกว่าสติไม่ค่อยเกิดเลย ก็เป็นของแน่นอนธรรมดา ถ้ายังมีความต้องการ มีความผูกพัน มีโลภะ มีวิขาเพิ่มขึ้น ก็เป็นเครื่องกั้นไม่ให้สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรม แต่ก็หวังว่าสติอาจจะเกิด ซึ่งนั่นเป็นความหวัง ถ้าในวันหนึ่ง ๆ ศึกษาธรรม ฟังธรรม เข้าใจธรรม น้อมพิจารณาธรรม และรู้ว่าไม่มีอะไรเลย แม้แต่ตัวเองก็ต้องไม่ลืมนึกว่าไม่มี เพราะฉะนั้น บุคคลอื่นก็ต้องไม่มีด้วย

การที่จะคลายจนกว่าจะถึงอุทยัพพญาณนั้น ชีวิตประจำวันต้องไม่ลืมนึกด้วยว่า แท้ที่จริงแล้วทุกคนที่ผูกพันมากที่สุด คือ ผูกพันกับตนเอง ความพอใจของตนเอง และก็ยังมันขยายขอบเขตผูกพันไปถึงบุคคลอื่น จนกระทั่งไม่รู้จริง ๆ ว่า ตั้งแต่เกิดจนตายชีวิตของแต่ละคนที่กระทำอยู่นั้นเพื่อตัวเองทั้งสิ้น แม้จะเข้าใจว่าผูกพันพอใจในบุคคลอื่น แต่ขณะนั้นก็ลืมนึกว่า เพื่อความสุขของตนเองที่ชอบให้มีสุขเวทนาบ้าง โสมนัสเวทนาบ้าง ซึ่งอาศัยบุคคลอื่น เช่น อาจจะอาศัยบุตรหลาน อาจจะอาศัยญาติพี่น้อง อาจจะอาศัยผู้คุ้นเคย เพราะถ้าได้อยู่ใกล้ชิดกับผู้คุ้นเคยก็สบายใจ ถ้าได้คบหาสมาคมเที่ยวเตร่สนุกสนานกับผู้ที่มีอัธยาศัยเหมือนกันก็เบิกบานใจ เมื่อได้อยู่ใกล้บุตรหลานก็ชื่นชม ขณะนั้นก็เพื่อความสุขหรือโสมนัสเวทนาของตนเอง ตั้งแต่เกิดจนตาย ถ้ายังไม่คิดจะคลาย หรือยังไม่พิจารณาเห็นว่า ไม่มีอะไรเลย

สักอย่างเดียวที่เป็นของตนเอง และค่อย ๆ พิจารณาความรู้สึกของตนเองไปเรื่อย ๆ ความผูกพันก็จะค่อย ๆ คลายลงด้วยปัญญา แม้ไม่ได้ดับเป็นสมุจเฉต แต่จะสะสมเป็นสังขารขั้นปรับปรุงแต่งไปเพื่อเมื่อสติปัญญาระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมบ่อย ๆ จนกระทั่งวิปัสสนาญาณที่เป็นตรุนวิปัสสนาญาณเกิด ก็จะทำให้ถึงพลวิปัสสนา ซึ่งเป็นการประจักษ์แจ้งการเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมได้ เพราะคลายการยึดถือผูกพันในตัวเองและในบุคคลอื่น

ทุกท่านอาจจะมีชีวิตประจำวันที่สะดวกสบาย สนุกสนาน และลืมไปว่านั่นเป็นเหตุที่จะให้เกิดทุกข์ เพราะฉะนั้น ขาดไม่ได้เลยที่ปัญญาจะต้องเกิดบ้าง เตือนตัวเองบ้าง ระลึกบ้าง แม้ไม่สามารถระลึกได้เองบ่อย ๆ แต่เมื่ออาศัยการฟังพระธรรมบ่อย ๆ ก็จะเป็นสัญญาที่มั่นคงทำให้ทั้งปัญญาและตัตรมฺชฌัตตตาคลายความรู้สึกผูกพันที่เป็นอกุศล และค่อย ๆ เจริญกุศลในชีวิตประจำวันโดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรเลย ไม่ใช่ทุกท่านต้องทิ้งครอบครัว ทิ้งมิตรสหายเพื่อนฝูง ไม่ใช่อย่างนั้นเลย ทุกอย่างยังเหมือนเดิม แต่จิตที่กระทำกิจนั้น ๆ ต่างกันจากเดิม คือที่เคยผูกพันยึดมั่นอย่างเหนียวแน่น ก็ค่อย ๆ เริ่มคลาย การกระทำกิจต่าง ๆ ก็เป็นการกระทำกิจด้วยหน้าที่ซึ่งเป็นกุศล ไม่ใช่ด้วยโลภะ ความผูกพัน ซึ่งเป็นอกุศล

ให้ตัตรมฺชฌัตตตากับปัญญาพิจารณาดูว่า อย่างไหนจึงจะดีในชีวิตประจำวันของทุกคน ถ้าเป็นโลภะและอวิชชาก็ต้องเห็นว่า ผูกพันมาก ๆ ดี แต่ถ้าเป็นตัตรมฺชฌัตตตากับปัญญาต้องเห็นว่า ทุกอย่างเหมือนเดิม กิจหน้าที่ที่ทำทำได้เหมือนเดิมทุกอย่าง แต่คลายความผูกพันลง เพราะว่าโลภะเป็นเหตุของทุกข์

ถ้าท่านผู้ฟังยังมีชีวิตที่เป็นภุคฺคหฺสฺสอยู่ จะเห็นได้ว่า แม้ความผูกพันในครอบครัว ระหว่างสามีภรรยาที่ดี หรือบุตรธิดาก็ดี สามารถจะค่อย ๆ คลายความผูกพันที่เป็นอกุศล และเป็นกุศลเพิ่มขึ้นได้ เพราะว่าบางคนอาจจะเป็นคนที่เห็นแก่ตัวมาก โดยที่ไม่รู้สึกตัวว่า ความสุขของตนเองต้องมาก่อน เพราะอาจจะเคยเป็นผู้ที่เป็นใหญ่ในบ้าน โดยฐานะของหัวหน้าครอบครัวอาจจะเป็นพ่อบ้านหรือแม่บ้านแม่เรือน ซึ่งเป็นใหญ่จนลืมคิดว่า ความสุขของคนอื่นเป็นอย่างไร ถ้าความพอใจของตนเองเป็น

อย่างนั้น แต่ถ้ากุศลจิตเกิด ความเมตตา ก็จะเกิดได้ แม้การประพฤติปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันก็ยังสามารถเห็นได้ว่า ความเมตตาเพิ่มขึ้น และโลภะหรืออกุศลก็น้อยลง ถ้าเพียงแต่รู้ว่า ทุกอย่างไม่ใช่ของเรา ก็คงจะเป็นคาถาที่ผูกใจได้ ใช่ไหม แม้ไม่ใช่ภาษาบาลี สำหรับคนไทยเราที่จะเข้าใจอรรถของสภาพธรรม ถ้าไม่ลืมนะว่า ทุกอย่างไม่ใช่ของเรา ทุกอย่างนี้ไม่เว้นเลย ไม่ใช่ของเราจริง ๆ จนกว่าจะประจักษ์แจ้ง

ถ้าเป็นญาติสนิทมิตรสหายซึ่งมีความผูกพันใกล้ชิดมากกว่าบุคคลอื่น การที่จะรู้ว่าทุกอย่างไม่ใช่ของเราก็คือว่า ทุกคนเพียงเกิดมาร่วมโลก นี่เป็นของที่แน่นอน ร่วมครอบครัว ร่วมวงศ์สกุล จึงต้องมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำต่อกันตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งถ้ารู้จักหน้าที่อย่างนี้ จะต้องแยกออกไปไหม ทั้งไปไหม ก็ไม่ใช่ ใช่ไหม เพราะว่าทุกคนรู้จักหน้าที่ แม้แต่หน้าที่ของบิดามารดาต่อบุตร หรือบุตรต่อบิดามารดา ถ้ารู้จักหน้าที่ รู้ความเป็นหน้าที่ ก็ทำหน้าที่ด้วยกุศลจิตได้ ซึ่งในชีวิตประจำวันถ้าปัญญาเกิด กุศลย่อมเจริญพร้อมกับการเจริญสติปัญญาด้วยการรู้ว่ามีอะไรสักอย่างหนึ่งที่เป็นของตนเอง

อย่างเช่นผู้ที่เกิดก่อน คือ บุพพการี ทุกคนมีความรักมารดาบิดา และมารดาบิดาก็ต้องมีความรักบุตรแน่นอน แต่ถ้ารู้ว่าทุกอย่างไม่ใช่ของเรา การทำหน้าที่แม่ของมารดาบิดาต่อบุตร หรือบุตรต่อมารดาบิดา ก็จะทำด้วยกุศลที่เต็มเปี่ยมได้ เพราะรู้สภาพความจริงว่า ท่านได้กระทำคุณต่อบุตรธิดาเป็นอันมาก ฉะนั้น บุตรธิดาก็มีหน้าที่ คือ มีกุศลจิตที่จะกระทำการสิ่งตอบแทนต่อท่าน โดยไม่ยึดมั่น เหมือนอย่างที่ได้รับฟังท่านอาจารย์สมพรกล่าวเมื่อครั้งที่ว่า เวลาที่ผู้สิ้นชีวิตลงก็มีการสวดพระอภิธรรม เพื่อให้เข้าใจความจริง เพื่อละคลายความเศร้าโศก เพราะรู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่ใช่ของเรา

ผู้ที่สิ้นชีวิตไปแล้ว ไม่ใช่ของเราอีกต่อไป แต่พระคุณที่มีอยู่ไม่ใช่ว่าจะหมดไป สิ่งใดที่ทำแล้ว ผู้ที่เป็นบุตรหลานยังได้รับคุณที่บุพพการีกระทำให้สืบต่อมา ผู้ที่ได้รับมรดก คิดดู ได้ทรัพย์สมบัติ ได้ความสะดวกสบาย ได้ทุกอย่าง จากใคร แม้ว่าบุคคลนั้นจะจากโลกนี้ไปแล้ว ซึ่งก็ไม่ควรที่จะเศร้าโศก เพราะว่ามีอะไรสักอย่างหนึ่งที่เป็น

เป็นของเราจริง ๆ แม้แต่มารดาบิดาก็ไม่ได้เป็นมารดาบิดาอีกต่อไปสำหรับชาตินั้น เหมือนกับในชาติก่อน ๆ มารดาบิดาซึ่งเคยมีคุณต่อบุตรธิดา สำหรับในชาตินี้ก็ไม่ได้เป็นมารดาบิดาอีกแล้ว แต่ว่าบุพพการีทุกชาติที่ได้กระทำคุณ ย่อมมีคุณต่อบุตรธิดา เพราะฉะนั้น ผู้ที่รู้ความจริงอย่างนี้จะไม่เศร้าโศก เพราะว่าปัญญาจะไม่ทำให้เกิดความโศกเศร้าใด ๆ เลย แต่จะทำให้รู้จักสภาพธรรมตามความเป็นจริง และเจริญกุศลเพิ่มขึ้นด้วย

ถ. ผมติดตามฟังอาจารย์ตั้งแต่ตำหนักสมเด็จ หายไปพักหนึ่ง และผมก็ติดตามทางวิทยุ จนกระทั่งวันนี้ได้มาเป็นครั้งแรกหลังจากหายไป ๑๐ กว่าปี ปัญหาที่ผมขอถาม คือ เรื่องของตน ตนที่อาจารย์ได้กล่าวไปแล้วว่า การจะทำอะไรกับบุตรภรรยา หรือทำงานปกติ ก็ย่อมได้ แต่ผมคิดว่า ลำบาก เช่น ประกอบอาชีพราชการทหาร หรือตำรวจ หรือการปกครอง แม้แต่ในบ้าน ถ้าเราไม่ใช่ตนยกขึ้นมาเป็นใหญ่แล้ว ปกครองไม่ได้ นี่ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง คือ แม้แต่องค์สมเด็จ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้หนีลูกเมีย นี่พูดภาษาธรรมดา และราชสมบัติไปผนวช ก็เพื่อตนจะได้สำเร็จโพธิญาณ ต้องใช้ตนเป็นเหตุ

สุ. พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมีจนกระทั่งถึงสามารถบริจาคภรรยา บุตร ธิดา หรือว่าอวัยวะ ชีวิตในพระชาติต่าง ๆ ก็เพื่อที่จะได้ประจักษ์แจ้งสภาพธรรมว่า ไม่ใช่ตน ถูกต้องไหม

ถ. ที่พระพุทธเจ้าเสด็จออกไปนั้น เพื่อตน ใช่ไหม

สุ. เพื่อรู้ว่า ไม่ใช่ตน ซึ่งรู้แสนยาก ที่จะรู้ว่าไม่ใช่ตนนี้ยาก ใช่ไหม เพราะทุกคนคิดว่ามีตนทั้งนั้น ซึ่งเป็นความเห็นผิด ถ้ามีความรู้สึกว่ามีตน ก็รักตนมากมายจนกระทั่งสามารถกระทำทุจริตต่าง ๆ ได้

ถ. ผมยังไม่เข้าใจที่ว่า พระองค์เสด็จออกไปนั้นเพื่อไม่ใช่ตน

สุ. เพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรม ๔ ซึ่งเริ่มด้วยทุกข์ขณิก ได้แก่ รู้ว่าสภาพธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นดับไปจึงเป็นทุกข์ เพราะว่าไม่ยั่งยืน ไม่มีสภาพธรรมใดที่เกิดแล้วไม่ดับ และสภาพธรรมที่เกิด ดับเร็วที่สุดจริง ๆ ถ้าไม่ใช่การอบรมเจริญ

ปัญญาที่จะรู้แจ้งสภาพธรรมอย่างนี้ อุทยัพพญาณ คือ การประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นและดับไปเดี๋ยวนี้ จะมีไม่ได้เลย

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมีเพื่อที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ความจริงแท้ ๆ ความจริงที่ไม่มีผู้ใดปฏิเสธได้ ความจริงที่จะทำให้ละคลายกิเลส ดับกิเลสเป็นพระอรียะ ต้องประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตน เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละอย่างซึ่งเกิดขึ้นและดับไป เพราะถ้าไม่รู้แจ้งสภาพธรรมอย่างนี้ ไม่มีวันพ้นจากความทุกข์

ถ. เข้าใจแล้ว ขอกราบขอบพระคุณ อีกเรื่องหนึ่ง เรื่องของมานะ มานะกับอนัตตา มีข้อแตกต่างกันอย่างไร และเพราะเหตุใดพระอนาคามียังละมานะไม่ได้

ส. มานะมีจริงหรือเปล่า มานะเป็นสภาพที่มีจริงไหม

ถ. มีจริง

ส. เกิดใหม่ ที่ว่ามี

ถ. เกิดอยู่

ส. ดับไหม

ถ. ดับ

ส. ไม่เที่ยง ใช่ไหม เป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาและไม่ใช่เรา มานะเป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เป็นลักษณะอาการที่ยกตนสำคัญตน เกิดขึ้นขณะใดก็มีความสำคัญตนขณะนั้น แต่มานะก็เกิดเพราะเหตุปัจจัยและกัณฑ์ เพราะฉะนั้น ตราบได้ยังไม่เป็นพระอรหันต์ มานะยังดับไม่ได้

ถ. ทำไมพระอนาคามีจึงละมานะไม่ได้ มานะอะไรที่เหลืออยู่สำหรับท่าน

ส. ท่านยังมีความรู้สึกว่าคุณไม่ใช่พระอรหันต์ ท่านเป็นพระอนาคามี ขอให้พิจารณาดูความยึดมั่นในตัวตน ด้วยทิวฐิคือความเห็นผิดอย่างหนึ่ง ด้วยตัณหา คือความพอใจอย่างหนึ่ง และด้วยมานะคือความสำคัญตนอีกอย่างหนึ่ง

ทวิภูฏีเป็นสภาพธรรมที่เป็นเจตสิกซึ่งเกิดกับจิต ตัณหาหรือโลภะก็เป็นเจตสิกอีกประเภทหนึ่งซึ่งเกิดกับจิต มานะก็เป็นเจตสิกอีกประเภทหนึ่ง เพราะฉะนั้น ตัณหาไม่ใช่ทวิภูฏี ไม่ใช่มานะ ทั้ง ๓ อย่างนี้เป็นเจตสิกแต่ละชนิด และเป็นอกุศลเจตสิก

ขอให้พิจารณาดูชีวิตประจำวันจริง ๆ การศึกษาพระอภิธรรมมีชีวิตชีวา และเป็นสิ่งที่ทำให้เราเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ ไม่ใช่ว่างทางตำราและก็อยู่ในตำราทั้งหมดว่า มานะเกิดกับจิตที่ดวง หรือตัณหาเป็นอย่างไร ทวิภูฏีเป็นอย่างไร แต่เป็นชีวิตจริง ๆ ของเราทุกขณะ โดยที่เราไม่เคยรู้มาก่อนเลย เวลาที่ศึกษาพระธรรมแล้วก็คืออ่านตัวเอง ศึกษาตัวเอง รู้สภาพธรรมที่เกิดกับตัวเอง และก็พิสูจน์ลักษณะของสภาพธรรม จึงจะเป็นปัญญาที่รู้จริง ๆ และค่อย ๆ รู้ขึ้น

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ทุกคนที่ไม่เคยฟังพระธรรม จะต้องเห็นผิดว่ามีตัวตน เช่น มีคน มีสัตว์ มีวัตถุสิ่งต่าง ๆ เพราะว่าสภาพธรรมเกิดรวมกันเป็นกลุ่มก้อน เช่น รูป จะเกิดรวมกันเป็นกลุ่มก้อนตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า แต่ถ้าแยกโดยการศึกษารู้ได้ว่า รูปกลุ่มเล็ก ๆ เล็กมากจริง ๆ ทุกกลุ่มเล็กมาก และมีอากาศธาตุแทรกคั่นอยู่ เพราะฉะนั้น จากตาไปถึงหู คิดดู จะมีที่กลาป หรือที่กลุ่มของรูป เพราะว่าอากาศธาตุแทรกอยู่อย่างละเอียด แต่ไม่เคยรู้เลย ตาก็เรา หูก็เรา

คนที่ไม่ได้ศึกษาพระธรรมเลย จะเห็นรูปเป็นตนที่กำลังจับมือจับแขนอยู่ที่นี่ แข็ง ไข้ไหม ลักษณะจริง ๆ นี่แข็ง แต่เป็นเรา ไข้ไหม เพราะฉะนั้น เห็นรูปเป็นเรา ทั้ง ๆ ที่เป็นธาตุแข็ง เป็นลักษณะแข็ง เพียงอาการแข็ง ก็เป็นเรา คือ เราแข็ง ไข้ไหม อุปมาเหมือนกับเปลวไฟกับแสงสว่าง ก็คิดว่า เปลวไฟก็อันนั้นแหละ แสงสว่างก็อันนั้นแหละ ฉะนั้น ที่แข็งนี่ก็คือเราแหละ ไม่ใช่อื่น แข็งนี่คือเรา คิดว่าอย่างนั้นนี่คือผู้ที่ไม่ได้ฟังพระธรรม

จะเห็นได้ว่า ทุกคนที่ไม่ได้ฟังพระธรรมยึดถือตัวตนด้วยทวิภูฏี คือ สักกายทวิภูฏี เห็นสภาพธรรมที่ประชุมรวมกันและไม่รู้ว่าสภาพธรรมแต่ละอย่างทั้งนามธรรมและรูปธรรมเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและกดับไปอย่างรวดเร็ว เมื่อไม่ได้ประจักษ์แจ้งอย่างนี้ ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องยึดถือว่าสิ่งที่รวมกันนั้นเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด จนกว่าจะ

กระจัดกระจายแตกย่อยออกไป รูปทั้งแท่งนี้ไม่เหลือเลย เหลือแต่เพียงลักษณะเดียว ที่แข็งหรืออ่อน โดยที่ไม่มีปอด ไม่มีหัวใจ ไม่มีผม ไม่มีเล็บ ไม่มีฟัน ไม่มีหนัง ไม่มีอะไรอีกแล้ว เป็นแต่เพียงลักษณะธาตุที่ปรากฏ เพื่อที่จะให้ศึกษาจริงๆ ว่า สภาพธรรมนั้นเกิดและดับ เพราะว่าเพียงแต่แข็งอย่างเดียวก็นั่นแหละ ใช่มั้ย ลองดูในขณะนี้ก็ได้

ถ้าปัญญาไม่สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงแล้ว ดับกิเลสไม่ได้ นี่คือการยึดถือสภาพธรรมด้วยทิวฐิ

นอกจากนั้นแล้ว ยังยึดถือสภาพที่เป็นเราด้วยตัณหา รักไหมตัวนี้ ตัวนี้ รักมาก ใช่มั้ย ต้องแต่งตัวสวยๆ ต้องทำความสะอาดตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า ผมจะเป็นอย่างไร เล็บจะเป็นอย่างไร จะต้องมีการประดับสวมใส่ ทุกสิ่งทุกอย่าง รักมาก ด้วยตัณหา

จะเห็นได้ว่า วันหนึ่งๆ มีความยึดมั่นในตัวตนด้วยทิวฐิบ้าง ด้วยตัณหาบ้าง และสำหรับปุถุชน ยังไม่ได้ปล่อยไปเลย

นอกจากนั้น ในวันหนึ่งๆ แต่ละคนก็ยังมีรู้สึกว่า มีความสำคัญตนด้วย ทั้งๆ ที่เป็นตัวอย่างนี้ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า ไม่เห็นจะมีอะไรที่ยั่งยืนเลย จะเป็นบุคคลนี้ก็เฉพาะในชาตินี้ชาติเดียว จากชาตินี้ไปแล้วจะไม่มีความเป็นบุคคลนี้อีกเลย ลากก็ดียศก็ดี สรรเสริญก็ดีที่คนอื่นอาจจะนำมาให้ ก็เป็นแต่เพียงชั่วชาตินี้ ชาติหน้าจะเป็นใครก็ไม่ทราบได้ แต่กระนั้นก็ยังมีความสำคัญในตน

๑๖๙๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๓๐

ถ. ที่อาจารย์บอกว่า การอยู่ตามปกติในชีวิตประจำวัน ถ้าเราจะกระทำก็ยอมได้ แต่ผมว่าลำบาก คือ ถ้าเป็นผู้บังคับบัญชาคน ไม่ให้เป็นตนขึ้นมาไม่ได้ เด็ดขาด หรือภายในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นบุตรภรรยาหรือบริวารภายในบ้าน เราจะทำไม่เป็นตนไม่ได้

ส. เรากำลังจะข้ามขั้น เรายังไม่ได้ไปตามลำดับขั้นเลย ถ้าเราจะไม่ข้ามขั้น คือ เราต้องรู้จักตัวเราเองก่อน เคยมีมานะกับผู้ใต้บังคับบัญชาไหม

ถ. มี มาก ๆ ด้วย

ส. ผิดหรือถูก

ถ. ถูก

ส. มีมานะถูกหรือ

ถ. ไม่มีมานะไม่ได้ ถ้าไม่ถือตัว ยุ่งเลยบ้านเมือง

ส. มิได้ มานะหมายถึงขณะที่สำคัญตน เรื่องหน้าที่เป็นเรื่องหนึ่ง หน้าที่ของมารดาบิดา หน้าที่ของนายผู้บังคับบัญชาไม่ใช่หน้าที่ของผู้ใต้บังคับบัญชา แต่ไม่มีมานะได้ แม้ว่าจะกระทำหน้าที่เหล่านั้น ไม่ใช่ว่าต้องมีมานะจึงจะกระทำได้ นี่แสดงว่าเรายังเข้าใจสภาพธรรมสับสน

ถ. เหมือนกับเล่นละคร

ส. ไม่ใช่

ถ. เวลาปฏิบัติหน้าที่ อย่างอยู่หน้าแถว ไม่มีมานะไม่ได้ ต้องมีมานะ

ส. อยู่หน้าแถวแล้ว ทำไมต้องมีมานะ

ถ. ต้องถือตัวว่า เราเป็นนายเขา

ส. อยู่หน้าแถว แต่ไม่มีมานะได้ ท่านพระสารีบุตรอยู่ที่ไหนเวลาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม ท่านพระสารีบุตรกับท่านพระมหาโมคคัลลานะอยู่ที่ไหน ในรูปที่เราเห็นตามวัดต่าง ๆ ในพระอุโบสถ เวลาที่มีพระพุทธรูปท่านพระอัครสาวกทั้ง ๒ คือ ท่านพระสารีบุตรกับท่านพระมหาโมคคัลลานะ อยู่ที่ไหน

ถ. ผมไม่ทราบ

ส. อยู่ซ้ายขวา ไซ้ใหม่ นั่นคือที่ที่ท่านควรจะอยู่โดยฐานะของพระอัครสาวก แต่ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะมีมานะหรือเปล่า

ถ. คงไม่มี

ส. แน่นอน เพราะฉะนั้น แม้จะอยู่ที่นั่นไม่มีมานะก็ได้ ไซ้ใหม่ ไม่จำเป็นต้องมี

ถ. ท่านเป็นพระอรหันต์แล้ว

ส. เป็นเรื่องที่ละเอียด อย่างที่กำลังพูดถึงตามลำดับว่า เรามีความยึดถือในชีวิตประจำวันของเรา ในความเป็นตัวตนด้วยทิวฏฐิ ด้วยตัณหา ด้วยมานะ ถ้าเรายังไม่รู้ก็สับสน และเราก็ไม่รู้จะละอะไร เมื่อไร อย่างไร แม้แต่การทำหน้าที่ของเรา เราก็ไม่รู้ว่าจะสามารถกระทำหน้าที่ได้ด้วยคามไม่มีมานะ ไม่จำเป็นต้องมีมานะ ทำได้โดยไม่จำเป็นต้องให้มีมานะในขณะที่ทำ

ถ. ไม่มีในจิต ไซ้ใหม่

ส. ต้องเข้าใจลักษณะของมานะก่อน มานะเป็นความสำคัญตน ถ้าไม่พิจารณาชีวิตประจำวันก็จะคิดว่าอยู่ในตำรา ไซ้ใหม่ คิดดู วันหนึ่ง ๆ ที่เป็นบุคคลนี้ในชาตินี้ มีมานะเมื่อไรบ้าง ถ้ายังไม่รู้ก็หมายความว่า ไม่สามารถเห็นโทษของมานะได้เลย ยังไม่รู้จักมานะ เพียงแต่รู้จักชื่อมานะ แต่ไม่รู้ลักษณะมานะ

มานะเป็นความสำคัญตน กล่าวคือ ทิวฏฐิ เป็นความเห็นผิดว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ส่วนตัณหา พอใจรักใคร่ในสิ่งที่ยึดว่าเป็นตน แต่สำหรับมานะเป็นอีกอย่างหนึ่ง อีกลักษณะหนึ่ง คือ ตนนี้สำคัญ

ถ. ไม่สำคัญตกว่า เราเป็นนายร้อย เราเป็นนายพัน แม้กระทั่งไม่สำคัญตกว่าเราเป็นนายกรัชมณตรี

ส. เป็นนายกรัชมณตรี เป็นนายร้อย เป็นนายพัน แต่ไม่มีมานะในขณะนั้นก็ได้ เป็นก็เป็น ทำไม่ต้องมีมานะ แสดงว่ายังไม่ได้พิจารณาลักษณะของมานะซึ่งเป็นความสำคัญตน

ขอประทานโทษ ถ้าไปที่ไหนและไม่ได้รับการต้อนรับ ไม่มีใครเอาใจใส่ รู้สึกอย่างไร นายร้อยนั้นจะรู้สึกอย่างไร นายพันนั้นจะรู้สึกอย่างไร

ถ. ควรจะไปผูกคอตาย

ส. ไม่ต้อง ผูกคอตายไม่ได้ช่วยให้สิ้นสุดสังสารวัฏฏ์ ต้องเจริญปัญญาแต่ให้รู้ลักษณะของมานะก่อน

ถ. ถ้าไม่ได้รับการต้อนรับ ก็หมายความว่า ในที่นั้นเขาไม่ต้อนรับ เราก็ไม่ควรไป หรือควรถอยออก ก็หมดเรื่อง

ส. นั่นคือมานะ

ถ. เป็นมานะแล้วหรือ ไม่รู้เรื่องเลย

ส. ผู้ที่ละมานะได้ เป็นพระอรหันต์ พระโสดาบัน ละสักกายทิฏฐิ ละมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิดทั้งหมด แต่ยังละตัณหาและมานะไม่ได้

ถ. พระอนาคามีละมานะไม่ได้ตรงไหน

ส. ท่านยังมีความรู้สึก ว่า ท่านไม่ใช่พระอรหันต์ ท่านเป็นพระอนาคามี

ถ. นี่คือความสำคัญตนของพระอนาคามี

ส. ความสำคัญตน ตนนี้สำคัญ รู้สึกว่าเราสำคัญเมื่อไร เมื่อนั้นรู้จักมานะที่ไหนก็ตาม เวลาไหนก็ตาม อย่างบางท่านอาจจะมีเกียรติยศมาก มานะจะโตเร็ว จะโตมากด้วยตามเกียรติยศ ท่านที่มีทรัพย์สินเงินทองมาก มานะก็โตตามทรัพย์สินเงินทองนั้น ท่านที่มีวิชาความรู้มาก มานะก็โตตามเหมือนกัน ถ้าไม่มีปัญญาไม่มีอะไรจะละคลายกิเลสได้เลย กิเลสไม่ได้อยู่ในหนังสือ กิเลสอยู่ที่การสะสมมา ตราบใดที่ยังไม่ได้ละ ก็ยังมีปัจจัยที่จะให้เกิด

การศึกษาพระธรรม เพื่อรู้จักสภาพธรรม ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน แต่สภาพนั้นมีจริง ๆ เกิดขึ้นและดับไป

ถ. เรื่องตัวตน ผมพอจะทราบแล้ว ขอถามอีกนิดหนึ่ง พังจากเทปวิทยุที่ว่า ในมหาสติปัฏฐาน ในกายานุสสณาสติปัฏฐาน พิจารณากายในกาย

ส. ยังไม่เคยพิจารณาเลย ใช่ไหม

ถ. ไม่เข้าใจ พิจารณาไม่ถูก

ส. ขอถามสักนิด อยากปฏิบัติไหม

ถ. อยาก

ส. ผิดหรือถูก

ถ. ถูก

ส. ปฏิบัติอะไร อยากปฏิบัติ หรืออยากเข้าใจ

ถ. อยากเข้าใจวิธีปฏิบัติ

ส. ขอประทานโทษ ต้องขอขอบพระคุณอย่างมากที่เป็นตัวแทนของท่านผู้ฟังอีกหลายท่านซึ่งยังสับสนมากในเรื่องของการจะปฏิบัติ เพราะฉะนั้น ควรทำความเข้าใจตั้งแต่ต้นว่า ไม่ใช่เป็นเรื่องของการอยาก ขอเปลี่ยนทัศนะความเห็น

ถ. ถ้าถามว่าอยากปฏิบัติไหม ก็พาทือว่าอยาก ถ้าถามว่า พอใจปฏิบัติไหม ก็พาทือว่าพอใจ

ส. ก็เป็นวิสัยของปุถุชน เป็นของธรรมดา เพราะฉะนั้น ต้องซีกกลับจากผิดเป็นถูก คือ ถ้ายังไม่เข้าใจก็ปฏิบัติไม่ได้ ที่ถามวันนี้ ขออนุโมทนาที่ว่าต้องเข้าใจก่อน ตั้งแต่ขั้นต้นว่าจะปฏิบัติอะไร

ถ. ก็ปฏิบัติในมหาสติปัฏฐาน

ส. กายานุสสณาสติปัฏฐาน เห็นกายในกาย จะปฏิบัติอันนี้ใช่ไหม

ถ. จะเข้าใจอันนี้ก่อน ยังไม่ปฏิบัติหรอก

ส. ดีมาก ถูกต้อง จะเข้าใจ ถ้าไม่เข้าใจปฏิบัติไม่ได้

ถ. แน่นนอน

ส. ดีมาก เวลานี้มีกายใหม่

ถ. กายนี้หมายถึงอะไร ธรรมกายที่วัดนั้นก็มี สังขารก็เป็นกายหรือเปล่า
ถ้าบอกว่า กาย คือ สภาพของอาการ ๓๒ โภจฐาส นั่นคือกาย

ส. เอาปัญญาของท่านผู้ฟังเอง ขณะนี้มีกายใหม่ ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า
ตั้งแต่เกิดมาเลย

ถ. ตั้งแต่เส้นผมถึงปลายเท้า และมีใจด้วย

ส. และทุกคนก็ไม่เคยคิด ไม่เคยรู้เลยว่ามาได้อย่างไร ตั้งแต่ศีรษะตลอด
เท้าเกิดมาจากไหน ไซ้ไหม ที่จริงแล้วมีเหตุ แต่เมื่อยังไม่รู้ก็ไม่ใช่ไร ถ้าศึกษาต่อไป
สามารถจะรู้ได้จริง ๆ ว่า ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าเกิดขึ้นจากอะไร แต่ไม่จำเป็นต้องย้อน
ไปไกลมาก แค่ขณะนี้ที่กำลังมีกายตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้ายึดถือว่าเป็นกาย เพราะมี
รูปหลายรูปประชุมรวมกัน ถ้าแตกย่อยกระจัดกระจายออกหมด จะรวมกันเป็นกาย
ได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. ไม่ได้ แต่ตราบใดที่ยังรวมกันอยู่ ก็ยังคงยึดถือว่าเป็นร่างกายตรานั้น
ไซ้ไหม เพราะฉะนั้น จะต้องฟังและพิจารณาให้เข้าใจว่า รูปร่างกายทั้งหมดกำลัง
ทยอยกันเกิดและทยอยกันดับแต่ละกลาปหรือแต่ละกลุ่มอย่างรวดเร็ว นี่เป็นขั้นการฟัง
ที่จะพิจารณาให้เข้าใจว่า เป็นจริง ๆ อย่างนั้นหรือเปล่า

อย่างการเห็น มีจักขุปสาทชั่วขณะเป็นปัจจัยให้เห็นแล้วก็ดับ การได้ยิน
ก็เหมือนกัน ถ้ารูปร่างกายไม่เกิดดับอย่างละเอียดจะไม่ปรากฏเป็นความชรา ความแก่
หรือความเจ็บ ทุกข์ใหม่ ถ้ายังคงที่อยู่ แต่เพราะว่ารูปเกิดดับเร็วมาก และปัญญา
สามารถที่จะประจักษ์แจ้งจริง ๆ ซึ่งทางที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมมี
๖ ทาง คือ ทางตา ๑ ทางหู ๑ ทางจมูก ๑ ทางลิ้น ๑ ทางกาย ๑ ทางใจ ๑

สั้น ๆ กะทัดรัด คือ ทางที่จะรู้แจ้งสภาพธรรมมีเพียง ๖ ทาง คือ ตา ๑ หู ๑
จมูก ๑ ลิ้น ๑ กาย ๑ ใจ ๑

ขณะนี้เห็น ถ้าจะประจักษ์แจ้งลักษณะธรรมต้องรู้ความจริงขณะนี้เห็น ถูกไหม
ขณะที่ได้ยิน จะรู้แจ้งความจริงของสภาพธรรมก็ในขณะที่ได้ยิน รู้ลักษณะที่ได้ยิน
ขณะที่ได้กลิ่น ขณะที่ลิ้มรส ขณะที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ขณะที่คิดนึก การที่จะรู้แจ้ง
ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนที่เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว ต้องรู้ได้ทางตา
ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ กายานุปัสสนาสติปัฏฐานที่กำลังจะใกล้
เข้ามาแล้ว

ถ. ยังไม่ทราบที่ว่า ภายในเป็นภายใน ที่ผมถามประเด็นตอนแรก ผมตั้ง
จุดว่า พิจารณาภายในภายใน

ส. สิ่งที่ได้เรียนมา อ่านมาทั้งหมด ที่สำคัญ คือ ต้องเข้าใจ ไม่ใช่หยิบคำ
มาเฉยๆ คำว่า ภายใน และ ภายนอก ความหมายอย่างหนึ่ง คือ ธรรมทั้งหลายที่
เกิดภายในตน เป็นภายใน ธรรมทั้งหลายที่เกิดภายนอกคือที่บุคคลอื่น เป็นภายนอก

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ การที่จะรู้สภาพธรรมที่เกิดกับตน คือ ใครเห็น
กำลังเห็น ใช่ไหม ไม่จำเป็นต้องไปเอาชื่อมาใส่ว่าภายในเป็นอย่างนี้ ภายนอก
เป็นอย่างนั้น แต่เอาสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า จะต้องรู้สิ่งที่มีที่ปรากฏทางตา
ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เรื่องบรรพยังไม่ต้องกังวลก็ได้แต่จะต้อง ...

ถ. อย่างผมเห็นอาจารย์ ตาเห็นรูปของอาจารย์ ผมเป็นภายใน รูป
เป็นภายนอก ผมเข้าใจง่าย ๆ อย่างนี้ได้ไหม

ส. นี่เป็นความเข้าใจทั่ว ๆ ไปที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น จึงมีรูปภายใน
ของตนเอง และรูปภายนอกของบุคคลอื่น แต่ปัญญาที่จะรู้ดี ที่ว่าไม่มีใครเลย ไม่มี
ตัวตนเลย ที่จะต้องฟังจากชาตินี้ พิจารณาไป สะสมไป ประกอบกับชีวิตประจำวัน
ทวนไปถึงคำถามตอนต้นถึงเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ก็ได้ต่างกัน สอดคล้องกัน
เพราะว่าต้องรู้ความจริงในชีวิตประจำวันทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย
ทางใจ เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ทางตาที่กำลังเห็น อยากจะเกิดปัญญาใหม่

ถ. อยาก เอาอีกแล้วผม

ส. ก็ไม่เป็นไร เพราะว่า เป็นชั้นที่จะได้ ถ้าเป็นไปในกุศล เพราะถ้ารู้แล้วละ
นั้นไม่ใช่โลภะ แต่เป็นกุศล ถ้าขณะใดที่ไม่อยากรู้สิ่งนี้ เพราะบางคนไม่เห็นประโยชน์
ของปัญญาเลย ไม่เข้าใจเลยว่าทำไมต้องฟังธรรม ทำไมต้องเข้าใจเรื่องของตา หู
จมูก ลิ้น กาย ใจ มีประโยชน์อะไร ก็เห็น ก็ได้ยิน ก็ของธรรมดา ๆ นั่นคือผู้ที่ไม่ได้
เห็นประโยชน์ เพราะฉะนั้น เขาต้องการเห็นสิ่งที่สวย ๆ งาม ๆ เพลิดเพลินสนุกสนาน
นั่นคือโลภะ แต่เวลาที่ต้องการจะเข้าใจธรรมเป็นชั้นๆ เพราะว่า เป็นการเข้าใจเพื่อละ
ไม่ใช่เพื่อติด

ถ. ถ้าอยากไปสวรรค์ อยากไปนิพพาน ก็ไม่ใช่อยาก ใช่ไหม

ส. อยากไปสวรรค์ นั้นอยากแน่ ๆ

ถ. ที่ไปทำบุญ อยากไปสวรรค์ รักษาศีล เจริญภาวนา นี่ชั้นๆหรืออยาก

ส. อยากไปสวรรค์ เพราะอะไร ต้องพิจารณา ทำเพื่ออะไร

ถ. ก็ทำอยากจะไปสวรรค์

ส. ก็เป็นโลภะ ขณะที่อยากไปสวรรค์ โลภะแน่นอน

ถ. เราก็หนีโลภะไม่พ้นเลย

ส. ไม่ต้องหนี แต่รู้ ที่ว่าไม่ต้องหนีเพราะว่าไม่มีทางหนี ตั้งแต่เข้ามา
หนีโลภะไปไหนกันบ้าง

ถ. หนีมาวัดมหาธาตุ และมาที่นี่

ส. ชั่วคราว

ถ. ๒ อาทิตย์แล้ว

ส. ก็ชั่วโม่ง

ถ. ประมาณ ๔ ชั่วโมง

ส. และที่เหลือ

ถ. ที่เหลือก็กลับไปทำธุรกิจ กินข้าว เข้าห้องน้ำ นอน

ส. ชีวิตประจำวัน ซึ่งทุกคนไม่พ้นจากโลภะ แต่สามารถเข้าใจโลภะขึ้นว่า
เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

นี่คือปัญญา ปัญญาไม่ใช่รู้อย่างอื่น แต่ปัญญาต้องรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง โลกะคืออะไร โลกะก็เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง ไม่ใช่ตัวตน สัพเพ ธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ลืมไม่ได้อีกเหมือนกัน ก็เป็นคาถาอีก

ถ. อะไรก็ไม่ใช่ตัวตนหมดก็แล้วกัน ทั้งโลก

ส. ทุกอย่าง ถ้ายังไม่เห็นด้วย ก็ลองหาตัวตนว่ามีไหม

ถ. มี เมื่อวานนี้ตำรวจจับผู้ชายไปหนึ่งคน ข๊อหาไปจับตัวตนของผู้หญิงเข้า เป็นแม่ชี บอกว่าจับไม่ได้ ผู้ชายโมโหก็ลองจับแขนดู จึงไปแจ้งความ ก็เขาบอกว่าไม่มีตัวตน ก็เลยลองจับดู ก็ไปเอะอะเขา ไปแจ้งความจับเขา ก็จะลองดูตัวตนของเธอว่ามีไหม เป็นแม่ชีที่วัดปากน้ำ ปรากฏว่ามีตัวตน

ส. เข้าใจผิดหรือเข้าใจถูกที่ว่ามีตัวตน ทุกคนพูดได้ แต่เข้าใจผิดหรือเข้าใจถูก โลกะมี โทสะมี เห็นมี ได้ยินมี รูปแต่ละลักษณะมี แต่ละสิ่งแต่ละอย่างล้วนแต่เป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน โดยปรมาตถสัจจะความจริงแท้ จะเอาความจริงอย่างไร สัมมติสัจจะ

ถ. ก็พระพุทธเจ้าบอกว่า อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน ก็มีตนอยู่

ส. เพราะฉะนั้น นั่งก็รู้ว่าเรานั่ง ก็เลยเป็นตนหรือ ก็เลยไม่มีปัญญาที่จะรู้ว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา พระธรรมที่ทรงแสดงไว้เป็นหนึ่ง คือ ไม่เป็นสอง เพราะฉะนั้น ต้องรู้ว่าขณะที่ใช้คำว่า ตนเป็นที่พึ่งแก่ตนเอง โดยสัมมติสัจจะหรือว่า โดยปรมาตถสัจจะ ต้องแยก

๑๖๙๖

ที่ห้องประชุมตึกสภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๓๐

ถ. ใช้กับคนชั้นเริ่มต้นมั่ง

ส. ทัว ๆ ไป แต่ต้องรู้ว่าโดยปรมาตถไม่มีสิ่งใดที่จะพึงยึดถือว่าเป็นเรา

ถ. ท่านพูดอย่างนั้น เป็นปรมาตถหรือเป็นสมมติ

ส. พระธรรมมีทั้งที่เป็นบุคคลาธิษฐาน คือ สมมติบัญญัติสภาพธรรมที่มีเป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ เป็นภพภูมิต่าง ๆ แต่โดยปรมาตถธรรมแล้วทุกอย่างที่เกิดขึ้นและดับไป ไม่กลับมาอีกเลย ตัวตนอยู่ที่ไหน

ถ. ไม่มี

ส. ไม่มีขั้นคิด แต่จะต้องถึงไม่มีในขั้นประจักษ์แจ้ง นี่เป็นเหตุที่ทุกคนยังคงฟังเรื่องของปรมาตถธรรม เรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จนกว่าจะซึมซาบจริง ๆ โดยสติเกิด ค่อย ๆ อบรม ค่อย ๆ ศึกษา ค่อย ๆ พิจารณาระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. เข้าใจแล้ว ขอขอบพระคุณที่กรุณาให้แสงสว่างแก่ผม

ส. ต้องไม่ลืม ภาวนาคืออะไร อาเสวนาคืออะไร

พระบาลีนันทเทส ปฏิสังขานพลทุกะ ใน อัฐสาลินี นิกเขปกันท์
แสดงกำลังคือการพิจารณาว่า

กำลังคือภาวนาเป็นไฉน คือ อาเสวนา การเสพ ภาวนา การเจริญ
พหุลีกัมมัง การทำให้มากซึ่งกุศลกรรมทั้งหลายอันใด นี้เรียกว่า กำลังคือภาวนา

ไม่ใช่ให้ไปทำอะไรเป็นวัน เป็นเดือน เป็นปี ไม่หลับไม่นอน ไม่ใช่อย่างนั้น
แต่ขณะที่กำลังศึกษา กำลังเข้าใจเพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อย เป็นการสะสมอบรมไป
เรื่อย ๆ

ถ. คำว่า อนัตตา คือ ไม่ใช่ตัวตน หรือไม่มีตัวตน อยากให้อาจารย์นิยามว่า อรรถอย่างไรจึงบัญญัติสิ่งนั้นว่าเป็นอนัตตา

ส. สภาพสังขารธรรมเกิดขึ้นและดับไป จะเป็นตัวตนได้อย่างไร

ถ. เราอาศัยคำอ้างที่ว่า เกิดขึ้นและดับไป

ส. สังขารธรรมที่เกิดและดับ จะเป็นตัวตนได้อย่างไร ตัวตนจะอยู่ที่ไหน

ถ. วิสังขารธรรมก็เป็นอนัตตา แต่ไม่ได้อธิบายด้วยคำว่า เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป

ส. แม้ไม่เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป ก็เป็นอนัตตา เพราะว่าธรรมทั้งหลายไม่เว้นเลย เป็นอนัตตา

ถ. วิสังขารที่ว่า ...

ส. ทั้งสังขารและวิสังขารเป็นอนัตตา เพราะว่าธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

ถ. คำว่าสังขารธรรม เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป จึงเป็นอนัตตา ...

ส. เพราะว่าขณะนี้สังขารธรรมกำลังปรากฏ จึงได้กล่าวถึงสังขารธรรมก่อนที่จะรู้แจ้งลักษณะของวิสังขารธรรม ต้องรู้ลักษณะของสังขารธรรมก่อน ถ้ายังเห็นสังขารธรรมเป็นตัวตน ไม่มีทางที่จะประจักษ์แจ้งวิสังขารธรรม

สำหรับคำที่ท่านผู้ฟังได้ยินบ่อย ๆ ในการเจริญสติปัฏฐาน คือ คำว่า น้อมไปใน **ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค มหาวรรค อานาปานกถา** มีข้อความว่า

คำว่า **อนฺณู จิตฺตา ความว่า** จิตน้อมไปด้วยอาการใด ๆ สติก็หม่นไปตาม คือ ระลึกรู้ด้วยอาการนั้น ๆ ก็หรือว่าสติหม่นไปด้วยอาการใด ๆ จิตก็น้อมไปด้วยอาการนั้น ๆ เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า น้อมไป ฯ

นี่คือการเข้าใจลักษณะของสัมมาสติ ซึ่งเป็นสภาพที่ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ แต่ขณะที่สติกำลังระลึกของสภาพธรรมที่ปรากฏนั้น ปัญญายังไม่ได้รู้แจ้งในลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ให้คิดว่า เห็นเป็นนาม สีเป็นรูป หรือว่าได้ยินเป็นนาม เสียงเป็นรูป การคิดอย่างนี้ไม่ใช่การรู้ลักษณะ แต่ขณะนั้นกำลังเป็นการคิดคำ ไม่ได้พิจารณาสังเกตรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ

เวลาที่สตรระลึกลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ยังไม่สามารถรู้ในสภาพที่เป็น นามธรรมและรูปธรรมได้ จนกว่าจะค่อย ๆ สังเกต ซึ่งการค่อย ๆ สังเกตนี้ คือ การโน้มไปที่ละเล็กละน้อยโดยไม่คิด ตามข้อความที่ว่า

คำว่า อนุภู จิตตา ความว่า จิตโน้มไปด้วยอาการใด ๆ สติก็หมุนไปตามด้วย อาการนั้น ๆ

ขณะนี้กำลังเห็น สตรระลึกรู้ตาม ขณะที่กำลังเห็นนี้เอง พิจารณาด้วยการ สังเกตที่จะรู้ว่า ขณะนี้เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ นั่นคือ จิตโน้มไปสู่อารมณ์ด้วยอาการ ใด ๆ สติก็หมุนไปตาม คือ ระลึกรู้ตามจิตที่กำลังรู้อารมณ์นั้น ๆ ในขณะนั้น ก็หรือว่า สติหมุนไปด้วยอาการใด ๆ จิตก็โน้มไปด้วยอาการนั้น ๆ เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า โน้มไป เพราะฉะนั้น ต้องเป็นในขณะที่พิจารณารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลัง ปรากฏนั่นเอง

สำหรับคำว่า อบรม มีข้อความว่า

คำว่า ปริจิตา ความว่า อบรม ด้วยอรรถว่าถือเอารอบ ด้วยอรรถว่ารวมไว้ ด้วยอรรถว่าเต็มรอบ คือ ภิกษุกำหนดถือเอาด้วยสติ ย่อมชำนาญกุศลธรรมอัน ลามกได้ เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า อบรม ฯ

ทุกคนมีกุศลมากมายถ้ารู้ คนที่ไม่รู้ก็บอกว่าเขามีกุศลมาก แต่ถ้าคนรู้จะ บอกว่า ตัวเองมีกุศลมากเหลือเกิน เพราะฉะนั้น ผู้ที่รู้อย่างนี้คืออบรม ด้วยอรรถว่า ถือเอารอบ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถือ คือ สมาทานด้วยการที่สตรระลึกศึกษาลักษณะของสภาพธรรมนั้น รวมไว้ เต็มรอบจนกว่าจะสมบูรณ์ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ย่อมชำนาญกุศลธรรมอันลามกได้ เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า อบรม

ไม่ใช่ว่ามีใครคิดจะชนะอกุศลในวันนี้ก็ชนะได้ แต่ต้องอาศัยการฟัง การพิจารณาจนกระทั่งเป็นความเข้าใจจริง ๆ จึงจะค่อย ๆ อบรมเจริญปัญญาไปตามลำดับขั้นในชีวิตประจำวัน

ถ. ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แต่ที่อธิบายว่า อาศัยการเกิดดับจึงชื่อว่า อนัตตา ...

ส. นั้นหมายความว่าความหมายของสังขารธรรมอย่างเดียว ซึ่งอนัตตา ไม่ได้หมายความว่าสังขารธรรม เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวว่า ธรรมที่เป็นอนัตตาเพราะว่า เกิดดับ หมายความว่าสังขารธรรม

ถ. เป็นไปได้จริงหรือที่ว่า เกิดดับแล้วจึงชื่อว่าอนัตตา

ส. ความหมายของอนัตตาคืออะไร

ถ. ไม่ใช่ตัวตน

ส. ถ้าสิ่งที่เกิดแล้ว และดับไปแล้ว ตัวตนอยู่ที่ไหน

ถ. ก็ไม่ได้อยู่ที่ไหน

ส. ก็ไม่มี แต่ที่เข้าใจกันว่ามีตัวตน เพราะว่ายังไม่ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมนั้น ๆ จึงยังคงยึดถือสภาพธรรมนั้น ๆ ว่าเป็นตัวตน

ถ. การเกิดดับของสังขารธรรมหรือสังขตสังขาร ผมพิจารณาว่า ยังไม่สามารถอธิบายคำว่าอนัตตาได้ อย่างน้อยที่สุดก็ไม่ได้ครอบคลุมไปถึงวิสังขารธรรม เพราะฉะนั้น เกิดดับจะอธิบายอนัตตาได้อย่างไร

รูปทั้งหมดเป็นอนัตตา ที่อาจารย์เคยรับรองไว้ รูป ๒๘ เป็นอนัตตา แต่ใน ๒๘ รูป มี ๑๐ รูปที่เป็นข้อสงสัย เช่น วิการรูป ลักษณะรูป วิญญาณรูป หรือปริจเฉทรูป เป็นอนัตตาได้อย่างไร เมื่อไปดูในคัมภีร์จะพบว่า รูปเหล่านี้ไม่มีไตรลักษณ์ เป็นรูปที่พิจารณาไตรลักษณ์ไม่ได้ เมื่อเป็นรูปที่ไม่มีไตรลักษณ์ คัมภีร์บ่งไว้ จะเรียกว่ารูปทั้งหมดเป็นอนัตตาได้อย่างไร

ส. นี่คือการถาม ใช่ไหม ถ้าตอบโดยพระพุทธพจน์ที่ว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

ถ. ถูกต้อง

ส. ถ้าถูกต้อง ก็จบ

ถ. ผมกำลังพูดถึงประเด็นการเกิดดับเท่านั้น ผมไม่ได้ปฏิเสธว่า ธรรมทั้งหลายไม่ได้เป็นอนัตตา เพราะอาจารย์อธิบายว่า เกิดดับนี้อธิบายอนัตตา

ส. เฉพาะสังขารธรรม

ถ. รูปที่เหลือ ๑๐ รูปเกิดดับหรือเปล่า ถ้าไม่ได้เกิดดับ จะบอกว่าเกิดดับ อธิบายอนัตตาได้อย่างไร

ส. มีอะไรบ้างที่เกิดแล้วไม่ดับ

ถ. ก็ไม่มี มีแต่ไม่เกิดจึงไม่ดับ แต่ทำไมจึงเรียกรูปทั้งหมดว่าเป็นอนัตตา

ส. ทำไมต้องสงสัย ถ้าเข้าใจว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ก็ไม่เหลืออะไรเลย

ถ. ข้อสรุปไม่สงสัย แต่ที่สงสัย คือ เกิดดับอธิบายอนัตตาได้จริง ๆ หรือ ผมเห็นว่า รูป ๑๐ รูปนั้นไม่ได้เกิดดับ และเมื่อพิจารณาเกิดดับไม่ได้ ทำไมบอกว่า เป็นอนัตตา

ส. สิ่งใดไม่เกิด สิ่งนั้นจะมีปรากฏได้ไหม

ถ. อย่างนิพพานไม่เกิด แต่ก็ใช่อารมณ์ของเราได้ ทำไมไม่ได้ จะบอกว่า การเกิดดับเป็นอนัตตาเท่านั้น การเกิดดับจริง ๆ มีอยู่ แต่เรียกว่าอนิจจตาเฉย ๆ ทำไมบอกว่า เป็นอนัตตา เพราะอนิจจตาก็ไม่ใช่อนัตตา

ส. ไม่มีหรอกที่อนิจจตาจะไม่ใช่อนัตตา

ถ. ทำไมเป็นอย่างนั้น

ส. ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น ไม่มีอะไรที่จะพ้นจากอนัตตาได้เลย

ถ. ผมไม่ได้ว่าไม่ใช่อนัตตา แต่ผมสงสัยว่า การเกิดดับอธิบายอนัตตาได้จริง ๆ หรือไม่ เพราะอย่างน้อยที่สุดก็อธิบายวิสังขารธรรมไม่ได้อยู่แล้ว

ส. ถ้าเข้าใจความหมายว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา อย่างหมายเฉพาะแต่สังขารธรรม ที่พูดมาทั้งหมดนี้หมายความว่าเข้าใจแต่เพียงว่า ทำไมกล่าวถึงแต่ลักษณะของสังขารธรรมเท่านั้นที่ว่าเป็นอนัตตา แม้ว่าวิสังขารธรรมก็เป็นอนัตตาด้วยใช่ไหม

หมดความสงสัยไปได้เลย ในเมื่อธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ก็ต้องทั้งสังขารธรรมและวิสังขารธรรม

ถ. ไม่ได้สงสัยอย่างนั้น แต่สงสัยว่า ทำไมจึงอธิบายอนัตตาด้วยคำว่า เกิดดับ ซึ่งผมพยายามยั่วให้เห็นว่า สิ่งที่ไม่เกิดดับก็เป็นอนัตตาได้ ทั้ง ๆ ที่เป็นสังขารธรรม

ส. สังขารธรรมที่ไม่เกิดดับมีหรือ

ถ. อนิปันนรูป มีการเกิดดับให้เราเห็นได้หรือ

ส. วิการูปเกิดหรือเปล่า มีสมมุฐานอะไร มีก็สมมุฐาน เมื่อมีสมมุฐานก็หมายความว่าต้องเกิด เพราะว่าสมมุฐานเป็นธรรมที่ก่อตั้งให้รูปเกิด

ถ. และวิการูปยังอธิบายว่า พิจารณาเห็นไตรลักษณ์ไม่ได้ หมายความว่าเราเห็นไม่ได้จริง ๆ ต้องเห็นทางอ้อมโดยในคัมภีร์บอกว่า ต้องอาศัยมหาภูตรูป คือมีนิปันนรูปเป็นตัวให้อาศัย เมื่อตัวมันอาศัยอยู่ ตัวที่มันอาศัยเกิดดับ มันก็คงเกิดดับตามไปด้วย เพราะต้องอาศัยรูปเหล่านี้เกิด

แต่มีอยู่รูปหนึ่ง คือ ปริจเฉทรูป เป็นช่องว่างระหว่างรูป หมายถึงความว่างนั่นเอง หรือเรียกว่าอากาศก็ได้ อากาศคือความว่างเปล่าเป็นรูปขึ้นมาได้ จึงสงสัยว่าอากาศนี้เกิดดับหรือ จึงถือว่าเป็นอนัตตา เป็นอนัตตาแน่นอน แต่ถ้าอาศัยการเกิดดับอธิบายอนัตตา สงสัยว่า อากาศเกิดดับได้หรือ จึงเรียกว่าเป็นอนัตตา

ส. ปริจเฉทรูปอยู่ที่ไหน

ถ. อยู่ระหว่างรูป

ส. อยู่ระหว่างกลุ่มหรือกลาปของรูป มีสมมุฐานไหม

ถ. มี

ส. เพราะฉะนั้น ต้องมีสมมุติฐานที่ทำให้อากาศธาตุเกิดคันระหว่าง กลาปต่าง ๆ ด้วย อากาศที่เป็นปริจเฉทรูปเป็นสังขตะ เพราะว่าเกิดจากสมมุติฐานทั้ง ๔ ที่ละสมมุติฐาน

ถ. แต่เคยอ่านว่า พระโมคคัลลีย์บุตรบอกว่า อากาศเป็นบัญญัติอย่างเดียว ในอรรถกถามีทั้งสังขตะและอสังขตะ บัญญัติไม่มีอสังขตะ

ส. โดยมากจะมีความกระจ่างชัดขึ้น ถ้าจะหยิบยกข้อความนั้นมาโดยตรง และจะต้องวินิจฉัยถึงความหมายอรรถของพยัญชนะนั้นด้วยว่า หมายความว่า ความถึงอากาศ อะไร และในคัมภีร์ไหน ขอความกรุณานำมาด้วย ทุกท่านที่จะวินิจฉัยข้อความ ในธรรม จะมีประโยชน์มากถ้าจะได้นำข้อความนั้นมาโดยตรง

ถ. ถ้าจะว่าเป็นการกล่าวดู ผมไม่ตู่แน่ ยืนยัน ผมขออภัยเชิญมาก่อนว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เป็นของเที่ยงไม่แปรผันนั้นมี ๒ ประการ ๒ ประการนั้นเป็นไฉน คือ อากาศและนิพพาน

เมื่อคณีนีผมฟังวิทยุยานเกราะ เกี่ยวกับพระนาคนเสนไชปัญหาพระยามิลินท์ ท่านบอกว่า อสังขตะมีอยู่ ๓ อย่าง คือ อากาศ บัญญัติ และนิพพาน และบอกว่า อสังขตะที่ประเสริฐที่สุด คือ วิราคธรรม จึงสงสัยว่า เอาอย่างไหนแน่ เพราะ พระพุทธพจน์กับบอกว่า อากาศนั้นเป็นอสังขตะ เมื่อเป็นอสังขตะจะมีปริจเฉทรูป...

ส. อย่าปนอากาศที่เป็นอชฎากาศกับปริจเฉทากาศ อากาศที่เป็น ปริจเฉทรูปอยู่ในกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะสมมุติฐานต่าง ๆ ทำให้กลาปที่เกิดเพราะ สมมุติฐานนั้น ๆ แยกขาดจากกัน ไม่มีสมมุติฐานใดเลยที่จะทำให้รูปเกิดเป็นแผ่นใหญ่โต โดยที่ไม่มีอากาศธาตุคัน แม้แต่รูปที่เกิดจากกรรม หรือรูปที่เกิดจากจิต รูปที่เกิดจาก อุตฺต รูปที่เกิดจากอาหาร แม้แต่ไม้ที่เราเห็นเป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ เป็นรูปซึ่งเกิดจากอุตฺต แม้กระนั้นในแต่ละกลาปซึ่งอุตฺตเป็นสมมุติฐานก็มีปริจเฉทรูปกันคันอยู่ระหว่างกลาป แต่ละกลาป ต้องไม่ปนกับอชฎากาศ ซึ่งเป็นอากาศที่โล่งแจ้ง ...

ถ. ไม่ได้ปน แต่สงสัยว่า อากาศอยู่ที่ไหนเกิดดับได้

ส. เพราะว่าปนอากาศที่เป็นอชฎากาศกับปริจเฉทรูป

ถ. ถ้าสรุปอย่างนั้นก็ง่าย แต่ผมสงสัยว่าเกิดดับจริง ๆ หรือ จะเป็นช่องว่าง ตรงไหนก็แล้วแต่ หรือช่องว่างขนาดนี้ พอขยายใหญ่จึงเกิดดับ เปลี่ยนแปลง เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า

ส. เพราะว่ากลุ่มของรูปที่เกิด กรรมก็ดี จิตก็ดี อุดมก็ดี อาหารก็ดี ทำให้เกิดขึ้น ไม่ได้ทำให้เกิดขึ้นเป็นแผ่นโต ๆ โดยที่ไม่มีอากาศแทรกคั่น

ถ. หมายถึงทั้งหมด ทั้งรูปด้วย รวมทั้งอากาศ

ส. นั่นเป็นสังขตะ

ผู้ฟัง ผมมีความเห็นว่า ที่ทรงแสดงไว้เป็นพุทธวิสัย เรื่องที่พูดเมื่อก็เป็น พุทธวิสัยแน่นอน ถ้าเป็นปุถุชนและพยายามไปเปรียบเทียบพุทธวิสัย เอาเข้ามาในโลก ปัจจุบัน จะไปเอากว้าง เอายาว ผิดแน่นอน

ส. ที่จริงข้อความต่าง ๆ ที่กล่าวถึง ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ แต่ต้องเข้าใจ โดยละเอียด แม้แต่ในกถาวัตถุปกรณ์ อากาสกถา ก็มีข้อความเรื่องอากาศ ที่มีคำถามคำตอบ เพราะว่าเป็นกถาวัตถุ หรือแม้แต่ในธรรมสังคณีปกรณ์ ก็มีคำอธิบายว่า รูปเป็นอากาศธาตุเป็นไฉน หรือธรรมที่เป็นอสังขตะเป็นไฉน แต่ไม่ควรศึกษาด้วยความสับสน หรือด้วยการไม่พยายามเข้าใจพยัญชนะให้เป็น ตอน ๆ ให้ถูกต้อง

ถ้ากล่าวว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ก็ต้องรับฟัง และพิจารณาว่า เป็นความจริงอย่างนั้นไหม ในเมื่อธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

คำว่า อนัตตา คือ ยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะฉะนั้น ความหมายของอนัตตาก็ตรงกันข้าม คือ ไม่ใช่สภาพธรรมที่จะพึงยึดถือ รวมกันเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน และถ้าคิดว่ามีอนัตตาก็คิดว่าจะบังคับบัญชาได้ เพราะว่ามีเราเป็นเจ้าของ แต่ถ้ารู้ว่าสภาพธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ก็เป็นอนัตตา คือ ไม่มีใครสามารถไปบังคับบัญชาได้ คือ พยายามที่จะศึกษา พระธรรม และพิจารณาให้เข้าใจเป็นลำดับขั้นตอน

และอนัตตานี้รวมหมด ธรรมทั้งหลายที่เป็นอนัตตาทนทานถึงความถึงปรมาัตถธรรม ในบางแห่งจะกล่าวว่า ธรรมทั้งหลาย ธรรมทั้งปวง หมายถึงธรรมที่เป็นปรมาัตถ์

เราจะต้องเข้าใจและพยายามศึกษาพิจารณาเป็นตอน ๆ จนกระทั่งถึงเรื่องของ สังขารธรรม ได้แก่ ปรมาัตถธรรม ๓ คือ จิต เจตสิก รูป เป็นสังขารธรรม เพราะว่า เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยและกัณฑ์ แต่ส่วนที่จะไปแยกเป็นรูปนั้นรูปนี้ เป็นความละเอียดต่อไป แต่ก็ต้องรวมอยู่ในธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

ถ้าเป็นโดยลักษณะนี้ คือ ศึกษาตามลำดับ และพยายามเข้าถึงอรรถนั้นจริง ๆ จะไม่เคลือบแคลงสงสัย แม้แต่ข้อความที่กล่าวเรื่องของอสังขตะ ๓ นั้น ก็จะไม่สงสัย เลยว่า ถ้าพูดถึงอากาศในลักษณะนั้นแล้ว ไม่ได้หมายถึงอากาศที่เป็นปริจเฉทรูป แต่ต้องหมายความว่าอสังขตอากาศที่เป็นอากาศธาตุ ซึ่งไม่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้นเลย ต้องพยายามศึกษาไปตามลำดับจริง ๆ

๑๖๙๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๐

ผู้ฟัง ในฐานะที่ผมเคยสนทนากับท่านผู้ฟังผู้นี้หลายครั้งแล้ว ขออนุญาตแสดงความคิดเห็น ปัญหาแรกท่านยังสับสนในเรื่องอดีตตา และช่วงหลังท่านยังสับสนในเรื่องของปริจเฉทรูปกับอชฎากาศที่อาจารย์บรรยายแล้ว

ผมไปค้นในเรื่องของอดีตตา จริง ๆ แล้วไม่มีอดีตตาทั้งปรมัตถสัจจะและสมมติสัจจะ ทั้งจิต เจตสิก รูป นิพพาน และบัญญัติ ในคัมภีร์วิภังค์แสดงไว้ว่า นิพพานและบัญญัติเป็นอนัตตา ซึ่งแสดงว่า ทุกอย่าง ไม่มีอะไรเลยที่เป็นอดีตตาได้ แต่ที่เป็นอดีตตาเพราะเราเห็นผิดเท่านั้นเอง

ในเรื่องปริจเฉทรูป ท่านผู้ฟังท่านนี้ก็สับสนว่า ปริจเฉทรูปเป็นสังขขตะ แต่ในคัมภีร์กถาวัตถุข้อที่เกี่ยวกับอากาศ ผมเปิดดูแล้ว กถาวัตถุภาค ๒ ฉบับของมหาหมากูในอรรถกถาแสดงว่า ปริจเฉทรูปเป็นสังขขตะ และอากาศที่เหลือที่เป็นช่องว่างนั้นเป็นบัญญัติ ซึ่งบัญญัติก็ต้องเป็นอนัตตาด้วย สรุปแล้วไม่มีอะไรเป็นอดีตตา นอกจากเห็นผิดว่าเป็นอดีตตาเท่านั้นเอง

ส. ขอให้ทุกท่านได้ศึกษาต่อ ๆ ไปอีก ถ้ายังไม่เข้าใจก็ไม่เป็นไร หรือถ้ายังสงสัยก็ไม่ใช่ไรอีก ศึกษาต่อไปอีก ค้นคว้าต่อไปอีก และมีหลักฐานที่จะแสดงเกื้อกูลกัน ไม่ว่าจะเป็นในกถาวัตถุปกรณ์ หรือในธรรมสังคณี หรือว่าในคัมภีร์อื่น ก็ควรที่จะยกมากล่าว และชี้แจงให้เห็นเลยว่า อยู่ในข้อไหน

ถ. ขอประทานโทษที่ต้องรบกวนเวลาของผู้มีเกียรติ ไม่ทราบว่ามีพูดไม่ชัดเจน หรือว่าฟังไม่ชัดเจน คือ ผมไม่ได้บอกว่ามีอดีตตา เพียงแต่เราพูดว่าการเกิดดับเป็นการอธิบายอนัตตาแล้วนั้น มันมีช่องว่างช่องโหว่ว่า จริงแท้แค่ไหน ทุกอย่างเป็นอนัตตาแน่นอน แต่เราจะใช้คำพูดใดที่รัดกุมกว่านี้แทนเพียงคำว่าเกิดดับ ผมไม่ได้บอกว่าเป็นอดีตตา ผมเพียงสงสัยคำว่า อนัตตา อธิบายด้วยการ

เกิดดับนี้อธิบายอนัตตาได้จริง ๆ ไหม ... การเกิดดับเป็นเรื่องอนิจจา ส่วนเป็นอนัตตา เพราะไร้แก่น ไม่มีตัวตนจริง ๆ จึงเป็นอนัตตา

เห็นการเกิดดับอย่างนี้อาจจะเข้าใจว่าเป็นอัตตาก็ได้ เบื้องหลังการเกิดดับนั้น ต้องอาศัยปัจจัยจึงเกิดดับ จึงเป็นอนัตตา ไม่มีตัวที่แท้จริง คือ ไร้แก่นสารนั่นเอง ผมยังยืนยันว่าเป็นอนัตตา แต่ที่จะเข้าใจว่าอนัตตานั่นไร้แก่น หรือเป็นสูญญตา ไม่ใช่สาระนั้น ไม่ใช่อธิบายด้วยการเกิดดับอย่างเดียว

ส. ขอประทานโทษ ขอทราบว่า อะไรไม่มีแก่น อะไรไม่เป็นแก่นสารขณะนี้ เพราะกล่าวแล้วว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา และธรรมก็พิสูจน์ได้ ธรรมของ พระผู้มีพระภาคทุกประการ ทุกพุทธพจน์พิสูจน์ได้ เพราะฉะนั้น ที่ว่าธรรมที่เป็นอนัตตาไม่มีแก่นสาร ขอเรียนถามว่า ธรรมอะไรไม่มีแก่นสาร หรืออะไรไม่เป็น แก่นสาร เดียวนี้ ขณะนี้ ธรรมอะไรไม่มีแก่นสาร

ถ. รูปนามไม่มีแก่นสาร

ส. รูปนามเกิดและดับจึงไม่มีแก่นสาร ไม่ใช่ว่าอยู่เฉย ๆ ก็ไม่มีแก่นสาร แต่เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่เกิดและดับจึงไม่มีแก่นสาร ฉะนั้น จึงมีไตรลักษณะ ไม่ใช่เพียงลักษณะเดียว ใช่ไหม

อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นลักษณะทั้ง ๓ หรือไตรลักษณะของสังขารธรรม ไม่ใช่สังขารธรรมซึ่งเกิดดับจะไม่เป็นอนัตตา แต่สภาพซึ่งเกิดขึ้นและดับไปที่ไม่เที่ยง นั้นเป็นทุกข์ นั้นเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น ถ้าจะแสวงหาธรรมที่ไม่มีแก่นสาร หรือจะ รู้ว่าธรรมขณะไหนไม่เป็นแก่นสารจริง ๆ จะไม่พ้นจากสภาพธรรมที่กำลังปรากฏใน ขณะนี้ซึ่งเกิดขึ้นและดับไป จนกว่าจะประจักษ์แจ้งไตรลักษณะ ซึ่งไม่ใช่เพียงลักษณะ เดียว แต่ต้องทั้งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาด້วย เพราะฉะนั้น ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดเลยที่จะ เห็นความไม่เป็นแก่นสารหรือไม่มีแก่นสารของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ถ้าสภาพธรรมในขณะนี้ไม่เกิดดับ

ถ. แต่นิพพานก็เป็นอนัตตา

ส. นี่กำลังจะพูดถึงวิสังขารธรรมอีกแล้ว ก็เราแยกกันแล้ว ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา รวมทั้งสังขารธรรมและวิสังขารธรรม ถ้าวิสังขารธรรมก็ตรงกันข้ามกับสังขารธรรม แต่ก็เป็นอนัตตา ซึ่งไม่เกิดขึ้นและไม่ดับไป จึงเป็นสุขัง นิจจัง และอนัตตาด้วย สำหรับพระนิพพานอย่างเดียว แต่สังขารธรรมทั้งหลายที่จะเห็นว่าไม่มีแก่นสาร ต้องต่อเมื่อประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป

ตราบใดที่ยังไม่ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป เห็นก็ยังเป็นแก่นสาร เพราะว่าทุกคนยังอยากเห็นอยู่ ถ้าไม่มีแก่นสารจะต้องมาเห็นอะไรกันอีกไหม เลิก ไม่ต้องการที่จะเห็นอีกแล้ว ดับสังสารวัฏฏ์แล้ว แต่เพราะไม่ประจักษ์การเกิดดับจึงยังคงเป็นแก่นสารอยู่ ต่อเมื่อใดได้ประจักษ์ไตรลักษณ์ เมื่อนั้นจึงจะรู้ว่าไม่เป็นแก่นสารโดยอรรถลักษณะของอนัตตา เพราะว่าเกิดขึ้นและดับไป

ธรรมไม่ใช่เรื่องลอยๆ ถ้าจะพูดถึงอนัตตาก็หาไม่เจอบ้างอยู่ที่ไหน ไม่ใช่อย่างนั้น แต่หมายความว่าลักษณะของอนัตตาโดยอรรถที่ว่าไม่มีแก่นสาร ก็จะต้องเป็นลักษณะของสังขารธรรมซึ่งเกิดดับ ต้องประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปถึงจะประจักษ์สภาพที่ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ มิฉะนั้นแล้วก็เป็นแต่เพียงคำพูด พูดได้ว่าเป็นอนัตตา พูดกันมานานเหลือเกินว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนของเรา และบางคนก็บอกว่าให้ละการยึดถือเสีย เพราะว่าไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน แต่ก็ยังละไม่ได้ ตราบใดที่ยังไม่ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

การฟังเรื่องของอนัตตา หรือเรื่องของสังขารธรรม จิต เจตสิก รูป ก็เพื่ออบรมเจริญปัญญาไปเรื่อย ๆ พร้อมกับสติที่จะระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่ได้ฟังได้ศึกษา จนกระทั่งปัญญาสามารถเข้าใจชัดเจน ประจักษ์แจ้งในลักษณะของสภาพธรรมตรงตามที่ได้ศึกษา นี่คือจุดประสงค์ของการฟัง จนกว่าวันหนึ่งจะประจักษ์ไตรลักษณ์ คือ สภาพที่เกิดขึ้นและดับไป ที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาของทุก ๆ ขณะในชีวิตประจำวัน

ก่อนที่จะประจักษ์ไตรลักษณ์ได้ไม่ใช่ง่ายเลย แต่ถ้าพูดหรืออธิบายเข้าใจได้ว่า ธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แม้แต่การเห็นในขณะนี้ก็ยังกล่าวได้ และเข้าใจได้ว่า ต้องมีตา คือ จักขุปสาท เห็นจึงจะเกิด

ดูเป็นธรรมดาเหลือเกินที่จะเข้าใจได้ แต่ทำไมยังไม่เข้าใจลักษณะของเห็น ในขณะที่กำลังเห็นว่า ไม่ใช่ตัวตน เพราะว่าเห็นเพียงธาตุรู้ เป็นเพียงสภาพรู้ เป็นอาการรู้

แสดงให้เห็นว่า พระธรรมที่ทรงแสดงไม่ใช่เพียงสำหรับฟัง แต่เพื่อประจักษ์แจ้ง แม้แต่สิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งบางท่านก็บอกว่า ไม่เคยเห็นว่าเป็นรูปารมณ์สักที นั้นโดยการใช้นิยามว่า รูปารมณ์ แต่ถ้าเข้าใจลักษณะของรูปารมณ์ว่าหมายถึงสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเดี๋ยวนี้ ชัดเจนอย่างนี้ ที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ทุกคนก็ปฏิเสธไม่ได้ ใช่ไหมว่า กำลังมีรูปารมณ์ แต่ก็ไม่รู้จักรูปารมณ์ เพราะว่าเห็นเป็นคน เห็นเป็นวัตถุ เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ จึงแยกไม่ออกว่า ขณะที่เห็นไม่ใช่ขณะที่กำลังแปลสีสัมผัสต่าง ๆ เป็นบุคคลต่าง ๆ หรือเป็นวัตถุต่าง ๆ ซึ่งปัญญาจะต้องอบรมจนกว่าจะรู้ได้ชัดเจน จริง ๆ ว่า ลักษณะของปรมัตถธรรมที่เกิดเป็นปิตตธรรม คือ เป็นสภาพธรรมที่เล็กน้อยและสั้นมาก ต่อจากนั้นเป็นโลกของความคิดนึกทั้งหมด แล้วแต่ว่าใครจะคิดนึกเป็นเรื่องราวต่าง ๆ อย่างไร

ถ้าสามารถแยกแยะลักษณะของปรมัตถธรรมและบัญญัติธรรม ก็พอจะรู้ได้ว่า สภาพใดเป็นสภาพที่มีจริงและเกิดดับ แต่ขณะใดที่เป็นความคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ เรื่องราวต่าง ๆ ไม่ได้ดับเลย แต่จิตที่คิดเรื่องนั้นดับทุกขณะที่คิด

นี่ก็เป็นการอบรมเจริญไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงความสมบูรณ์ที่จะประจักษ์แจ้ง ไตรลักษณ์ และขอเรียนให้ทราบว่า ประจักษ์แจ้งนั้นยาก ซึ่งทุกคนก็ต้องยอมรับว่า ขณะนี้จักขุวิญญาณที่เห็นไม่ได้ดับ ทั้ง ๆ ที่ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลทุกท่าน ประจักษ์แจ้งว่าต้องดับ ขณะที่กำลังได้ยินก็ต้องดับ ขณะที่กำลังคิดนึกก็ต้องดับ เพราะฉะนั้น กว่าที่จะอบรมเจริญปัญญาประจักษ์ไตรลักษณ์จริง ๆ ให้ทราบว่า แต่ละบุคคลเป็นผู้ที่ตรงต่อตัวเอง ยังไม่ต้องประจักษ์ไตรลักษณ์ ถ้ายังไม่ประจักษ์แจ้ง

สภาพที่แยกขาดจากกันของนามธรรมและรูปธรรมทางมโนทวาร ซึ่งเป็นวิปัสสนาญาณที่ ๑ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ และถ้ายังไม่ถึงวิปัสสนาญาณที่ ๒ ซึ่งเมื่อรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแล้ว สติที่ระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมต้องต่างกับก่อนที่จะถึงนามรูปปริจเฉทญาณ เพราะสามารถระลึกลักษณะของนามธรรมต่าง ๆ ที่เกิดเพราะปัจจัยต่าง ๆ

เช่น ทางตาจะต้องรู้ว่า ขณะที่กำลังเห็นและมีการได้ยิน สภาพธรรม ๒ อย่างเกิดขึ้นเพราะปัจจัยต่างกัน ขั้นศึกษาก็เข้าใจอีก แต่ขั้นที่จะประจักษ์แจ้งได้ต้องเป็นขั้นที่อบรมเจริญปัญญา รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมเพิ่มขึ้นจนกระทั่งถึงสัมมสนญาณ สามารถประจักษ์การเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว แต่เนื่องจากเป็นการประจักษ์การสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว จึงไม่สามารถละคลายการที่ยังคงยึดถือสภาพธรรมนั้นว่าเป็นตัวตน ด้วยเหตุนี้วิปัสสนาญาณทั้ง ๓ นั้น จึงเป็นตรุณวิปัสสนา

ที่กล่าวถึงบ่อย ๆ ก็เพียงเพื่อให้ได้ฟังและได้เข้าใจว่า การอบรมเจริญปัญญา ก็อบรมไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะถึงวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นตามความเป็นจริง โดยที่ไม่เข้าใจผิด และต้องไม่ละเลยการอบรมเจริญกุศลในชีวิตประจำวัน ซึ่งลักษณะของโสภณธรรมทั้งหมดก็ต้องเจริญขึ้นด้วย

เช่น เรื่องอคติ ความลำเอียง เคยพิจารณาบ้างไหม นอกจากโลภะ โทสะ ก็ยังสามารถพิจารณาสภาพลักษณะของจิตได้ว่า เป็นผู้ที่ลำเอียง คือ มีอคติ ด้วยโลภะบ้างไหม ด้วยโทสะบ้างไหม ด้วยโมหะบ้างไหม หรือด้วยความกลัวบ้างไหม บางคนอาจจะไม่ได้สังเกตเลยว่า เมื่อเริ่มที่จะรู้จักใครสักคนหนึ่งก็เริ่มแยกพวกแล้ว มีไหม นี่พวกใคร ชีวิตประจำวัน แต่พิจารณาถึงความละเอียด บางทีอาจจะไม่ต้องถึงกับความเป็นพรรคการเมือง หรือเป็นพวกพ้อง เพียงแต่เมื่อเริ่มรู้จักใคร ก็อาจจะคิดว่า คนนี้เป็นพวกเรา หรือเป็นพวกเขา นี่เป็นลักษณะของอคติหรือเปล่า หรือบุคคลนี้ควรที่จะคบหาสมาคมไหมเพราะว่าเป็นอย่างนั้น ๆ ตามที่รู้จักบุคคลนั้นอย่างนั้น ๆ

นี่เริ่มมีอคติหรือยัง เขาเป็นใคร สมมติว่าไม่ได้ฟังจากบุคคลอื่น จิตใจในขณะนั้นจะหวั่นไหวเพราะโลภะ หรือเพราะโทสะ เพราะโมหะ หรือเพราะความกลัวหรือเปล่า แต่ถ้าเป็นผู้ไม่หวั่นไหว เป็นผู้ที่ตรง ทุกคนก็มีกุศลและมีอกุศล และถ้าสามารถจะเกื้อกูลบุคคลใดได้ การคบหาสมาคมกับบุคคลนั้น ไม่เป็นโทษ ไม่เป็นภัยอันตราย ก็คบหาสมาคมได้ เป็นประโยชน์เกื้อกูลกันได้ ไม่ใช่ว่าเป็นผู้ไม่มีวิจารณ์ญาณของตัวเอง เป็นผู้เอนเอียงไปตามความคิดของบุคคลอื่น

เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้ในชีวิตประจำวัน ถ้าไม่มีตัตรมชฌัตตตาและปัญญาเจตสิกที่จะพิจารณาให้รู้สภาพของจิต ขณะนั้นจะรู้ใหม่ว่า เป็นนามธรรมและรูปธรรมชนิดไหน ประเภทไหน ถ้าไม่รู้ว่า เป็นนามธรรมและเป็นรูปธรรมก็เป็นเรา เป็นเขา เป็นตัวเป็นตน และจะไม่ถึงการประจักษ์แจ้งไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ผู้ที่จะอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ ต้องเป็นผู้ที่ตรง และเป็นผู้ที่เจริญกุศล เป็นผู้ที่ไม่หวั่นไหว ไม่เอนเอียง

เมื่อกุศลเจริญขึ้น สติระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมละเอียดขึ้นทั่วขึ้นทั้ง ๖ ทวาร จึงจะเห็นว่า สภาพธรรมแต่ละอย่างที่เราเคยเห็นแต่ละทวารเล็กน้อยจริง ๆ แต่ถ้าไม่ทั่ว เช่น ทางตาสติไม่เคยระลึกรู้ นานมากใช้ไหม ทางตา จะปรากฏว่าดับไม่ได้ เพราะยังไม่เคยพิจารณาว่า ลักษณะสภาพของนามธรรมที่เห็นไม่ใช่นามธรรมที่ได้ยิน ต่อเมื่อใดสามารถพิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมได้ตลอดได้ทั่วทั้ง ๖ ทวาร จึงจะรู้ว่า แท้ที่จริงแต่ละขณะในชีวิตไม่มีอะไรเหลือเลย นอกจากสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่ละอย่างเท่านั้น

และวันหนึ่ง ๆ สติปัญญาจะน้อมระลึกพิจารณาอย่างนี้สักกี่ครั้งที่จะรู้ว่าไม่มีตัวตน ไม่มีอะไรเหลือเลยที่จะเป็นเรา ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าก็ไม่มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ขณะที่ได้ยิน เห็นก็ไม่มี คิดนึกก็ไม่มี ขณะที่เกิดนึก ชั่วขณะที่คิด เห็นก็ไม่มี ได้ยินก็ไม่มี ชั่วขณะที่เห็น คิดนึกก็ไม่มี ได้ยินก็ไม่มี เพราะฉะนั้น นามธรรมทั้งหมดย่อมจะปรากฏเพียงทีละอย่าง และแม้แต่รูปธรรมตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าก็จะ

ไม่เหลืออะไรที่จะทำให้เป็นที่ตั้ง ที่ยึดถือ ที่สำคัญตนว่า เป็นเราด้วยทวิภูมิจิต หรือเป็นเราด้วยตัณหา หรือเป็นเราด้วยมานะอีกต่อไป เพราะว่าเพียงแข็ง ลักษณะแข็งที่กำลังปรากฏขณะที่กระทบสัมผัสสิ่งที่แข็งทางกาย ขณะนั้นเหลือเพียงเท่านั้น เห็นไม่มีได้ยินไม่มี คิดนึกไม่มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ปอด หัวใจ ไม่มี มีแต่แข็งอย่างเดียวเท่านั้น ต้องไม่เหลือจริง ๆ ก่อนที่ปัญญาจะสมบูรณ์ถึงตีสณปริปัญญาที่เป็นอุทยัพพญาณ ที่จะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมได้

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า เป็นสิ่งที่รู้ได้ไม่ง่าย แต่ก็รู้ได้ในวันหนึ่งแน่นอน ในเมื่อทุกท่านเริ่มสนใจที่จะศึกษาปรมัตถธรรม เริ่มที่สติจะระลึกลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม เริ่มที่จะฟังต่อไป พิจารณาต่อไป เพื่อจะได้รู้ว่า ไม่มีอะไรเหลือในแต่ละขณะ มิฉะนั้นแล้วยังรวมกันเป็นเราที่มีความสำคัญด้วยมานะ หรือมีความพอใจด้วยตัณหา หรือมีความเห็นผิดด้วยทวิภูมิจิตว่า ยังมีความเป็นตัวตนอยู่

เวลาที่รู้ดีกว่า ไม่มีอะไรเหลือ ไม่มีอะไรจริง ๆ นอกจากสิ่งที่กำลังปรากฏจะน้อยกว่าเวลาที่สูญเสียทรัพย์สมบัติ สูญเสียแขน สูญเสียตา สูญเสียขา สูญเสียอวัยวะอะไร ๆ ใหม่ว่าวันหนึ่ง ๆ ถ้าทุกท่านจะคิดถึงเรื่องความสูญเสีย ดูเหมือนท่านสูญเสียใหญ่ อาจจะไม่สูญเสียสมบัติมหาศาล แต่ว่าตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจยังอยู่ หรือถ้าเสียแขน ขายังอยู่ ตายังอยู่ แต่เวลาที่สูญเสียหมดสิ้นทุกอย่าง เหลือแต่เพียงลักษณะของปรมัตถธรรมเพียงอย่างเดียวเฉพาะที่กำลังปรากฏ เป็นการสูญเสียที่มากกว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยสูญเสียหรือเปล่า ทำให้รู้สึกเสมือนว่าว่าเหว ถ้าขณะนั้นไม่ใช่ปัญญา ถ้าไม่ใช่ปัญญาจะต้องคิดว่า น่าใจหาย น่าว่าเหวที่ไม่เหลืออะไรเลย ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงมิตรสหาย สมบัติทุกสิ่งทุกอย่างไม่เหลือ น่าว่าเหว แต่ถ้าเป็นปัญญา ตรงกันข้าม ปัญญาจะไม่ว่าเหวเลย

๑๖๙๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๐

ถ. หนูมีปัญหา หนูอยู่วัด เขาให้นั่งสมาธิหลังทำวัตรทุกวัน วันพระก็มีพระมาอบรมให้นั่งสมาธิ เจริญอานาปานสติ หนูก็ต้องทำเพื่อหน้าที่ ถ้าไม่ทำเกรงจะถูกเพ่งเล็ง

ส. เรื่องความคิดเห็นเป็นอิสระได้ไหม ขอให้ความคิดเห็นของแต่ละคนเป็นอิสระก็แล้วกัน บังคับไม่ได้

ถ. เกรงเขาจะเพ่งเล็ง ถ้าไม่ทำ

ส. เป็นเรื่องที่น่าเห็นใจจริง ๆ ว่า ชีวิตของบรรพชิตหรือชีวิตของอุบาสิกาก็เป็นแม่ชีลำบากกว่าคฤหัสถ์ซึ่งมีสิทธิเสรีทุกอย่างไม่ต้องเกรงกลัวอะไรทั้งสิ้น แม้แต่หมู่คณะ แต่ถ้าเป็นบรรพชิต ต้องมีพระผู้ใหญ่ พระผู้น้อย หรือแม้แต่ในสำนักต่าง ๆ ก็ต้องมีผู้ที่เป็นหัวหน้า ก็เห็นใจในความลำบาก แต่ดิฉันเองคิดว่า ถ้าเราเป็นตัวของเราเอง ด้วยความเข้าใจธรรม คงจะผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ เพราะคงจะไม่มีการฆ่า การตี ไข่มุข ถ้าจะไม่เห็นด้วย จะลำบากยากสักแค่ไหน ถ้าอยู่โดยที่มีความเห็นหรือข้อปฏิบัติที่ต่างกับบุคคลอื่น แต่เป็นข้อปฏิบัติที่ถูก

ถ. ถ้าเราจะไม่ทำ ...

ส. ก็ได้นี่

ถ. ถ้าหัวหน้าเพ่งเล็ง

ส. เพ่งเล็งก็ไม่ถึงกับทุบตีกระมัง แต่ปัญญาสามารถรู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตรงลักษณะนั้นที่ละอย่าง ซึ่งขณะนั้นจะไม่รู้สึกว่าจะเหมือนกับขณะที่ปัญญาไม่เกิด เพราะตามความเป็นจริงทุกคนที่เข้าใจว่าอยู่คนเดียว ก็ยังมีตัวของตัวเองที่จะอยู่คนเดียว แต่ความจริงแล้วสภาพธรรมแต่ละอย่าง แต่ละขณะ มีปัจจัยจึงได้เกิดขึ้น เป็นไปอย่างนั้น ตามปัจจัยทั้งสิ้น ไม่ว่าใครจะอยู่ที่ไหน ใครจะเห็นอะไร ใครจะได้รับ

กระทบคำพูดหรือวาจาอย่างไร ก็เป็นเพราะเหตุที่ได้กระทำแล้วนั่นเอง และก็เป็นที่สภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะเดียวและดับไป

ถ้าเป็นอย่างนี้จริง ๆ คงจะพอเป็นไปได้ หรือพอจะอยู่ได้ อาจจะไม่ต้องแสดงความคิดเห็นซึ่งไม่ตรงกับบุคคลอื่น แต่ก็ไม่จำเป็นต้องคล้อยตามหรือโน้มเอียงไปตามความเห็นผิดของบุคคลอื่น และถ้าการแสดงความคิดเห็นนั้นไม่มีประโยชน์ก็ไม่จำเป็นต้องแสดงความคิดเห็นนั้น ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างปฏิบัติไป คงจะไม่มีอะไรเกิดขึ้น ถ้าจะเกิดขึ้นก็เป็นเรื่องของเหตุที่ได้กระทำแล้ว แต่คงจะไม่ถึงกับทุบตี

ขณะที่ไม่มีปัญญากับขณะที่ปัญญาเกิดนั้น ต่างกันมาก ไม่ว่าจะเป็นขณะที่กำลังสูญเสียลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หรือว่าขณะที่กำลังได้ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ก็ตาม เวลาที่ปัญญาเกิด ขณะนั้นจะไม่มีคำว่าเหว หรือไม่มีความเดือดร้อนใด ๆ เพราะว่าปัญญาสามารถเกิดปิติโสมนัสได้ แม้ในขณะที่ไม่มีสิ่งใดเหลือที่จะพึงยึดถือว่าเป็นเราอีกต่อไป

บางท่านอาจจะคิดว่า การเจริญสติปัฏฐานของท่านไม่ก้าวหน้าเลย บางท่านคิดอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่ท่านก็ได้ฟังพระธรรมมากและได้ทำกิจเผยแพร่พระศาสนา บางท่านก็ทำเทปให้คนอื่นได้รับฟัง ทำทุกสิ่งทุกอย่าง แต่แม้กระนั้นก็ดูเหมือนว่าท่านยังต้องตั้งต้นเจริญสติระลึกลักษณะของของสภาพธรรมอยู่เรื่อย ๆ

แม้แต่ข้อความในพระไตรปิฎก ในมหาสติปัฏฐานสูตรก็มีคำว่า ปรารภ คือ ตั้งต้นอีก เริ่มอีก เนื่อง ๆ บ่อย ๆ ซึ่งในขณะที่ท่านคงจะไม่ทราบว่าเป็นอย่างไรว่า กำลังตั้งต้น กำลังเริ่มต้นอีก ตั้งต้นอีก ระลึกอีก พิจารณาอีก แท้ที่จริงแล้วในขณะที่นั้นทุก ๆ ขณะ สติและปัญญากำลังหยั่งรากลึกลงไปตามอวิชชา เพราะว่า โภคะ โทสะ โมหะเป็นเหตุ หรือเป็นมูลรากที่ลึกมาก เน้นนานมาในสังสารวัฏฏ์ จนกระทั่งถ้าสติไม่ระลึกอีก ระลึกอีก และตั้งต้นอีก ระลึกอีกเรื่อย ๆ เพื่อหยั่งลงไปตามความลึกของอวิชชาและโภคะโทสะ ก็ไม่มีสิ่งใดเลยที่จะไปตัดรอนรากที่ลึกของอกุศลทั้งหลายได้

เพราะฉะนั้น ขณะที่ดูเสมือนไม่ก้าวหน้าเลย แต่ที่จริงทุก ๆ ขณะที่สติเกิดและปัญญากำลังเริ่มศึกษาเพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น ให้เข้าใจว่าเป็นขณะที่ทั้งสติและปัญญากำลังหยั่งลงไปให้ถึงรากของอกุศลมูลทั้งหลาย เพื่อที่จะดับได้เป็นสมุจเฉทเมื่อปัญญาสมบูรณ์ตามลำดับขั้นของวิปัสสนาญาณนั้น ๆ

ข้อสำคัญ คือ ไม่ควรคลอนแคลนในเหตุในผล ในข้อปฏิบัติ เพราะอาจจะเห็นว่าช้าเหลือเกิน หรือปัญญาเกิดทีละเล็กทีละน้อย น้อยมาก จึงอาจจะมีความเห็นที่กวัดแกว่งไปสู่ความเห็นผิดต่าง ๆ แทนที่สติจะมั่นคงโดยระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติ ตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น จึงต้องกล่าวถึงสัจจญาณ ปัญญาที่พิจารณารู้ว่าทุกขสัจจคืออะไร

กำลังเห็นขณะนี้เอง เป็นทุกขสัจจ กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังคิดนึก สภาพธรรมที่กำลังปรากฏทุกอย่างเป็นทุกขสัจจ เพราะว่าเกิดขึ้นและดับไป และปัญญาที่จะประจักษ์แจ้งได้ก็โดยสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น จนกว่าปัญญาจะสมบูรณ์ถึงขั้นประจักษ์แจ้งได้

อย่าเห็นผิดในข้อปฏิบัติ และอย่าคลาดเคลื่อนไป เพราะนั่นไม่ใช่หนทางที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้

มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ภิกขุวรรค จูฬมาลุงกยโถวาทสูตร
มีข้อความที่แสดงว่า แม้ท่านพระมาลุงกยบุตรจะได้บวชในสำนักของพระผู้มีพระภาค และได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้ฟังพระธรรมจากพระโอษฐ์ แต่ความคิดเห็นต่าง ๆ ที่สะสมมาที่จะไม่ประพฤติปฏิบัติธรรมให้ตรง ให้ควรแก่ธรรมที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม ก็ทำให้ท่านพระมาลุงกยมีความเห็นต่าง ๆ ซึ่งขอให้พิจารณาดู เพื่อท่านผู้ฟังจะได้เป็นผู้ที่ละเอียด และเห็นว่าการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องตรงเป็นหนทางเดียวจริง ๆ ไม่ใช่หนทางอื่น

ข้อความใน **จูฬมาลุงกยโถวาทสูตร** ข้อ ๑๔๗ - ข้อ ๑๕๐ มีว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้น ท่านพระมาลुकยบุตรไปในที่ลับ เร้นอยู่ เกิดความดำริแห่งจิตอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ ทรงงด ทรงห้ามทักขิณเหล่านี้ คือ โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายไปไม่มีอยู่ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มีใช่ ไม่มีอยู่ก็มีใช่ ข้อที่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ทักขิณเหล่านั้นแก่เรานั้น เราไม่ชอบใจ ไม่ควรแก่เรา เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามเนื้อความนั้น ถ้าพระผู้มีพระภาคจักทรงพยากรณ์แก่เรา ฯลฯ เราก็จักประพจน์พิรหมจรรยในพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคจักไม่ทรงพยากรณ์ ฯลฯ เราก็จักลาสิกขามาเป็นคฤหัสถ์

ความคิดอย่างนี้ก็มี คือ คิดว่าถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทำอย่างนั้นจะลาสิกขาเป็นคฤหัสถ์ เหมือนกับจะผูกมัดบังคับว่า ถ้าจะให้ท่านเป็นบรรพชิตต่อไปต้องพยากรณ์กับท่าน

ครั้งนั้น เวลาเย็น ท่านพระมาลुकยบุตรออกจากที่เร้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส เมื่อข้าพระองค์ไปในที่ลับ เร้นอยู่ เกิดความดำริแห่งจิตอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ ทรงงด ทรงห้ามทักขิณเหล่านี้ คือ โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายไปไม่มีอยู่ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มีใช่ ไม่มีอยู่ก็มีใช่ ข้อที่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์เหล่านั้นแก่เรานั้น เราไม่ชอบใจ ไม่ควรแก่เรา เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูลถามเนื้อความนั้น ถ้าพระผู้มีพระภาคจักทรงพยากรณ์ ฯลฯ

เราก็จักประพาศพิพรมจรรยในพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคจักไม่ทรงพยากรณ์ ฯลฯ เราจักลาสิกขามาเป็นคฤหัสถ์

ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าโลกเที่ยง ขอจทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิดว่า โลกเที่ยง ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าโลกไม่เที่ยง ขอจทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิดว่า โลกไม่เที่ยง ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทราบว่าโลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง เมื่อไม่ทรงรู้ ไม่ทรงเห็น ก็ขอจตรัสบอกตรง ๆ เกิดว่า เราไม่รู้ เราไม่เห็น ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าโลกมีที่สุด ขอจทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิดว่า โลกมีที่สุด ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงทราบว่าโลกไม่มีที่สุด ขอจทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์เกิดว่า โลกไม่มีที่สุด ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงทราบว่าโลกมีที่สุดหรือโลกไม่มีที่สุด เมื่อไม่ทรงรู้ ไม่ทรงเห็น ก็ขอตรัสบอกตรง ๆ เกิดว่า เราไม่รู้ เราไม่เห็น

นี่คือผู้ที่ได้ไปเฝ้าและกราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกท่านคิดว่า ท่านมีความโน้มเอียงที่จะคิดอย่างนี้บ้างไหม เรื่องโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง เรื่องชีพออย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง เรื่องสัตว์เบื่องหน้าตายไปมีอยู่ หรือตายไปไม่มี หรือตายไปมีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ทำให้เกิดปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เลย เพราะฉะนั้น เรื่องของความคิดเห็นแม้เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาให้ละเอียดว่า เป็นประโยชน์ต่อการที่จะละความไม่รู้ในสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ หรือเปล่า ซึ่งท่านก็ได้กราบทูลถามต่อไป โดยนัยเดียวกัน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร มาลुकยบุตร เราได้พูดไว้อย่างนี้กะเธอหรือว่า เธอจมาประพาศพิพรมจรรยในเราเกิด เราจักพยากรณ์ทีฎฐิ ๑๐ แก่เธอ ฯลฯ

ท่านมาลुकยบุตรกราบทูลว่า

ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ก็หรือว่า ท่านได้พูดไว้กะเราอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคจักทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ ฯลฯ

ท่านมาลुकยบุตรกราบทูลว่า

ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร มาลुकยบุตร ได้ยินว่า เราได้พูดไว้กะเธออย่างนี้ว่า เธอจงมาประพฤติพรหมจรรย์ในเราเถิด เราจักพยากรณ์แก่เธอ ฯลฯ ได้ยินว่า แม้เธอก็มิได้พูดไว้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคจักทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ ฯลฯ ดูกร โมฆบุรุษ เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอเป็นอะไร จะมาทวงกะใครเล่า

จะบวชก็บวช จะสึกก็สึก ไม่ได้สัญญาอะไรกันไว้เลย เพราะฉะนั้น จะมาทวงสัญญาอะไรกับใคร แสดงให้เห็นถึงความไม่เข้าใจว่า การศึกษาพระธรรมควรจะศึกษาอย่างไร

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร มาลुकยบุตร บุคคลใดแลจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคจักไม่ทรงพยากรณ์แก่เรา ฯลฯ เพียงใด เราจักไม่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพียงนั้น ตถาคตไม่พึงพยากรณ์เช่นนั้นเลย และบุคคลนั้นพึงทำกาละไปโดยแท้

ดูกร มาลुकยบุตร เปรียบเหมือนบุรุษต้องศรอันอาบยาพิษที่ฉาบทาไว้หนา มิตร อมาตย์ ญาติสาโลหิตของบุรุษนั้นพึงไปหานายแพทย์ผู้ชำนาญในการผ่าตัด มาผ่า บุรุษผู้ต้องศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เรายังไม่รู้จักบุรุษผู้ยิงเรานั้นว่าเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ หรือศูทร ... มีชื่อว่าอย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ ... สูงต่ำหรือปานกลาง ... ดำขาวหรือผิวสองสี ... อยู่บ้าน นิคม หรือนครโน้น เพียงใด เราจักไม่นำลูกศรนี้ ออกเพียงนั้น บุรุษผู้ต้องศรนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เรายังไม่รู้จักกษัตริย์ผู้ยิงเรานั้นว่า

เป็นชนิดมีแล่งหรือเกาทัณฑ์ ... สายที่ยิงเรานั้นเป็นสายทำด้วยปอผิวไม้ไผ่ เอ็น ป่าน หรือเยื่อไม้ ลูกธนูที่ยิงเรานั้นทำด้วยไม้ที่เกิดเอง หรือไม้ปลูก ทางเกาทัณฑ์ที่ยิงเรานั้น เขาเสียบด้วยขนปีกนกแร้ง นกตะกรุม เหยี่ยว นกยูง หรือนกชื่อว่า สิลิหลหนู (คางหย่อน) ... เกาทัณฑ์นั้นเขาพันด้วยเอ็นวัว ควาย ค่าง หรือลิง ... ลูกธนูที่ยิงเรานั้นเป็นชนิดอะไร ดังนี้ เพียงใด เราจักไม่นำลูกศรนี้ออกเพียงนั้น

ดูกร มาลुकยบุตร บุรุษนั้นพึงรู้ข้อนั้นไม่ได้เลย โดยที่แท้บุรุษนั้นพึงทำ กาละไป ฉันทใด ดูกร มาลुकยบุตร บุคคลใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาค จักไม่ทรงพยากรณ์ทฎฐิ ๑๐ นั้นแก่เราเพียงใด เราจักไม่ประพฤติพรหมจรรย์ใน พระผู้มีพระภาคเพียงนั้น ข้อนั้นตถาคตไม่พยากรณ์เลย โดยที่แท้บุคคลนั้นพึงทำ กาละไป ฉันทนั้น

ท่านพระมาลुकยบุตรจะเป็นอย่างไร ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ เพราะพระผู้มีพระภาคตรัสว่า ข้อนั้นตถาคตไม่พยากรณ์เลย โดยที่แท้บุคคลนั้นพึงทำ กาละไป ฉันทนั้น

ถ้าไม่เปลี่ยนแปลงความคิดเห็นว่า สิ่งใดเป็นประโยชน์ควรศึกษา ควรพิจารณา แทนที่จะไปคิดถึงสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพราะว่าแต่ละชีวิตก็สั้นมาก ถ้าไม่ศึกษาให้ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏและคิดว่าต้องรู้สิ่งนั้นสิ่งนี้ก่อน ถ้าไม่รู้สิ่งนั้น สิ่งนี้ เรื่องโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง จะไม่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนาของ พระผู้มีพระภาค คือ จะไม่อบรมเจริญสติปัญญาเพื่อละคลายกิเลสเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ ผู้นั้นก็ย่อมจะถึงกาลละ คือ ตายไปเสียก่อน

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระสูตรนี้แล้ว ท่านพระมาลुकยบุตรยินดีชื่นชม พระภาสิตของพระผู้มีพระภาค

สำหรับผู้ที่ได้ฟังพระธรรมและเป็นผู้ที่อ่อนโยนสามารถที่จะสอนง่าย ก็สามารถที่จะรับฟังพระธรรมโดยที่เห็นประโยชน์ว่า สิ่งใดที่ควรเจริญ และสิ่งใดไม่ เป็นสาระ

ถ. ที่ว่า ท่านพระมาลunkyบุตรยินดีชื่นชมพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค แสดงว่าท่านเข้าใจพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ท่านไม่คิดที่จะไปทวงสัญญา กับพระพุทธรูปอีก ไซ้ไหม

ส. เพราะท่านเป็นบุคคลที่ควรแนะนำได้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสข้อความ ที่จะทำให้ท่านเกิดความรู้สึกว่า สิ่งใดเป็นประโยชน์ สิ่งใดไม่เป็นประโยชน์

ถ. คำว่า ยินดีชื่นชมในพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ถึงขนาดที่เรียกว่า เข้าใจธรรม หรือบรรลุอะไรหรือเปล่า

ส. ไม่ได้กล่าวถึง ข้อความในอรรถกถาก็ไม่ได้อธิบายอะไร เพียงแต่ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงจบพระธรรมเทศนาแม้นี้ด้วยสามารถบุคคลที่ควรแนะนำได้ แต่ไม่ได้กล่าวว่า ท่านได้บรรลุมรรคผลหรืออะไร

๑๖๙๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๐

ถ. อนัตตสังขญาณกับอัตตสังขญา ฟังรู้ด้วยการเจริญปัญญาหรือรู้ด้วยการคิดนึกเอา

ส. ฟังรู้ด้วยการเจริญปัญญา คิดนึกเอาไม่สามารถดับกิเลสได้

ถ. คิดนึกนี้หมายถึงว่า เราฟังเขาพูดว่าไม่ใช่ตัวตน เราก็คิดว่าเป็นอัตตสังขญาบ้าง เป็นอนัตตสังขญาบ้าง

ส. แต่เวลาเห็นนี้เป็นเรา ใช่ไหม

ถ. ใช่

ส. ก็ไม่ใช่อนัตตสังขญา

ทุกท่านอยากจะประจักษ์แจ้งการเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมในขณะนี้ที่เป็นอุทกัพพญาณแน่นอน เพราะว่าเป็นสังขธรรม

มีใครบ้างไหมที่ได้ฟังพระธรรม ได้รู้เรื่องของปรมัตถธรรม สังขารธรรม และไม่อยากจะรู้ ไม่อยากจะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไป หรือฟังมาว่าเกิดดับ แต่ยังไม่กล้าประจักษ์ หรือยังกลัวอยู่ว่า ถ้าประจักษ์แล้วจะเป็นอย่างไร นั่นคือลักษณะของความไม่รู้ ตรงกันข้ามกับความรู้ เพราะว่าปัญญาเป็นสภาพธรรมที่เป็นโสภณธรรม เป็นธรรมฝ่ายดี ไม่เป็นธรรมที่จะทำให้เกิดอกุศลหรือโทษภัยใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ถ้าเป็นอกุศล ตรงกันข้าม

ขณะที่ประจักษ์อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา การเกิดขึ้นและดับไปของสังขารธรรม ใน **ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค มหาวรรค ญาณกถา ข้อ ๑๘๒** มีข้อความว่า

ธรรมมีความปราโมทย์เป็นเบื้องต้น ๙ ประการ

ความยินดีในโลก คือ ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพอใจ ซึ่งทุกคนไม่สงสัยเลย เวลาที่ได้รูปดี ๆ เสียงดี ๆ รสดี ๆ กลิ่นดี ๆ มีความปิติ มีความดีใจ มีความชอบใจ มีความพอใจอย่างมาก นั่นไม่น่าสงสัย แต่ปิติหรือปราโมทย์ที่เกิดเพราะการประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม จะมากกว่าการที่ได้รูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึงพอใจเพียงเล็กน้อยก็ชื่นชมดีใจเสียมากมาย ทั้ง ๆ ที่รูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจึงพอใจนั้นก็ไม่ยั่งยืน ไม่มีใครเลยที่ได้รูปใดแล้วรูปนั้นจะไม่เปลี่ยน เสียงใดแล้วเสียงนั้นจะไม่เปลี่ยน รสใดแล้วรสนั้นจะไม่เปลี่ยน โณภูมิจึงพอใจใดแล้วโณภูมิจึงพอใจนั้นจะไม่เปลี่ยน หรือกลิ่นใดแล้วกลิ่นนั้นจะไม่เปลี่ยน จะไม่หมดไป เพราะฉะนั้นความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพอใจซึ่งเป็นอกุศล จะเทียบกับความปราโมทย์ที่เกิดจากการประจักษ์ลักษณะที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ซึ่งเกิดดับไม่ได้ ใน **ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค มหาวรรค ญาณกถา ข้อ ๑๘๒** จึงมีข้อความว่า

ธรรมมีความปราโมทย์เป็นเบื้องต้น ๙ ประการ

ขณะที่เห็นความไม่เที่ยงปราโมทย์ย่อมเกิด ตรงกันข้ามกับขณะที่ปราศจากปัญญาก็กลัว ไม่กล้าที่จะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับในขณะนี้

เมื่อมนสิการโดยความไม่เที่ยง ย่อมเกิดปราโมทย์

เพียงแค่นี้ คิดดู จะเป็นไปได้ไหมในชีวิตประจำวัน ก่อนที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของไตรลักษณ์ซึ่งเป็นอุท্থัพพญาณจริง ๆ เอาเพียงแค่นี้ในชีวิตประจำวันเพียงแค่นี้ เมื่อมนสิการถึงความไม่เที่ยง ย่อมเกิดปราโมทย์

เคยดีใจบ้างไหม ถ้าอะไรซึ่งเป็นของที่รักแตกไป เสียหายไป หรือว่าเสียใจ ไม่อยากให้สิ่งนั้นแตกเสียหายไป นี่เป็นลักษณะที่ต่างกันของอกุศลและกุศลของอวิชชาและปัญญา

ถ้าเป็นอกุศล สิ่งที่ชอบมาก ๆ แตกหักเสียไป เสียหายเหลือเกิน แต่เมื่อปัญญาเกิดในขณะที่สิ่งที่ชอบมาก ๆ แตกก็ดีใจ เห็นความไม่เที่ยง เป็นไปได้ไหมในชีวิตประจำวัน

แต่สามารถจะเป็นไปได้อย่างนั้นจริง ๆ จากความที่เคยเสียหายกลับเปลี่ยนเป็นดีใจที่ได้ประจักษ์ความไม่เที่ยง แม้ยังไม่ใช่อุทฺธยัพพยญาณ เพียงแค่สิ่งนั้นซึ่งเคยมีก็ไม่มี ปราศไป หรือแตกหักไป เสียไป ขณะนั้นถ้าเป็นปัญญาก็ปราโมทย์ได้ เมื่อมนสิการความไม่เที่ยง

ก่อนที่จะถึงอุทฺธยัพพยญาณ อบรมไปก่อน เล็ก ๆ น้อย ๆ ในชีวิตประจำวันไปเรื่อย ๆ เพราะแต่ละขณะจะเป็นการหยั่งลึกลงไปเพื่อดับอกุศลซึ่งฝังรากลึกมาก

เมื่อมนสิการโดยความไม่เที่ยง ย่อมเกิดความปราโมทย์ เมื่อถึงความปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ

แสดงให้เห็นแล้วว่า ปราโมทย์เป็นอย่างอ่อน และปีติมีกำลังกว่าปราโมทย์

เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ

กายนี้รวมทั้งเจตสิกซึ่งเกิดกับจิต ก็เป็นสภาพที่สงบ ขณะที่พิจารณาเรื่องความไม่เที่ยงแล้วสงบแน่นอน จึงจะเกิดความปราโมทย์และปีติได้

ผู้มีกายสงบ ย่อมได้เสวยสุข ผู้มีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น เมื่อจิตตั้งมั่น ย่อมรู้เห็นตามความเป็นจริง เมื่อรู้เห็นตามความเป็นจริง ย่อมเบื่อหน่าย เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนด จิตย่อมหลุดพ้น

ถ้าจะพิจารณาโดยสภาพที่เป็นทุกข์ หรือโดยสภาพที่เป็นอนัตตา ก็โดยนัยเดียวกัน คือ สำหรับผู้ที่เจริญสติปัฏฐานแล้ว มนสิการลักษณะของรูป ของเวทนา ของสัญญา ของสังขาร ของวิญญาณ ของชรา ของมรณะ โดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา แล้วเกิดปราโมทย์

นี่คือ ธรรมมีความปราโมทย์เป็นเบื้องต้น ถ้ายังไม่ปราโมทย์จะถึงการประจักษ์แจ้งอุทฺธยัพพยญาณได้ไหม ถ้าสิ่งใดไม่เที่ยงและเสียใจ เสียหาย แต่ถ้า

ผู้ใดเริ่มมโนการความไม่เที่ยงแล้วเกิดปราโมทย์ ซึ่งแต่ก่อนอาจจะไม่มีเลย แต่ย่อมจะมีได้เรื่อย ๆ ทีละเล็กทีละน้อย เพราะว่าสภาพธรรมต้องมีทั้งกุศลและอกุศลในวันหนึ่ง จะให้มีแต่ปราโมทย์เรื่อย ก็เป็นไปได้

ถ. ผมก็ได้มโนการตามที่ท่านอาจารย์ว่าแล้ว ซึ่งเกิดกับผมด้วยเหมือนกัน อย่างของหาย ผมไปเข้าบ้านอยู่ ขโมยก็มาลักเอาพัดลมไป ตอนนั้นผมก็เสียตาย แต่มาคิดด้วยปัญญาอย่างท่านอาจารย์บอกก็รู้สึก ว่า เอาไปก็ดีจะได้ซื้อใหม่ หรือ เมื่อเราเคยขโมยเขามา เขาก็มาเอาไป ถ้าหากเราเสียไปและเรามโนการได้ จะเกิดปิติ หรือปราโมทย์ หลักธรรมนี้ผมจะนำไปเล่าให้ทหารฟังบ้างว่า ถ้าหากเธอโดน สะเก็ดระเบิดแขนขาดแล้ว ให้พิจารณาด้วยปัญญา หรืออวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง ขาดไปแล้ว ให้พิจารณาด้วยปัญญา และจงทำความปราโมทย์ให้เกิดขึ้นในจิต อย่างนี้ คงจะไม่ผิดใช่ไหม

สุ. แล้วแต่ขั้นของผู้ที่รับฟัง ถ้าผู้รับฟังไม่สามารถที่จะปราโมทย์ได้ ก็คงจะไม่มีอัตราไปทำให้เขาปราโมทย์ เพราะแม้แต่ความปราโมทย์ก็เป็นอนัตตาด้วย และการอบรมเจริญสติปัฏฐานทีละเล็กละน้อย จะทำให้เข้าใจกัมมัฏฐาน คือ เข้าใจเรื่องของกรรมชัดเจนขึ้น ถ้าของไม่หายจะรู้จักกรรมของตัวเองใหม่ ว่า แท้ที่จริงแล้วถ้าไม่มีกรรมที่จะทำให้ต้องสูญเสีย การสูญเสียก็มีไม่ได้ หรือไม่ว่าจะมีใครทำร้าย ก็ไม่ควรจะโกรธเคืองบุคคลนั้นด้วย เพราะถ้ากรรมของตนเองไม่มี ความปวดเจ็บร่างกายนั้นก็เกิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น แม้บุคคลอื่นจะทำหรือไม่ทำ เมื่อเวลาที่กรรมจะให้ผลทำให้เกิดความปวดเจ็บขึ้น อุบัติเหตุต่าง ๆ บนท้องถนนก็ดี ในน้ำ บนบก ในอากาศ ทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกขณะ แม้แต่โรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้น เพราะกรรม ก็เกิดได้ ทำไมต้องไปโกรธบุคคลอื่น ฉะนั้น เวลาที่ทรัพย์สินข้าวของ สมบัติเสียหาย ถ้าคนอื่นไม่มาเอาไป น้ำท่วม ไฟไหม้ก็ได้ ทุกอย่าง

ถ้าจะพิจารณาให้ละเอียดถึงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ย่อมรู้จักกรรมดีขึ้นว่า ขณะใดเป็นผลของกรรม และถ้าจิต

เศร้าหมอง ห้วนไหว ขณะนั้นก็เป็นอกุศล และถ้าเป็นทุจริต ก็เป็นอกุศลกรรมที่จะทำให้เกิดผล คือ อกุศลวิบาก

การอบรมเจริญปัญญา เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ พร้อมทั้งการระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมด้วย ไม่ใช่ว่าเป็นเรา หรือไม่ใช่ว่าจะบอกให้คนอื่นปราโมทย์ แต่สภาพธรรมเป็นอย่างนี้ คือ ถ้าขณะใดปัญญาไม่เกิด ขณะนั้นก็ปราโมทย์ไม่ได้ และขณะใดที่ปัญญาเกิด ขณะนั้นก็ปราโมทย์เอง ไม่ต้องไปบังคับให้ปราโมทย์

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ก็พิจารณาสภาพธรรมตามความเป็นจริงของธรรมนั้น ๆ เพื่อจะได้ตรวจสอบดูว่า เป็นผู้ที่มีความมั่นคงด้วยการเข้าใจธรรม และด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ด้วยการรู้เรื่องของกรรม ด้วยการรู้เรื่องความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมมากน้อยแค่ไหน

และสำหรับบุคคลอื่นที่จะอนุเคราะห์ คือ อนุเคราะห์ให้เขาเกิดปัญญาก่อน ถ้าไม่让他เกิดปัญญาจะไปให้เขาปราโมทย์ก็เป็นไปไม่ได้ และปัญญาที่จะทำให้ถึงกับปราโมทย์ได้เมื่อสูญเสียสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็ต้องเป็นผู้ที่มั่นคงพอสมควร ซึ่งทำให้รู้ว่าอดีตได้สะสมปัญญามากพอที่จะสามารถปราโมทย์ได้ และถ้าปัญญาสมบูรณ์ถึงขั้นที่สามารถจะประจักษ์การสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างเหลือแต่เพียงลักษณะของรูปธรรมหรือนามธรรมเพียงลักษณะเดียว ซึ่งชีวิตนี้ดำรงอยู่ได้เพียงขณะจิตเดียวเท่านั้น ถ้ารู้อย่างนี้ในขณะนั้น ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปที่เป็นไตรลักษณ์ ขณะนั้นจะเกิดปราโมทย์ ไม่ใช่ว่าเหว หรือว่าไม่ใช่ตกใจแล้ว

ถ. การมีทำให้เกิดทุกข์ ถ้าหากเรามีมืออย่างนี้ ก็ทุกข์ที่มีมือได้ เช่น เมื่อยมือ หรือคันมือ หรืออะไรก็แล้วแต่ ถ้าหากเกิดอุบัติเหตุ เช่น โดนกับระเบิด ขาหรือมือหลุดไป จะบอกให้เขาพิจารณาว่า ขาดไปเสียก็ดี จะได้ไม่มีทุกข์ที่มีมือ การไม่มีก็ไม่ทุกข์ เพราะมีจึงทุกข์ อย่างนี้ได้ไหม

ส. เขาพร้อมที่จะไม่มีหรือยัง หรือยินดีในความไม่มีตัวตนหรือเปล่า

ถ. ต้องให้เขาเกิดปัญญาก่อน

สุ. แน่นนอน และปัญญาไม่ใช่จะเกิดวันเดียวเดี๋ยวดียวที่ไปบอกเขา ถ้าเขาไม่เคยฟังพระธรรมเลย และไปบอกเขาว่า ไม่มีมือก็ดี ไม่มีใครเห็นด้วยแน่

อยากให้ทุกท่านพิจารณาว่า เรื่องของการสูญเสีย ไม่มีใครประสงค์ให้เกิดขึ้น แน่นนอน ไม่ว่าจะเป็นการสูญเสียลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หรืออวัยวะร่างกาย แต่เมื่อมีการสูญเสียเกิดขึ้น ซึ่งการสูญเสียนั้นก็ต้องเป็นผลของกรรม เมื่อเกิดขึ้นแล้ว จิตควรที่จะเป็นกุศล หรือเป็นอกุศล

เรื่องของการสูญเสีย ทั้ง ๆ ที่ไม่มีใครอยากจะสูญเสียเลย แต่ก็ต้องเกิด เพราะว่าเป็นโลกธรรม ไม่มีใครเลยที่มีแต่ได้โดยที่ไม่เสีย เพียงแต่จะได้มากหรือว่าจะสูญเสียมาก แต่ขณะใดก็ตามที่มีการสูญเสียอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ลาภ หรือยศ หรือสรรเสริญ หรือสุข ก็ควรที่จะได้พิจารณาว่า ควรที่จะเป็นกุศล หรือควรที่จะเป็นอกุศล

ถ้าปัญญารู้เรื่องกรรม จะทำให้คลายความเศร้าโศกเสียใจลงได้ แต่ถ้าไม่รู้ว่าจะทำไมหน้าตา มือ เท้า แขน ขา อวัยวะ ร่างกายต่าง ๆ เกิดขึ้นมาได้อย่างไร จะไม่รู้ว่าจะอะไรจึงสูญเสีย

การเข้าใจเรื่องกรรม ไม่ใช่เพียงแต่คิดว่าการเกิดเป็นผลของกรรมเท่านั้น แต่ชีวิตในแต่ละวัน ในแต่ละขณะ ถ้าพิจารณาจริง ๆ แล้ว ปัญญาย่อมสามารถที่จะเจริญและเข้าใจเพิ่มขึ้น ชัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นขณะที่เห็น ขณะที่ได้ยิน ขณะที่ได้กลิ่น ขณะที่ลิ้มรส ขณะที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสก็รู้ว่า ขณะนั้น ๆ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เลย เช่นเดียวกับการที่จะมีร่างกายเกิดขึ้น ก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การที่จะมีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย ใครหลีกเลี่ยงได้ เพราะฉะนั้น เมื่อมีแล้วก็สูญเสียไปได้เหมือนกัน หรือเสียไปได้เหมือนกัน เพราะว่ากรรมทำให้มีขึ้นได้ฉันใด กรรมก็ทำให้สูญเสีย อาจเป็นตา หรือหู จมูก ลิ้น กาย อวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดก็ได้ หรือแม้แต่ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ถ้ารู้จริง ๆ ว่าเกิดขึ้นเพราะกรรมเป็นปัจจัย เมื่ออกุศลกรรมไม่ให้ผลอีกต่อไป และเป็นโอกาสของอกุศลกรรมเมื่อไร ก็เป็นเหตุให้เสื่อมลาภ เสื่อมยศ เสื่อมสรรเสริญ และเกิดความทุกข์ได้

เพราะฉะนั้น นำที่จะพิจารณาให้ละเอียดจริง ๆ เพื่อจะได้พิสูจน์พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า เป็นอนัตตา

ถ้าไม่ได้พิจารณาโดยละเอียด ทุกคนยังมีความยึดมั่นว่า เป็นตัวตน เป็นเรา เพราะฉะนั้น ก็พยายามทุกอย่างด้วยความเป็นตัวตนเพื่อจะให้ได้สิ่งที่ต้องการ และเวลาที่สูญเสียไป ด้วยความเป็นตัวตนก็ทำให้ไม่รู้เหตุที่ทำให้สูญเสีย ปัญญาจึงต้องเจริญอย่างมาก จนกว่าเวลาที่ประสบกับความสูญเสียหรือความไม่เที่ยงเมื่อไร ก็จะสามารถเกิดปิติ ดีใจที่ได้ประจักษ์ความสูญเสียซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

ถ้าค่อย ๆ พิจารณาไป ทีละเล็กทีละน้อย ความเสียใจน้อยลง และมีปัญญาสามารถที่จะรู้ชัดขึ้น จะเห็นได้จริง ๆ ว่า การที่สามารถปิติโสมนัสเมื่อประจักษ์ลักษณะความไม่เที่ยงของสภาพธรรมนั้นได้ ต้องมาจากการอบรมเจริญปัญญาจากชาติหนึ่ง ไปสู่อีกชาติหนึ่ง ซึ่งขอให้พิจารณาในชีวิตประจำวันจริง ๆ เริ่มจากความจริงที่ว่า อยากได้อะไรบ้าง ดูเหมือนว่าไม่มากสำหรับบางท่าน เพียงแต่ว่าดูเหมือน เพราะว่ายังไม่ละเอียด แต่ถ้าละเอียด ตั้งแต่ตื่นมาก็ต้องการให้เนื้อตัวสะอาด ต้องมีอุปกรณ์เครื่องที่จะทำให้สะอาด ใช้น้ำ ต้องอยากได้สิ่งที่จะทำให้ร่างกายสะอาด และต้องเป็นสิ่งที่พอใจ ถ้าเป็นสบู่ ก็มีหลายชนิด นอกจากเรื่องของร่างกาย เนื้อตัวสะอาด ยังเป็นเรื่องผม เรื่องเสื้อผ้าอาภรณ์ที่จะใส่ เรื่องเสียงที่จะได้ยิน เรื่องกลิ่นที่จะได้ เรื่องรสอาหารที่จะได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในชีวิต แต่ก็ยังไม่พอ เพราะยังต้องการสิ่งอื่นเพื่อความเพลิดเพลินอีก

ถ้าพิจารณาจริง ๆ ในชีวิต ในอดีตนานมาแล้วจนกระทั่งถึงปัจจุบัน และต่อไปข้างหน้า จะเห็นได้ว่า ความจริงคืออย่างนี้ โดยที่ทุกวันอยากได้ ไม่ใช่อยากเสีย

มีใครอยากเสียอะไรบ้างไหมในวันหนึ่ง ๆ คิดดู อยากเสียโลงะไปบ้างไหม โลงะมีมากเหลือเกิน ขอให้พิจารณาว่า อยากให้โลงะหมดไปบ้างไหม

นี่คือการที่ปัญญาจะเกิดในชีวิตประจำวัน แม้เพียงขั้นคิด ขั้นพิจารณา เพื่อเป็นหนทางที่จะทำให้กุศลทั้งหลายที่สะสมมากลະคลาย ลดน้อยลงไปได้บ้าง แม้เพียงขั้นคิดว่า อยากให้โลงะที่มีอยู่มากจงไป ลดน้อยไป ละคลายไปบ้างไหม

หรืออยากจะเก็บไว้อีกมาก ๆ เหมือนทุก ๆ วันซึ่งไม่เคยคิด เพราะบางคนอาจจะไม่คิดเลยเรื่องที่จะให้โลภะค่อย ๆ ละคลายไป เพราะฉะนั้น ถ้าเริ่มคิดในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นการสะสม เป็นปัจจัยเพื่อให้ถึงการอบรมเจริญปัญญาจนรู้แจ้งสภาพธรรมได้ ก็ต้องอาศัยการพิจารณา การเจริญกุศลเป็นปกติในชีวิตประจำวัน แม้เพียงความคิด เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่จะเกิดขึ้นในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งอาจจะยังไม่เคยคิด แต่ก็เริ่มที่จะคิดได้

หรือบางท่านที่มีโทษะมาก ๆ ขณะที่กำลังมีโทษะ ท่านอาจจะไม่ชอบ แต่บางกาล บางขณะ คิดว่าต้องโกรธ พิสูจน์ได้โดยการบอกคนที่กำลังโกรธว่า ขณะนี้ กำลังทำร้ายตัวเอง ความโกรธเป็นพิษ เป็นโทษอย่างนั้นอย่างนี้ คนที่กำลังโกรธ ก็ไม่หยุดโกรธ ยังโกรธต่อไปอีก ทั้ง ๆ ที่ได้รับคำเตือนว่าอย่างนี้ โดยพระพุทธพจน์ที่ว่า ความโกรธเป็นโทษ เป็นภัย เป็นอกุศล กำลังเป็นสิ่งที่ทำร้ายตัวเอง ไม่ใช่คนอื่น ทำร้ายเลย

มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นสำหรับผู้ที่กำลังโกรธ โดยเหตุที่เขาคิดว่าสมควร ที่จะโกรธ เวลาที่กล่าวว่า ความโกรธกำลังทำร้าย เขาก็หยุดโกรธไม่ได้ และขณะนั้น ก็ไม่ได้ฟังด้วย ยังหาเหตุแสดงความสมควรที่จะต้องโกรธ เล่าเรื่องที่จะต้องโกรธให้ฟังต่อไป แสดงให้เห็นว่า แม้จะได้ฟังพระธรรมและก็รู้จักอกุศลว่าเป็นอกุศล แต่ปัญญายังไม่ถึงขั้นที่จะละคลายกิเลส ก็ไม่สามารถละคลายหรือดับกิเลสได้

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่ได้ฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรม และเข้าใจพระธรรมแล้ว ก็ยังต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย โดยที่บังคับบัญชาไม่ได้ แต่จะพิจารณาเห็นสภาพความเป็นอนัตตาของสภาพธรรม ได้มากขึ้นว่า แม้เห็นว่ากิเลสอกุศลธรรมเป็นสิ่งที่ไม่ดี แต่เมื่อมีเหตุปัจจัยเกิดขึ้น ก็ไม่มีใครสามารถยับยั้งได้

๑๗๐๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๓๐

เพราะฉะนั้น ในวันหนึ่ง ๆ ชีวิตตามความเป็นจริง ซึ่งจะต้องอยู่กันต่อไปอีกทีละวัน ๆ เรื่อยไปจนกว่าจะสิ้นสุดชาติหนึ่ง และต่ออีกชาติหนึ่ง ๆ ก็ควรจะเป็นผู้ที่รู้จักชีวิตของตนเองตามปกติว่า ยังเป็นผู้อยากได้รูป อยากได้เสียง อยากได้กลิ่น อยากได้รส อยากได้โณภูมัพพะ แต่ก็เป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาด้วย

นี่เป็นสิ่งที่ควรจะพิจารณา ไม่ใช่ว่ากิเลสดับไปหมดแล้ว กิเลสยังมี และยังอยากได้ทั้งรูป ทั้งเสียง ทั้งกลิ่น ทั้งรส ทั้งโณภูมัพพะ แต่ก็เป็นผู้ที่กำลังอบรมเจริญปัญญาด้วยการฟังพระธรรมให้เข้าใจขึ้น เพื่อจะได้เป็นสังฆารชันธ์ปรุงแต่งให้กุศลเจริญขึ้นตามขั้นของปัญญาที่ได้ฟัง

เป็นอนัตตาจริง ๆ บังคับบัญชาไม่ได้ ถ้าฟังยังน้อยอยู่ และยังไม่เข้าใจไม่มาก การที่จะให้สังฆารชันธ์ปรุงแต่งให้สติปัญญานระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม และปัญญาแทงตลอดในลักษณะที่เป็นนามธรรมเป็นรูปธรรมว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็ยังเป็นไปไม่ได้ แต่จะต้องอาศัยการอบรม ซึ่งในขณะนี้ที่กำลังฟังอยู่อย่างนี้ ก็กำลังเป็นขณะที่อบรมเจริญปัญญา ที่จะต้องเป็นผู้ที่พิจารณาตนเองตามความเป็นจริง เพราะว่าบุคคลอื่นไม่สามารถละกิเลสของแต่ละคนได้ นอกจากทุกคนจะต้องอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้จักตัวเอง และละคลายอกุศล

ไม่ทราบมีท่านผู้ใดเห็นความละเอียดลึกซึ้งของอกุศลบ้างไหม เพราะว่าอกุศลมีหลายระดับ อย่างผู้ที่ยังมีความสำคัญตน ซึ่งทุกคนถ้าไม่เข้าข้างตัวเองจะต้องรู้สึกว่ายังมีอยู่แน่ ๆ เพียงแต่จะรู้หรือไม่รู้ เพราะผู้ที่ไม่มีความสำคัญตน และความสำคัญตนจะมีอย่างละเอียดจนกระทั่งถึงขั้นที่ต้องการให้กุศลเกิด หรือทำกุศลต่าง ๆ เพื่อความสำคัญของตนว่าเป็นคนดี

นี่คือความล้าลึกของอกุศล ถ้าปัญญาไม่รู้ทันอกุศลนั้น ๆ ก็ไม่สามารถละคลาย แม้แต่ขณะที่ทำกุศลก็ต้องพิจารณาว่าทำเพื่ออะไร เพราะว่าบางคนยังมีความสำคัญตนอยู่มาก เพราะฉะนั้น ทำกุศลก็เพื่อความสำคัญตนว่าเป็นคนดี

วิธีที่จะพิสูจน์ว่าอกุศลละคลายลงไปบ้างไหม และได้เข้าใจประโยชน์ของกุศล เห็นโทษของอกุศลบ้างไหม ในวันหนึ่ง ๆ ก็มีบทพิสูจน์หลายบท เช่น ถ้าเป็นคนที่ไม่สำคัญเลยในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ ขณะนั้นจะสบายใจไหม

ถ้าเป็นคนที่ไม่สำคัญเลย ที่จริงแล้วสบายมาก แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีความสำคัญตนที่สะสมมามาก จะเป็นผู้ที่เดือดร้อน กระสับกระส่าย ไม่สบายใจเลย สิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้จะเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า วิธีชีวิตของแต่ละคนที่ได้ฟังพระธรรม มีการสะสมอบรม เหตุที่จะให้ปัญญาเกิดและอบรมจนกระทั่งถึงขั้นที่จะละคลายกิเลสบ้างไหม เพราะว่า เป็นผู้ที่เริ่มเห็นความละเอียดของกิเลสขึ้นจากเหตุการณ์ต่าง ๆ

หรือท่านเป็นผู้ที่รู้สึกว่ามีศัตรู จริงไหม นี่คือเครื่องวัดกิเลส รู้สึกว่าเป็นผู้ไม่มีศัตรู หรือว่ายังเป็นผู้ที่มีศัตรูอยู่ ขณะใดที่เป็นผู้ไม่มีศัตรู ขณะนั้นท่านไม่ได้เป็นศัตรูกับใคร ขณะนั้นมีจิตใจเกษม ปลอดโปร่ง ซึ่งข้อความใน **ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ อรรถกถามังคลสูตร** แสดงว่า

ย่อมเป็นผู้แม้แต่ศัตรูผู้หนึ่งให้พ่ายแพ้ไม่ได้

คือ ไม่มีศัตรูของท่านซึ่งเป็นบุคคลภายนอกจะทำให้ท่านพ่ายแพ้ได้ เพราะท่านไม่เป็นศัตรูกับใคร เนื่องจากในขณะนั้นท่านเป็นผู้ที่มีจิตใจปลอดโปร่ง ไม่ได้คิดที่จะเป็นศัตรูกับบุคคลหนึ่งบุคคลใดเลย

วันหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ถึงความต่างกันของขณะที่อวิชชาเกิดกับขณะที่ปัญญาเกิด ถ้าเป็นอวิชชา เป็นสภาพที่มีมืด ทำให้ไม่รู้ความจริง ไม่เห็นว่าอกุศลเป็นอกุศล และไม่เห็นหนทางที่ถูกที่ชอบที่ควรจะทำ ทำให้คิดก็คิดผิด ทำก็ทำผิด พุดก็พุดผิด แต่ขณะที่ปัญญาเกิดขึ้น ขณะนั้นเห็นอกุศล และยังเห็นความน่ารังเกียจของอกุศล เห็นโทษของอกุศลตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ขณะนั้นเป็นผู้ที่คิดถูก ทำถูก พุดถูก

การที่จะกล่าวถึงเรื่องของปรมัตถธรรมที่เป็นโสภณธรรม ที่เป็นโสภณเจตสิกต่าง ๆ ที่อบรมเจริญขึ้นจนกระทั่งถึงวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นจนประจักษ์แจ้งการเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมในขณะนี้ตามปกติตามความเป็นจริงได้ จะต้องย่ำเรื่องของ การอบรมเจริญกุศลทุกประการ เพราะว่าผู้ที่เป็นพระโสดาบันจะเกิดอีกอย่างมากไม่เกิน ๗ชาติแน่นอน เพราะฉะนั้น ทุกท่านย่อมรู้ตัวเองว่า ท่านถึงขั้นนั้นหรือยังที่จะเกิดอีกเพียง ๗ชาติ หรือจะไม่เกิดเกิน ๗ชาติเลย และกิเลสที่มีอยู่ทุกวัน ๆ จะเอาไปทิ้งที่ไหน คิดดูก็แล้วกัน เพราะว่าผู้ที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่เป็นวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น เป็นผู้ที่นิมิตไปสู่พระนิพพาน จะต้องเป็นผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมในวันหนึ่ง เพราะฉะนั้น ถ้ากิเลสที่ยังมีอยู่ทุก ๆ วัน และไม่ใช่เป็นผู้ที่ตรงต่อตัวเองก็ไม่ว่าเลย ว่า กิเลสที่มีอยู่จะหมดไป ลื่นไป ดับไป ได้อย่างไร เพียงแต่ต้องการที่จะปฏิบัติและให้ประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปเพื่อที่จะได้ถึงนิพพาน โดยปัญญาไม่ได้รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง และไม่ได้คิดว่า ความโกรธวันนี้ ความโลภวันนี้ ความสำคัญตนวันนี้ จะหมดได้อย่างไรที่จะเหลืออีกเพียง ๗ชาติเท่านั้น

นี่เป็นปัญญาที่จะต้องอบรมตามความเป็นจริง ถ้าจิตใจของท่านผู้ใดสะอาดขึ้น และเห็นโทษของอกุศลเพิ่มขึ้น น้อมประพฤติกุศลปฏิบัติธรรมที่เป็นกุศลทุกประการ มีปัจจัยที่จะให้สติปัญญาเกิดโดยถูกต้อง ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ศึกษาและปัญญาค่อย ๆ เพิ่มขึ้น นั่นเป็นทางที่ท่านผู้นั้นย่อมรู้เองว่า เมื่อมีความเข้าใจ สภาพธรรมถูกต้อง มีการอบรมเจริญกุศล และสตรระลึกศึกษาลักษณะของสภาพธรรม วันหนึ่งปัญญาจะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงได้

และเมื่อถึงชาตินั้น จะจำไม่ได้เลยว่า ชาติหนึ่ง คือ ชาตินี้ กำลังอบรมเจริญปัญญาด้วยการฟัง และด้วยการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมที่ได้ยินได้ฟังแล้ว และคงจะจำไม่ได้ว่า ได้เคยยืนคุยกับสหายธรรมท่านใด หน้าห้องน้ำ หรือในห้องประชุม ตึกสภาการศึกษา มหาวิทยาลัยนี้ เมื่อถึงชาตินั้น วันนั้น จะจำไม่ได้เลย ถึงชาติที่กำลังอบรมเจริญปัญญาอยู่ จำไม่ได้ว่าชาติไหนได้พบใคร รู้จักใคร สนทนากับใคร

คุ้นเคยกับใคร และเคยสนทนากันเรื่องอะไรบ้าง หรือว่าเคยไปเที่ยวเตร่สนทนาธรรมกันที่ไหนบ้าง

ชาตินั้นก็เป็นชาตินั้น แต่ก่อนที่จะถึงชาตินั้น ในชาติที่กำลังอบรมเจริญปัญญา ซึ่งเป็นชาตินี้ ทุกคนก็คงจำได้ว่าพบใคร ที่ไหน ที่ตักสภาคการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยนี้เอง ซึ่งเป็นชาติที่กำลังอบรมเจริญปัญญาอยู่ ซึ่งอีกไม่นานทุกอย่างที่เป็นความทรงจำในชาตินี้ก็ต้องหมดสิ้นไป เมื่อจากโลกนี้ไปสู่สภาพความเป็นบุคคลใหม่ แต่ทุกอย่างที่สะสมไว้ สืบต่อติดตามไปได้ แต่ข้อสำคัญที่ควรต้องระวัง คือ อย่าโน้มเอียงไปในทางที่จะเห็นผิด ประพฤติผิด และปฏิบัติผิด

ขออ่านจดหมายของท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นจดหมายที่ค่อนข้างอ่านยาก จดหมายเพิ่งได้รับตอนที่ไปส่งเทปที่สถานี ซึ่งเป็นการล่าช้ามาก และท่านผู้ฟังท่านนี้ต้องการให้ทุกคนได้รับฟังจดหมายฉบับนี้ แต่ก็เพิ่งได้รับ ต้องขอประทานโทษด้วย

๕๖๐ สุขุมวิท ๖๖ พระโขนง กทม

๓๑ มีนาคม ๒๕๓๐

เรียน ผู้จัดรายการแนวทางเจริญวิปัสสนา

กระผมได้ฟังรายการของคุณมาระยะหนึ่ง กระผมรู้สึกว่าคุณพยายามที่จะทำคำพูดง่าย ๆ ดิน ไฟ ลม น้ำ ให้เป็นของยาก ฟังยาก เช่น ภาษาไทยคำว่า จิต หู ตา รูป สัมผัส ก็มี แต่คุณกลับใช้คำที่มีความหมายเหมือนกัน แต่ไม่ค่อยได้ใช้ได้พูดกัน แล้วคุณคิดหรือว่าผู้ฟังจะฟังรู้เรื่องเข้าใจจริง ๆ เช่น อาโป วาโย เตโช ผัสสะ จักขุ โสตะ ฯลฯ

ซึ่งการกระทำของคุณตรงข้ามกับการบรรยายของพระสงฆ์ ซึ่งถึงแม้ท่านจะเรียนจบเปรียญธรรม ๙ ประโยค รวมทั้งเคยปฏิบัติถูกต้องในป่ามา แต่ท่านก็พยายามใช้คำง่าย ๆ ที่ผู้ฟังฟังเข้าใจ หลีกเลี่ยงการใช้คำบาลี แต่ถ้าจำเป็นต้องใช้ ท่านต้องอธิบายให้เข้าใจในความหมาย การกระทำของคุณที่พยายามใช้คำพูดลักษณะแบบนี้ ถ้าจะเปรียบแล้วก็เหมือนกับพวกอาจารย์ที่พยายามใช้ภาษาอังกฤษปนไทยเมื่อพูดกับ

นักเรียน ทำให้นักเรียนรู้สึกว่าคุณครูคนนี้เก่ง ถึงแม้ว่านักเรียนพวกนั้นจะฟังความหมายของคำภาษาอังกฤษนั้นไม่เข้าใจก็ตาม

อันที่จริงแล้วคำภาษาบาลียาก ๆ เหล่านี้ ไม่ได้ช่วยให้การปฏิบัติกัมมัฏฐานได้เจริญก้าวหน้าเร็วเลย การศึกษาทฤษฎีหรือปริยัติเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีการปฏิบัติมันไม่มีประโยชน์อะไร ตรงข้ามการปฏิบัติเพียงอย่างเดียวกลับมีประโยชน์มากกว่า เช่น พระอาจารย์มั่น หลวงปู่แหวน ท่านเรียนจบเปรียญธรรม ๙ หรือเปล่า แต่ท่านปฏิบัติเดินธุดงค์ตามป่าตลอดตั้งแต่หนุ่มจนแก่ และผลก็รู้ทั่ว ๆ ไปแล้วว่า ท่านสำเร็จขั้นใด แต่พระที่จบเปรียญธรรม ๙ ปัจจุบัน มียศ เช่น พระเทพ ผมเคยฟังท่านเล่าว่าเมื่อท่านลงมือปฏิบัติแล้วเหมือนคนไม่มีความรู้เลย ทฤษฎีที่เรียนมาไม่ได้ช่วยอะไรเลย บางรูปยังต้องไปเรียนกัมมัฏฐานกับเณรเลย

คราวนี้ก็มาถึงคำว่า ปฏิบัติคืออะไร คุณเคยบอกว่ารายการนี้ก็สอนให้ปฏิบัติ คือ การให้มีสติ หรือการเจริญสติปัฏฐาน นอกจากนี้ก็ยังสอนให้พิจารณาแยก रूपนาม ให้ได้ว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล การพิจารณาลักษณะนี้ไม่ใช่การปฏิบัติเจริญวิปัสสนาภาวนาซึ่งเป็นปัญญาอันประเสริฐ แต่เป็นปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ที่คิดเอาเอง การที่เราจะสามารถกำหนดรู้รูปนามได้นั้น เราต้องลงมือปฏิบัติบำเพ็ญกัมมัฏฐาน เจริญภาวนาจนบรรลุถึงญาณที่ ๑ คือ นามรูปปริจเฉทญาณเสียก่อนจึงจะสามารถกำหนดแยกนามและรูปได้ ซึ่งเป็นการรู้การเห็นอันเกิดจากการเจริญภาวนาของตนทั้งสิ้น ไม่ใช่ว่าได้ศึกษาพระปริยัติธรรมซึ่งอธิบายว่ารูปเป็นอย่างไร มีจำนวนเท่าไร นามเป็นอย่างไร มีลักษณะเป็นอย่างไร และใช้ปัญญาคิดไปตามที่พรรณนาเอาไว้ในตำรา เสร็จแล้วร้องออกมาด้วยความภาคภูมิใจว่า ออ รูปเป็นอย่างนี้เอง นามเป็นอย่างนี้เอง ตัวเรานี้เห็นที่จะได้บรรลุนามรูปปริจเฉทญาณแล้ว เพราะมีความรู้ความเข้าใจสามารถแยก रूपนาม ได้อย่างแจ่มแจ้งแล้ว ซึ่งการคิดนึกเรื่องเรียนรู้เอาเองเช่นนี้ ไม่ใช่วิปัสสนาญาณ คือ ญาณที่เกิดจากการเจริญภาวนา แต่เป็นเพียงแต่สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการศึกษาได้สดับตรับฟังมา และเข้าขั้นเพียงจินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการ

จินตนาการของตนเท่านั้น ยังไม่เข้าภาวนามยปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาที่สามารถจะแผดเผากิเลสได้

ดังนั้นผู้มีปัญญาทั้งหลายจึงควรเข้าใจว่า ความรู้ความเห็นในเรื่องวิปัสสนาทั้งหมดเป็นความรู้ความเห็นที่เกิดขึ้นจากการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยเฉพาะ ไม่ใช่ความรู้ความเห็นที่เกิดจากการศึกษาเรียนรู้หรือนึกคิดเอาเอง ซึ่งเป็นความรู้ความเห็นที่ไม่แน่นอน

เมื่อถึงตอนนี้แล้วคุณก็คงจะรู้แล้วว่า รายการของคุณไม่ได้สอนให้มีการปฏิบัติ หรือการบำเพ็ญวิปัสสนานากัมมัฏฐาน หรือวิปัสสนาภาวนาเลย แต่เป็นการสอนปริยัติทั้งหมด และผู้ฟังจะสามารถกำจัดกิเลสได้อย่างไร นอกจากนั้นการสอนเรื่องรูปนาม สิ่งใดเป็นรูป สิ่งใดเป็นนาม นั่นก็เป็นสิ่งเบื้องต้นเท่านั้น ยังมีเรื่องความเปื้อนหายในรูปนาม ความอยากหลุดพ้นในรูปนาม ซึ่งคุณยังไม่ได้พูด ผมรู้สึกเป็นห่วงลูกศิษย์หรือผู้ฟังของคุณมาก ซึ่งก็ล้วนแต่สนใจธรรมทุกคน แต่ก็ต้องมาเสียเวลาเปล่า ๆ คือ ต้องเสียเวลามาฟังคำบาลี เวลาถามบางคนก็พูดผิด บางคนก็พูดไม่คล่อง บางคนก็นึกไม่ออก นอกจากนั้นยังไม่มีโอกาสที่จะฝึกสมาธิวิปัสสนาภาวนาอีก แล้วปัญญาจะเจริญได้อย่างไร

สุดท้ายนี้ ผมจึงอยากจะแนะนำให้คุณไปฝึกสมาธิและวิปัสสนากัมมัฏฐานจนมีความรู้ หรือได้ญาณขั้นใด ๆ หรือจนพอที่จะสอนได้แล้ว จึงค่อยมาสอน

ขอแสดงความนับถือ

พุทธสาวก

ป.ล. ผมได้ฟังจดหมายของคุณพุทธบุตรแล้ว รู้สึกว่ามีส่วนถูกอยู่มาก แต่ศิษย์ของคุณมีแต่ความหลงอย่างไร้สติ ขาดการสำรวจทางวาจา นั้นย่อมแสดงว่าการอบรมสั่งสอนมาตลอดหลายปีของคุณไม่ได้ผล เพราะอะไร ก็เพราะว่าคุณสอนแต่ทฤษฎี ไม่ได้ลงมือปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาภาวนา เหมือนเด็กที่เรียนศีลธรรมแต่ตัวหนังสือในตำราตั้งแต่เด็กจนโต แต่ก็ยังทำบาปอยู่ ผิดศีลอยู่ ลูกศิษย์ของคุณก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ หลงว่าตนมีความรู้ทางธรรมมาก ต่างยกยอซึ่งกันและกัน

อย่างไรเหตุผล ชาติความจริง พอมีคนมาเตือนสติให้ก็ไม่พอใจ ผมก็อยากรู้ว่า บรรดาลูกศิษย์ของคุณจะรักษาศีลได้กี่คน และทำสมาธิวิปัสสนาภาวนาหรือลด ความโกรธ ความโลภ ความหลงได้กี่คน ผมคิดว่าก็คงเหมือนกับเด็กที่เรียนศีลธรรม นั้นแหละ ผมหวังว่าคุณคงอ่านจดหมายนี้ให้ลูกศิษย์ของคุณฟังด้วย เพื่อให้ได้เห็น แสงสว่างบ้าง จะได้ลดความหลงผิด มิจฉาทิฏฐิลงไป

